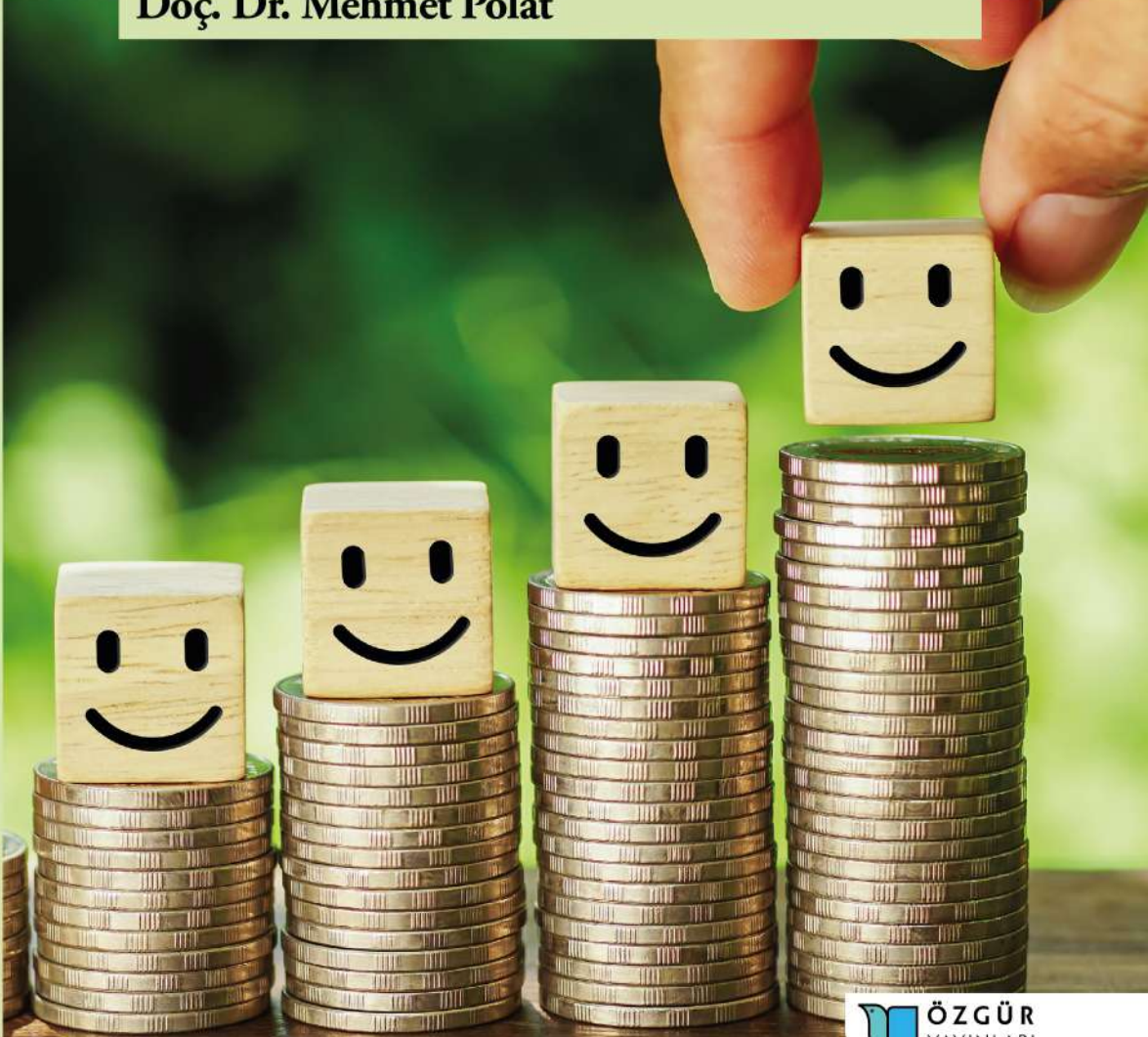

Mutluluk Ekonomisi: Bibliyometrik Analiz & Uygulama

Doç. Dr. Mehmet Polat

Mutluluk Ekonomisi: Bibliyometrik Analiz & Uygulama

Doç. Dr. Mehmet Polat

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Mutluluk Ekonomisi: Bibliyometrik Analiz & Uygulama

Doç. Dr. Mehmet Polat

Language: Turkish

Publication Date: 2024

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-975-447-904-1

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub462>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Polat, M. (2024). *Mutluluk Ekonomisi: Bibliyometrik Analiz & Uygulama*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub462>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Önsöz

Ekonomik büyüme ve refah kavramları, uzun yıllar boyunca bireylerin ve toplumların yaşam kalitesini artırma arayışının merkezinde yer almıştır. Ancak, salt ekonomik büyümenin ve maddî refahın insan mutluluğunu tam anlamıyla garanti edemeyeceği gerçeği, yeni bir ekonomik anlayış olan mutluluk ekonomisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Mutluluk ekonomisi, iktisat ve psikoloji disiplinlerinin verilerini ve metodolojilerini birleştirerek, bireylerin ve toplumların genel refahını artırmayı amaçlamaktadır. Bu disiplin, geleneksel ekonomik göstergelerin ötesine geçerek, bireylerin öznel iyi oluşlarını ve yaşam memnuniyetlerini ön planda tutmaktadır.

Bu kitabın temel amacı, mutluluk ekonomisinin teorik dayanaklarını, metodolojik yaklaşımlarını ve pratik uygulamalarını kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu bağlamda kitabın birinci bölümünde, mutluluk ekonomisinin ortaya çıkışı, bu alanda kullanılan ölçüm yöntemleri ve mutluluk göstergeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde, mutluluk ekonomisi üzerine yapılan kapsamlı literatürün bibliyometrik bir analizine yer verilmiştir. Son bölümde ise, mutluluk ekonomisi ile ilgili uygulamalı bir çalışma sunulmuştur.

Mutluluk ekonomisi üzerine yapılan araştırmaların ve elde edilen bulguların, daha sürdürülebilir, adil ve insan merkezli bir ekonomik düzenin inşasına önemli katkılar sağlayacağına olan güçlü inancımla, bu kitabın alanında değerli bir referans kaynağı olarak kabul göreceğini ümit ediyorum.

Doç. Dr. Mehmet POLAT

İğdir-2024

İğdir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

E-mail: mehmetpolat@igdir.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-6930-1499

İçindekiler

Önsöz	iii
1. Mutluluk Ekonomisi	1
Mutluluk Ekonomisinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Süreci	3
Mutluluk Ekonomisinde Kullanılan Ölçme Yöntemleri	13
Mutluluk Göstergeleri	19
2. Mutluluk Ekonomisinin Bibliyometrik Analizi	31
Veri Kaynağı	31
Arama Stratejisi	31
Bibliyometrik Analiz Sonuçları	33
3. Öznel İyi Oluşun Belirleyicileri Nelerdir? Seçilmiş İslam Ülkelerinden Kanıtlar	57
Giriş	57
Veri ve Metodoloji	57
Sonuçlar ve Analiz	60
Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon Modeli Analizi	72
Sonuç ve Tartışma	81
Kaynakça	83

Tablolar Listesi

Tablo 1. WHR 2024'e Göre Seçilmiş Bazı Ülkelerin Farklı Yaş Kategorilerine Göre Mutluluk Sıralaması	23
Tablo 2. Türkiye'de Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi (2004-2023)	25
Tablo 3. Türkiye'de Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Düzeyi (2004-2023)	27
Tablo 4. Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyi (2004-2023)	28
Tablo 5. Türkiye'de Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Kategorilerine Göre Yaşam Memnuniyeti Düzeyleri (2017-2023)	29
Tablo 6. Türkiye'de Mutluluğun Kaynağı Olan Kişilerin Dağılımı	30
Tablo 8. Bibliyometrik Analiz Verilerinin Özeti	32
Tablo 9. Web of Science Kategorileri	33
Tablo 10. Mutluluk Ekonomisi Alanında Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Anahtar Kelimelerin Dağılımı	36
Tablo 11. Mutluluk Ekonomisi Alanında En Yüksek Atıfa Sahip Yirmi Makale	48
Tablo 12. (Tablo 11'in Devamı) Mutluluk Ekonomisi Alanında En Yüksek Atıfa Sahip Yirmi Makale	49
Tablo 13. Mutluluk Ekonomisi Alanında Önde Gelen İlk Yirmi Yazar	52
Tablo 14. Mutluluk Ekonomisi Alanında Katkıda Bulunan İlk 15 Dergi	54
Tablo 15. Mutluluk Ekonomisi Alanında Katkıda Bulunan İlk 15 Ülke	56
Tablo 16. İslam Ülkesinden Alınan Örneklem Büyüklükleri ve Anket Tarihleri	58
Tablo 17. Değişkenlerin Tanımları ve Ölçüm Değerleri	59
Tablo 18. Paralel Doğrular Varsayımı için Olabilirlik Oran Testi Sonuçları	71
Tablo 19. GSLR Modeli Analiz Sonuçları (1. ve 2. Model)	73
Tablo 20. Tablo 19 (Devamı). GSLR Modeli Analiz Sonuçları (1. ve 2. Model)	74
Tablo 210. GSLR Modeli Analizi (3. ve 4. Model)	78
Tablo 220 (Devamı). GSLR Modeli Analizi (3. ve 4. Model)	79

Şekiller Listesi

Şkil 1. Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi Ana Bileşenleri	15
Şkil 2. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi Temel Boyutları	18
Şkil 3. WVS 7. Dalga Dünya Yaşam Doyumu Haritası	20
Şkil 4. WVS'nin 7. Dalga Çalışmasına Göre Dünyada En Yüksek Yaşam Doyumuna Sahip 20 Ülke	21
Şkil 5. WHR 2024'e Göre Dünyada En Mutlu 20 Ülke	22
Şkil 6. Yıllara Göre Mutluluk Ekonomisi Üzerine Yapılan Yayınların Dağılımı	34
Şkil 7. Yıllara Göre Mutluluk Ekonomisi Alanında Yazılan Çalışmalara Yapılan Atıfların Dağılımı	35
Şkil 8. Mutluluk Ekonomisi Alanında Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Anahtar Kelimelerin İşbirliği Haritası	37
Şkil 9. Mutluluk Ekonomisi Alanında Önc Çıkan Yayınların Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası	42
Şkil 10. Mutluluk Ekonomisi Alanında Etkili Olan Yazarların Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası	51
Şkil 11. Mutluluk Ekonomisi Alanında Etkili Olan Dergilerin Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası	53
Şkil 12. Mutluluk Ekonomisi Alanında Katkıda Bulunan Ülkelerin Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası	55
Şkil 13. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Dağılımı	61
Şkil 14. 10 İslam Ülkesinin Mutluluk Düzeylerinin Dağılımı	62
Şkil 15. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumunun Yüzdelerlik Dağılımları	62
Şkil 16. İslam Ülkesinin Mutluluk Düzeylerinin Yüzdelerlik Dağılımı	63
Şkil 17. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerlik Dağılımı	64
Şkil 18. İran ve Ürdün Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerlik Dağılımı	64
Şkil 19. Mısır ve Tunus Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerlik Dağılımı	65
Şkil 20. Libya ve Pakistan Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerlik Dağılımı	66

Şekil 21. Fas ve Türkiye Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı	66
Şekil 22. Irak ve Lübnan Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı	67
Şekil 23. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	68
Şekil 24. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Finansal Memnuniyet Düzeyine Göre Dağılımı	69
Şekil 25. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Özgürlük Düzeyine Göre Dağılımı	70
Şekil 26. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yaratıcıya Önem Verme Düzeyine Göre Dağılımı	70

1. Mutluluk Ekonomisi

Mutluluk, insanların nihai hedefidir (Ikeda, 2010; Lama, 2012). Mutluluk, bireyin olumlu duygularının baskın olduğu, genel yaşam memnuniyetinin yüksek olduğu bir durumdur. Bu bağlamda mutluluk, hem duygusal refah hem de yaşam memnuniyetinin bir kombinasyonu olarak ele alınabilir (Denier ve Seligman, 2004). Mutluluk, insanların sosyal gelişiminde önemli bir itici güce sahiptir. Mutluluğun, sadece nesnel olaylarla değil aynı zamanda insanların algılayışlarıyla da bağlantılı olduğu görülmektedir. Örneğin, aynı olay hakkında insanlarda oluşan farklı bilişler ve algılamalar sonucunda birbirinden farklı mutluluk deneyimleri yaşanabilmektedir (Hsee vd., 2008; He vd., 2014). Bu bağlamda psikologlar, insanlar arasında mutluluğun öznel bir deneyim olduğuna inanmaktadırlar (Costa ve McCrae 1980; Diener ve Diener 1995).

Mutluluğun öznel doğası, bireylerin yaşam koşullarına ve kişisel özelliklerine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu doğrultuda; kişilik özellikleri, genetik yatkınlık, kültürel normlar, toplumsal beklentiler, gelir düzeyi, meslek türü, işsizlik, fiziksel ve zihinsel sağlık düzeyi mutluluğu belirleyen önemli faktörler arasındadır (Clark ve Oswald, 1994; Lyubomirsky vd., 2005; Kahneman ve Deaton, 2010; Seligman, 2011; Diener ve Chan, 2011). Ayrıca sosyal ilişkiler ve toplumsal destek de bireylerin mutluluk seviyelerini önemli ölçüde etkileyen unsurlardandır (Helliwell ve Putnam, 2004; Kahneman ve Deaton, 2010).

İktisadi bir kavram olarak da değerlendirilen mutluluk, Antik Yunan döneminde birçok filozofun ilgisini çeken bir konu olmuştur (Piekkalkiewicz, 2017). Özellikle klasik iktisatçılar tarafından derinlemesine tartışılan bu kavram, neoklasik iktisatçıların yoğun matematiksel modellere yönelmesi

ve psikolojik unsurları büyük ölçüde göz ardı etmesi nedeniyle uzun bir süre gereken ilgiyi görmemiştir (Read, 2004; Can, 2012; Demirel ve Artan, 2016). Sonuç olarak, iktisat biliminde uzun dönem boyunca mutluluk ve mutluluğu etkileyen faktörlerin araştırılması ihmal edilmiştir. Bu dönemde genellikle sosyologlar, psikologlar ve siyaset bilimciler insan mutluluğu üzerine araştırmalar yapmıştır (Diener ve Diener, 1995; Barry, 2000; Veenhoven, 2005; Stanca, 2010). Ancak iktisat biliminde son dönemde önemli gelişmeler yaşanmış ve mutluluk kavramının farklı bakış açılarıyla yeniden ele alınmasının önü açılmıştır (Haucap & Heimeshoff, 2014). Psikoloji ve Felsefe bilimlerinde yoğun bir şekilde tartışılan mutluluk kavramı, 1974 yılında Easterlin tarafından yayınlanan “*Does the Economic Growth Improve the Human Lot?*” adlı çalışma ile daha yoğun ilgi görmeye başlamıştır (Easterlin, 1974). Böylece 1970’li yıllarda mutluluk ekonomisi teorisinin temelleri atılmıştır. Bu dönemde, Nobel ödülünü alan Amerikalı Kahneman’ın yanı sıra Easterlin, Blanch Flower, Clark, Oswald gibi isimlerin de bu alanda önemli çalışmaları bulunmaktadır (Albayrak, 2022). Günümüzde de mutluluk ekonomisi üzerine birçok çalışma kaleme alınmıştır (bkz. Di Tella ve MacCulloch 2006; Shams 2016; A. E. Clark vd., 2008; Dolan vd. 2008; Stutzer ve Frey 2012; Chen vd. 2022; Ng 2022). Bu çalışmalarda, bireylerin ve toplumların mutluluğunu etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Mutluluk ekonomisi alanında yapılan çalışmalarda, mutluluk kavramının yanında yaşam doyumu ve öznel iyi oluş (ÖİÖ) da yoğun olarak kullanılmaktadır. Özellikle bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmakla birlikte mutluluk ve yaşam doyumu kavramlarının daha çok ÖİÖ’ün tanımlanmasında kullanıldığı söylenebilir (bkz. Blanchflower ve Oswald 2008; Graham 2009; Frey 2008; Helliwell ve Putnam, 2004; Hong vd., 2022; Li ve Lyu, 2022; Yang vd., 2023). ÖİÖ; mutluluk, memnuniyet, iyimserlik, geçmişten doyum, iyi oluş ve şimdiki mutluluk olarak ifade edilebilir (Uçgunoğlu Erarslan & Yayar, 2022).

Son dönemde araştırmacılar ve akademisyenler, GSYİH gibi geleneksel ekonomik göstergeler yerine mutluluk ve yaşam doyumunu temel alan mutluluk ekonomisi kavramlarına artan bir ilgi göstermektedir. Özellikle birçok ülke, refah politikalarını yeniden tasarlamak amacıyla çevresel, sosyal, ekonomik ve sürdürülebilir gelişmeyi değerlendiren mutluluk ve refah odaklı politikalara öncelik vermektedir. Bu tür politikalar, maddi büyüme ve gelir artışı yerine insan ve dünya refahını ön planda tutmaktadır. Zira mutluluk, ulusal refahın önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda mutluluk ekonomisi, bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve toplum genelinde sürdürülebilir bir refah seviyesine ulaşmayı amaçlayan

politikaların geliştirilmesini teşvik etmektedir. Bu yeni yaklaşımla birlikte maddi kaynakların dağılımı, sosyal eşitsizliklerin azaltılması ve çevresel sürdürülebilirlik gibi unsurlar ön plana çıkmakta ve geleneksel ekonomik büyüme kriterlerinin ötesinde bir perspektif benimsenmektedir (Kahneman ve Deaton, 2010; Cook ve Davígsdóttir, 2021).

Mutluluk ekonomisi, giderek artan bir ilgi alanı olarak dikkat çekmektedir. Bu alan, bireylerin anlık duygusal deneyimlerini ve genel yaşam memnuniyetlerini dikkate alarak ekonomik refahı ölçmeyi amaçlamaktadır (Kahneman ve Deaton, 2010; Cook ve Davígsdóttir, 2021; Forgeard vd., 2011). Bu alan, ekonomik büyüme ve refahın ötesinde bireylerin mutluluğunu ve yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir (Layard, 2015). Bu bağlamda mutluluk ekonomisi, maddi büyümenin ötesinde bir perspektif sunması sebebiyle bireylerin yaşam kalitesini ve genel mutluluğunu ön planda tutarak toplumsal refahı ölçme yöntemlerini dönüştürmektedir.

1.1. Mutluluk Ekonomisinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Süreci

Mutluluk, geçmişten günümüze üzerinde hep tartışılan bir kavram olmuştur (Palcologou, 2022). “Mutluluk nedir? Mutluluk nerededir? Mutlu olmanın yolları nelerdir?” sorularının, yüzyıllardan beri yaşamı ve insanın varoluş amacını araştıran düşünürleri meşgul ettiği görülmektedir. Kimi insanlar mutluluğu yerde, kimi gökte, kimi maddede, kimi kendinde, kimi karşı cinste ve kimi de yaratıcıda aramış ve bu düşünceler, yüzyıllarca birbiriyle çatışmıştır. Ancak hepsinin ortak derdinin “Mutluluk nedir?” sorusuna cevap aramak olduğu görülmektedir (Gül, 2017).

1.1.1. Batı Toplumunda Mutluluk

Batı düşüncesinde mutluluk kavramının gelişimi üç dönem olarak ele alınmaktadır. Bu dönemler sırasıyla (Veenhoven ve Dumludağ, 2015); Antik Yunan felsefesinin hâkim olduğu erken dönem, aydınlanma ve sonrası dönem ve refah devleti dönemidir. Antik Yunan felsefesinde Aristo, Sokrates ve Plato başta olmak üzere birçok düşünür, bireysel ve toplumsal düzeyde mutlu olmanın yollarını aramışlardır. Mutluluk kavramını ifade etmek için farklı farklı kavramlar kullanmışlardır. Ancak en çok “eudaimonia” kavramı kullanılmıştır (De Heer, 1968). Bu kavram Yunan medeniyetinde, “iç nüfuz eden iyi ruh hali” veya “sağlıklı, mutlu ve varlıklı olmayı içeren iyi oluş hali” anlamına gelmektedir (Veenhoven ve Dumludağ, 2015).

Antik Yunanlar, insanların hayatlarının sonunda mutluluğun en nihai noktasına erişilebileceğine inanıyorlardı. Özellikle erdemli hayat ve mutluluk arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğunu düşünmekteydiler. Bu bağlamda

Sokrates, erdemın temelının bilgi olduğunu ve kişinin kendini bilmesinin erdemli olmasını sağladığını öne sürmüştür. Ona göre, iyiliğin kaynağında hazdan ziyade bilgelik bulunmaktadır ve iyi olan, insanı mutluluğa götürür; mutluluk ise bilglikle elde edilir (Haçerlioğlu, 1970). Sokrates, insanın bir beden ve ruhan müteşekkil maddi ve manevi iki yönünün olduğu üzerinde durmuştur. Bedenin sadece bir araç, ruhun ise gerçek benlik olduğunu savunmuştur. İnsanı insan yapan unsurun ruh olduğunu bilmeyen bireylerin, mutluluğu maddi zenginlik, şan ve şöhrette aradığını, oysa gerçek mutluluğun ruhun doyumunda bulunduğunu belirtmiştir. Sokrates, mutluluk ile ilgili görüşünü “En faziletli insan, ruhen yükselmeye çalışan, en mutlu insan da yükseldiğini duyardır.” sözüyle özetlemiştir (Arpacioğlu Özdemir, 2019).

Antik Yunan döneminde, özellikle hedonizm ve mutluluk arasındaki ayrıma vurgu yapılmıştır. Aristo, birçok insanın bu ayrımı bilmediği üzerinde durmuştur. Mutluluğun sadece haz, gurur ve para ile ilişkilendirilemeyeceğini savunmuştur. Zira ona göre mutluluk, içsel olarak erdemli davranışın yanı sıra aynı zamanda iyi talih gibi dışsal etkilere de bağlıdır. Ve insanın gerçek anlamda ancak ölüm anında mutluluğa erişebileceğini ifade etmiştir (Veenhoven ve Dumludağ, 2015). Ayrıca Aristo ideal hayatı, “Tanrı’ya tapma ve O’nu temaşa etme” şeklinde tanımlamıştır (Ross, 2014). Tanrı’nın yüksek seviyede mutlu olduğu ve bireylerin Tanrı’nın yarattığı doğayla mükemmel bir uyum içinde yaşadığı sürece mutlu olacağı üzerinde durmuştur (Arslan, 2007; Soccio, 2010; Veenhoven ve Dumludağ, 2015).

Diğer yandan Helenistik yaklaşımın önemli isimlerinden Epiküros, mutluluğa giden yolda hazzın önemli bir araç olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda haz, iyi ve mutlu bir yaşamın esasıdır. Haz, insan için başlı başına bir amaçtır. Haz, iyidir; iyi, hazzdır. Haz, acıdan kaçmaktır. Haz, mutluluğa götüren tek yoldur. Ayrıca Aristo ve Sokrates gibi Epiküros da mutlulukta erdem ve bilginin önemi üzerinde durmuştur. Epiküros’a göre, insan için iyi olan tek şey iradedir ve en önemli erdem bilgeldir. Bilgelik, kişinin kendisini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak görmesi ve doğanın akışına uyum sağlamasıyla elde edilir (Arpacioğlu Özdemir, 2019).

Antik Yunan döneminde Platon, Demokritos, Antisthenes gibi daha birçok düşünür de mutluluk konusunu çeşitli yönleriyle ele alıp tartışmışlardır. Bu dönemde, mutluluğa ulaşmak için iyi bir hayat, zenginlik ve sağlığın en önemli araçlar olduğu ifade edilmiştir (Aristotle, 1980). Ayrıca günümüzde en çok tartışılan “insanların mutluluklarının diğerlerinin tercihlerine bağlı olduğu” görüşünün bu dönemde de hâkim olduğu görülmektedir (Veenhoven ve Dumludağ, 2015).

Kilisenin hâkim olduğu Ortaçağ Avrupası'na gelindiğinde, Antik Yunan döneminin aksine karamsar bir tablo vardır. Bu dönemde, Hz. İsa ve havarilerinin çektiği çile ve eziyetler referans alınarak “acı çekme” anlayışı ön plana çıkmıştır. Kilise, mutluluğun insanlar dünyaya gelmeden önce var olduğunu ve yine yalnızca inanan insanların ölümden sonra bağışlanacağına inanıyordu. Bu bağlamda kilise, dünyevi mutluluğun peşinde koşulmasını hoş karşılamıyordu (Maryanski ve Turner, 1992). 17. yüzyıla gelindiğinde kilisenin acı çekme üzerine kurduğu anlayış yerini, gerçeğe akıl ve mantık yolu ile ulaşılabileceği anlayışına bırakmıştır. Böylece mutluluk kavramı yeniden ön plana çıkmıştır. 18. yüzyılda araştırma enstitüleri ve eğitim sektörünün etkisiyle geleneksel düşüncelerin yerini mantık almıştır. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasında esas alınan bağımsızlık bildirgesinde, mutluluğun yaşam ve özgürlük gibi tartışmasız bir şekilde devredilemez bir hak olduğu ifade edilmiştir (Frey ve Stutze, 2000).

1.1.2. İslam Toplumunda Mutluluk

İslam, bireylerin dünya ve ahiret mutluluğunu dengeleyen bir yaşam tarzı sunar. İslam'da mutluluk kavramı, hem maddi hem de manevi anlamda bir denge kurmayı içermektedir. İslam toplumunda, mutluluk yerine saadet kavramı daha yaygın kullanılmaktadır. Bu kavramla hem dünya hem de ahiret saadeti kast edilmektedir. Mutluluk, yalnızca dünyevi başarı ve zevklerden ibaret değildir; aynı zamanda manevi huzur ve Allah'a yakınlıkla da ilgilidir. Mutluluk kavramı, Kur'an'da birebir aynı şekilde geçmemektedir. Ancak Kur'an'da aynı kökten gelen “saîd” ve onun fiil halleri bazı ayetlerde yer almaktadır (bkz. Hud, 11/105-108). Saîd kelimesi, dünyada ve özellikle de ahirette ebedi mutluluğa kavuşanlar anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Kur'an'da mutluluğa işaret eden felah, sürur, fevz, hasene, tayyib, rızk, hayr gibi kavramların kullanıldığı da görülmektedir (bkz. Bakara 2/83, 168, 245; Â'l-i İmrân 3/37; Nisâ 4/2; Mâide 5/4; Nahl 16/167; İsrâ 17/18). Bu kavramlar, Kur'an'da amel-i salih çerçevesinde değerlendirilmektedir (Bircan, 2017).

İslam dininde, mutluluğa çok büyük önem verilmektedir. Diğer dinlerde olduğu gibi İslam dininde de bireylerin hem dünya hem de ahiret mutlulukları esas alınmaktadır (Balcı Arvas, 2017). İslam, bireylerin dünya ve ahiret hayatını dengede tutmasını öğütler. Bu denge, hem maddi hem de manevi tatminin sağlanmasını amaçlar. Kur'an-ı Kerim'de, “*Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver.*” (Bakara Sûresi, 2:201) ayeti bu dengeyi vurgular. Nahl Sûresi'nin 97. ayetinde “*Erkek olsun kadın olsun mü'min olarak kim sâlih amel işlerse ona dünyada elbette temiz ve güzel bir hayat yaşatırız. Ahirette de onları, yaptıkları en güzel işleri*

esas alarak mükâfatlandırırız.” ve Tâhâ Sûresi'nin 124. ayetinde “*Kim de benim kitabıma sırt döner ve beni anmaktan uzak durursa, şüphesiz dünyada onun için sıkıntılı, dar bir geçim vardır; kıyamet günü de onu kör olarak diriltilip huzurumuza getireceğiz.*” ifadeleri yer almaktadır. Bu bağlamda her iki ayette görüldüğü gibi Kur'an'da insanların Allah (c.c.) ve Resulü'ne (a.s.v) itaat etmeleriyle mutluluğa yani saadete erişebilecekleri belirtilmektedir (bkz. Nur 24/52; Bakara 2/38). Diğer yandan itaat edilmediğinde ise şekavete yani mutsuzluğa giriftar olunacaktır. Kısaca İslam'da mutluluğun formülünü Bediüzzaman Said Nursi (r.a) “*İman tevhibi, tevhit teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül ise saadet-i dareyni (hem dünya hem de ahiret saadeti) iktiza eder.*” şeklinde tanımlamıştır (Nursi, 2009).

İslam'da, saadetin karşıtı olarak sefalet ve bedbahtlık anlamına gelen “şekavet” kavramına yer verilir. Şekavete sebep olan unsurlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Korku: Cehaletin, karamsarlığın, bütün bir yalnızlığın, ifade edilemezliğin, ölüm ve sonrasında yatan şeyin sebep olduğu kaygı verici haldir.
- Hüzün: Elemleme, üzülmeye, nefis katılığına sahip olma ve keder olma halidir.
- Darlık: Bireyin yaşadığı stres, kaygı ve depresyon gibi olumsuz duyguların bir sonucudur.
- Büyük elem: Bireyin yapmış olduğu hatalar sonucunda cindekilerin uçup gitmesi ve bir daha ulaşılamayacağı düşüncesi sonucu ortaya çıkan pişmanlık halidir. Yaratıcıdan yüz çevirenlerin büyük hüsrana giriftar olma durumudur (El Attâs ve Düzgün, 2011).

İslam, insan hayatını hem dünya hem de ahiret açısından değerlendirir. Mutluluk (saadet) ve mutsuzluk (şekavet) kavramları, bu değerlendirmede merkezi bir rol oynar. Saadet, Allah'a iman etmek, ibadetlerde bulunmak ve Allah'ın rızasını kazanmakla elde edilir. Aynı zamanda tevekkül ve sabır, saadetin anahtarlarıdır. Zorluklar karşısında sabırlı olmak ve Allah'a güvenmek, kişinin şekavetten korunmasını sağlar. Bu sabrın sonucunda ise “*Sabredenlere mükafatları hesapsız olarak verilir.*” (Zümer Sûresi, 39:10) ayetinde ifade edildiği gibi büyük mükafat vardır.

İslam, bireylerin birbirine yardım etmesini ve iyilik yapmasını teşvik eder. Bu, toplumsal dayanışmayı artırır ve bireylerin mutlu olmasını sağlar. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), “*İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır.*” (Buhârî, Edeb 27) demiştir. Ayrıca aile, İslam'da mutluluğun temel taşlarından biridir. Sevgi, saygı ve merhamet üzerine kurulu aile ilişkileri,

bireylerin mutluluğunu artırır. Kur'an'da, "Aranızda sevgi ve merhamet var etmesi O'nun ayetlerindedir." (Rum Sûresi, 30:21) denmektedir.

İslam, sadece bireysel ya da belli bir kesimin mutluluğunu değil aynı zamanda toplumsal mutluluğu da esas alır. Bediüzzaman Said Nursi (r.a) "Medeniyet, nev-i beşerden yüzde onunu müzahrefat (aldatıcı, salte) bir saadete çıkarmış, sekseni meşakkate sefalete atmıştır. Saadet odur ki; unuma veya eksere saadet ola! Nev-i beşere rahmet olan Kur'ân-ı Kerim ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder." sözleriyle hem bu duruma bir açıklama getirmiş hem de mevcut medeniyeti eleştirmiştir (Nursi, 2010).

İslam felsefesinde de mutluluk büyük önem arz etmektedir. İslam felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Farabi, Platon ve Aristo'dan da esinlenerek mutluluğun saf iyilik olduğunu savunmuştur. Farabi'ye göre mutluluk, yalnızca kendisi için istenen ve başka bir amaca hizmet etmeyen, yani kendi başına bir amaç olan bir şeydir (Özgen, 2007). Ancak Farabi, bu amaca ulaştıran en önemli değer in ise erdem olduğunu üzerinde durmuştur. Farabi erdemi, fikri, nazari, ahlaki ve sanatsal olmak üzere 4 kategoride ele almıştır. Farabi, erdemli insanların dünyada ve ahirette mutluluğu elde edebileceğini, ama dünyevi mutluluğun eksik bir mutluluk olacağını vurgulamıştır (Farabi, 1999).

İbn Miskeveyh, mutluluğa erişmeyi iki alanda mükemmelleşmeye bağlamıştır. Bunlar, nazari ve ameli mükemmelliktir. Nazari mükemmelliğin ilimle; ameli mükemmelliğin ise ahlaki davranışlarla elde edileceğini savunmuştur. Ayrıca mutluluğun hazla elde edileceği görüşünü eleştirmiş ve hikmetli yaşamdan alınan hazların, hayvanlarla aramızda ortak olan batıl ve hissî zevklerden daha kalıcı ve tam olduğunu vurgulamıştır (Misheveyh, 1983).

İslami tasavvufa göre mutluluk, hazcı ve faydacı anlamlarından uzak olup erdem odaklı ve Allah'a karşı yakınlığın vermiş olduğu bir doyunluk hissidir. İslam tasavvufu, manevi arınma ve Allah'a yakınlık yoluyla huzur ve mutluluğa ulaşmayı hedefler. Tasavvuf, maddi dünyanın ötesindeki manevi gerçeklikleri keşfetmeyi ve insan ruhunun derinliklerine inmeyi amaçlar. İslam tasavvufunun önemli isimlerinden İmam Gazali, mutluluğu marifetullaha (Allah'ı bilmek) bağlamıştır. İnsanların bedenlerine bağlı olan bütün lezzet ve arzuların ölümle son bulacağı ancak marifetullahın baki kalacağını savunmuştur. İslam tasavvufunda, huzurun ancak Allah'a yakınlasmakla elde edileceği savunulmaktadır (Gazali, 1976). Özellikle gerçek huzuru yakalamak için dünyevi zevklere mesafe koymak, onları dizginlemek ve yeri geldiğinde tamamen terk etmek gerekli görülür (Gazali, 1977).

İslam tasavvufunda, mutluluğa giden yolda sabır ve şükür en önemli hasletler olarak görülmektedir. Aynı zamanda sabır ve şükür, bir erdem olarak kabul edilir. Bu düşünceye göre sabır, insanların iç âleminde cereyan eden ve tahammül gücüyle alakalı bir güçtür (Demirci, 2002). Sabır, görünen ve görünmeyen her şeyin sahibinin Allah olduğunu hatırlatan, huzur ve emniyeti temin eden bir yöntem ve psikolojik bir süreçtir. İslam, bireylerin tevekkül (Allah'a güven) ve sabır göstermesini öğütler. Zorluklar karşısında sabırlı olmak ve Allah'a güvenmek, kişinin iç huzurunu korumasına yardımcı olur. Kur'an'da, "*Sabredenlere mükafatları hesapsız olarak verilir.*" (Zümer Sûresi, 39:10) denir. Eğer bir birey, bir nimete sahip ise hem şükretmesi hem de sabretmesi gerekir. Aynı zamanda o nimete sahip olma ve o nimetin sabit kalması ve artması için şükür gereklidir (Demirci, 2002). Şükretmek ve elindekilere kanaat etmek, İslam'da önemli bir erdemdir. Bu, kişinin sahip olduklarının kıymetini bilmesini ve daha fazlasını istemekten kaçınmasını sağlar. Kur'an'da, "*Şükrederseniz elbette nimetimi artırırım.*" (İbrahim Sûresi, 14:7) ifadesi yer alır. Kısaca şükür, Mün'im-i Hakkiki'nin ikramını hatıra getirmek ve onu takdis etmek olarak tanımlanmıştır (Kâşânî, 2004). Öte yandan kadere rıza göstermek, sabır ve şükür içinde olmak kişinin üzüntü ve şikâyetten kurtulup huzur bulmasını sağlayacağı kabul edilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalarda da şükür ve sabrın ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür (Bkz. Wood vd., 2007; Ayten vd., 2012; Göcen, 2014).

1.1.3. İktisat Biliminde Mutluluk

İktisat biliminde mutluluk kavramı, zamanla değişen yaklaşımlar ve teorilerle incelenmiştir. Bu kavram, bireylerin ekonomik refahını ve genel yaşam memnuniyetini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. İktisatçıların mutluluğa yönelik araştırmaları, bireysel ve toplumsal refahın ölçülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Klasik iktisatçılar, mutluluğu ekonomik refah ve bireysel çıkarlarla ilişkilendirmiştir. Adam Smith, ekonomik faaliyetler ve sosyal davranışlar bağlamında mutluluğun anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Smith'in mutluluk konusundaki görüşleri, özellikle "Ulusların Zenginliği" ve "Ahlaki Duygular Teorisi" adlı eserlerinde yer alan ahlaki felsefe ve ekonomik dinamikler konusundaki daha geniş teorileriyle iç içe geçmiştir. Adam Smith, "Ahlaki Duygular Teorisi" adlı eserinde mutluluğun psikolojik ve ahlaki boyutlarına derinlemesine değinmiştir. Gerçek mutluluğun yalnızca maddi zenginlikten değil, kişisel çıkar ile diğerlerine yönelik sempati arasındaki uyumdan da kaynaklandığını ileri sürmüştür. Smith, insanların hem sevmek hem de sevilesi olmak istedikleri, yani sosyal onay aradıklarını

ve bu onayı hak edecek şekilde davranmaya çalıştıklarını savunmuştur. Ayrıca kişisel ve toplumsal iyiliğin uyumunun gerçek mutluluk için kritik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir (Raphael, 2014).

Diğer yandan Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde ise "sempati" güdüsünün yerini, "kişisel çıkar arayışı" ve "mal değişimi, takas ve mübadele" eğilimi almıştır (Buğra 2013). Adam Smith, bu eserinde mutluluğu ana tema olarak almasa da mutluluğu, dolaylı olarak ekonomik refah ve piyasaların etkin işleyişi ile ilişkilendirmiştir. Adam Smith, serbest piyasa ekonomisinin bireylerin mutluluğunu artırmanın en etkili yolu olduğunu savunmuştur. Ona göre rekabetçi piyasalar, kaynakların en verimli şekilde dağıtılmasını sağlayarak toplam toplumsal faydayı maksimize eder. Smith ayrıca bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etmeleri durumunda toplumun genel refahının da artacağı görüşünü ileri sürmüştür (Smith, 1776).

Adam Smith'in temel aldığı bencil ve sadece kendi çıkarı için hareket eden insan modeli, Jeremy Bentham'ın faydacılık felsefesi ile devam etmiştir. Jeremy Bentham faydacılık felsefesinde en iyi eylem veya politikanın, mutluluğu veya zevki en üst düzeye çıkararak ve acıyı en aza indiren olduğunu savunmuştur. Faydayı, "acıdan kurtuluş" ve "haz almak" olarak tarif etmiş ve bireyin mutluluğunun matematiksel olarak ölçülebileceğini savunmuştur. Bentham, bir eylemin ahlaki değerinin, o eylemin sağladığı toplam mutluluk miktarıyla ölçülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu ilke, "en büyük mutluluk" veya "en büyük iyilik" ilkesi olarak literatüre geçmiştir. Ayrıca Bentham, hukukun amacının "toplumun genel mutluluğunu artırmak" olması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle, yasaların faydacılık ilkelerine göre düzenlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Yani hükümetlerin kamu politikalarında, en fazla sayıda insan için en büyük mutluluğu sağlamayı hedeflemesi gerektiğini ortaya atmıştır (Bentham, 1789; Read, 2004).

John Stuart Mill (1861), Jeremy Bentham'ın "faydanın ölçülebileceği" görüşünü eleştirerek, haz ve acının objektif olarak ölçülebilmesi ve karşılaştırılabilmesi konusunda ciddi zorluklar olduğunu savunmuştur. Dahası, Bentham'ın savunduğu "hedonistik hesaplama"nın pratikte uygulanması zor bir kavram olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca faydacılık ilkesine göre çoğunluğun mutluluğunun artırılması hedeflenirken, azınlık grupların mutluluğunun göz ardı edilebileceği ve bunun sonucunda azınlık haklarının korunmasında zafiyetlerin ortaya çıkabileceğini de ifade etmiştir (Mill, 2001). Sen (1987) gibi bazı araştırmacılar da Bentham'ın faydacılığının insan refahını sadece zevke ve acıya indirgemesini eleştirmiş ve daha geniş insan yeteneklerini içeren daha incelikli bir mutluluk anlayışı gerektiğini savunmuştur.

İktisat bilimi, başlangıcından bu yana psikoloji biliminden faydalanmıştır. Özellikle Adam Smith, John M. Clark ve Jeremy Bentham gibi klasik iktisatçılar, çalışmalarında psikolojik faktörlere önemli bir yer vermiştir. Ancak 20. yüzyılda neoklasik iktisadın hâkimiyetiyle birlikte, psikolojik faktörler büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. (Çalık ve Düzü, 2009). Alfred Marshall ve diğer neoklasik iktisatçılar, bireylerin rasyonel kararlar alarak mutluluklarını maksimize etmeye çalıştığını ileri sürmüşlerdir. Bu çerçevede, Bentham'ın faydacılığı, Rasyonel Seçim Teorisi'yle birlikte terk edilmiştir. Bunun temel nedeni, faydanın ölçülmesinin imkânsız olarak görülmesidir. Bu durum, bireysel faydaların ve maksimizasyon süreçlerinin ölçülebilmesi için iktisatta yoğun bir matematik kullanımına yol açarken, psikolojik unsurların büyük ölçüde göz ardı edilmesine sebep olmuştur (Read, 2004; Can, 2012; Demirel ve Artan, 2016) .

Neoklasik iktisada, bireyci yaklaşım hâkim olmuştur. Bu yaklaşıma göre bireyler, “kendi faydalarını maksimize etmeye çalışan bencil ve rasyonel varlıklar” olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda bu bireylerin, hem kendi hem de başkalarının tercihleri hakkında tam ve maliyetsiz bilgiye sahip oldukları varsayılmıştır. Neoklasik iktisatçılar, mutluluğun ölçülmesinde Fayda Teorisi'ne odaklanmıştır. Faydayı, bireylerin mal ve hizmet tüketiminden aldıkları memnuniyet olarak tanımlayan bu iktisatçılar, toplam memnuniyeti maksimize etmeyi temel amaç olarak görmüşlerdir (Marshall, 1890).

Diğer yandan Neoklasik iktisatçılar, Tüketici Tercihi Teorisi ile tüketicilerin sınırlı kaynaklarını çeşitli mal ve hizmetler arasında nasıl tahsis ederek faydalarını maksimize ettiklerini açıklamışlardır. Tüketicilerin, tercihlerini mal ve hizmetlerin fiyatlarını referans alarak yaptıklarını savunan bu iktisatçılar, gelir düzeyinin ve tüketim imkânlarının artmasının, bireylerin mutluluğunu artırdığını öne sürmüşlerdir. Ancak azalan marjinal fayda ilkesi gereği, gelirdeki her ek artışın sağladığı mutluluğun belli bir noktadan sonra azalacağını belirtmişlerdir (Varian, 1992). Sonuç olarak mutluluğu, “bireyin tüketimden ve diğer ekonomik faaliyetlerden elde ettiği toplam fayda” olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda, bireylerin tercihleri sonucunda tatmin olma düzeylerini mutluluğun temel belirleyicisi olarak kabul etmişlerdir (Samuelson ve Nordhaus, 2009).

20. yüzyılın sonlarında iktisat biliminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Meydana gelen en önemli gelişmelerden biri, iktisadın psikoloji ve sosyolojiye yakınlaşması sonucu mutluluk kavramının farklı bakış açılarıyla yeniden tartışılmasıdır (Haucap ve Heimeshoff 2014). 1970'li yıllarda, iktisat biliminde mutluluk kavramına yönelik ilgi artmış ve bu kavram daha derinlemesine incelenmiştir. Bu dönemde, mutluluk ekonomisi teorisinin

temelleri atılmıştır. Richard A. Easterlin'in 1974 yılında yayınlamış olduğu "*Does the Economic Growth Improve the Human Lot?*" adlı çalışma, mutluluk ekonomisinde dönüm noktası olmuştur. Easterlin çalışmasında, ekonomik büyüme ile mutluluk arasında doğrudan bir ilişki olmadığını, belirli bir gelir seviyesinin aşılmasından sonra maddi zenginliğin mutluluğu artırmadığını ortaya koymuştur. Easterlin'in bu görüşü, literatüre "Easterlin Paradoksu" olarak geçmiştir.

Richard A. Easterlin (1974), bireysel düzeyde daha yüksek gelirin genellikle daha yüksek mutlulukla ilişkilendirilebileceğini ileri sürmüştür. Yani, insanların daha fazla gelir elde ettiklerinde daha fazla mutlu olacağını savunmuştur. Bu bulgu, kısa vadeli bireysel gelir artışlarının mutluluğu artırdığını göstermektedir. Diğer yandan Easterlin (1995), uzun vadede ise bir toplumun genel ekonomik refahı arttıkça mutluluk seviyelerinde belirgin bir artış gözlenemediğini iddia etmiştir. Bu durumun özellikle gelişmiş ülkelerde geçerli olduğunu savunmuştur. Bu görüşüne, ABD ve Japonya gibi ülkelerde uzun yıllar boyunca ekonomik büyüme yaşanmış olmasına rağmen, bu ülkelerde yaşayan bireylerin mutluluk seviyelerinde kayda değer bir artış olmamasını referans göstermiştir.

Bu dönemde önemli iktisatçılardan biri olan Tibor Scitovsky, 1976 tarihli "*The Joyless Economy: The Psychology of Human Satisfaction*" adlı eserinde "mutluluk, tercihler ve seçimler" konularını ele almıştır. Scitovsky, Richard A. Easterlin'in çalışmalarına paralel olarak, bireylerin yaşam kalitesini değerlendirirken bireysel mutluluk ile uzun vadeli gelir artışı arasında düşük korelasyon olduğunu tespit etmiş ve bu durumun ortaya çıkmasına, "statü farklılıkları, iş tatmini düzeyi, yenilik ve alışkanlık" gibi faktörlerin neden olduğunu ileri sürmüştür. Scitovsky, artan gelirin yüksek gelire kıyasla daha fazla tatmin sağlayacağını belirtmiştir (Bianchi, 2003; Eser ve Toigonbaeva, 2011).

Easterlin Paradoksu ile mutluluk ekonomisinin temellerini atan Richard A. Easterlin, 1980'li ve 1990'lı yıllarda da mutluluk ekonomisine önemli katkılarda bulunmaya devam etmiştir. Diğer yandan bu dönemde, ekonomik refahtan ziyade bireylerin mutluluğunu etkileyen faktörleri araştıran çalışmalar da odak noktası olmuştur. Mutluluk ekonomisinin daha sağlam temellere oturduğu bu dönemde, çok önemli çalışmalar kaleme alınmıştır. Ruut Veenhoven, 1980 ve 1990'lı yıllarda yayınladığı kitap ve makalelerinde bireysel yaşam koşullarının ve sosyal göstergelerin mutluluk üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Ayrıca Veenhoven, bu çalışmalarıyla mutluluk araştırmalarının sistematik bir şekilde ele alınmasına büyük katkı sağlamıştır. David G. Myers, 1993'teki makalesinde psikolojik ve sosyal

faktörlerin mutluluk üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ed Diener, 1980'lerde ve 1990'larda yayımladığı makalelerle öznel iyi oluşun ölçülmesi ve değerlendirilmesi hususuna önemli katkılarda bulunmuştur. Yew-Kwang Ng, 1980-2000 yılları arasında mutluluk ekonomisi üzerine yaptığı çalışmalarda, ekonomik refah ve bireylerin mutluluğu arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemiştir. Ng, ekonomik politikaların bireylerin mutluluğunu artıracak şekilde yeniden tasarlanması gerektiğini savunmuş ve bu alanda önemli teorik ve ampirik katkılarda bulunmuştur.

Günümüzde de mutluluk ekonomisi alanında çok popüler olan yazarlardan AJ. Oswald, Bruno S. Frey, Alois Stutzer ve David G. Blanchflower'ın 2000 öncesi önemli çalışmaları olmuştur. AJ. Oswald'ın 1997'deki çalışmasında, ekonomik göstergelerin (örneğin, işsizlik, enflasyon, gelir düzeyi) bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Bruno S. Frey ve Alois Stutzer'ın 1990 yılındaki makalesinde demokrasinin ve politik katılımın bireysel mutluluk üzerindeki etkilerini incelemiştir. David G. Blanchflower ve AJ. Oswald 1998'deki çalışmalarında, girişimciliğin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini araştırmışlar ve girişimcilerin genel olarak daha yüksek bir mutluluk seviyesine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Mutluluk ekonomisi alanında, 2000 öncesi dönemde çalışmalar sınırlı olmasına rağmen, bu dönem mutluluk ekonomisinin temellerinin atıldığı ve doğal gelişim sürecinin şekillendiği bir dönem olmuştur. Mutluluk ekonomisi alanında, 2000-2008 yılları arasında önemli araştırmalar kaleme alınmış, özellikle 2008 küresel mali krizin ardından ise çalışmalar hız kazanmıştır (Dominko ve Verbič, 2019). Günümüzde mutluluk ekonomisi alanında, en son yapılan bibliyometrik analiz sonuçlarına göre 4.367 yazar ve bu yazarların kaleme aldığı 3.527 çalışma bulunmaktadır (Bkz. Tablo 8). Son dönemde yapılan çalışmalarda, mutluluk kavramı yerine farklı farklı kavramlar kullanılmaktadır. Genellikle mutluluk, öznel iyi oluş (ÖİÖ) ve yaşam doyumu kavramlarının birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Blanchflower ve Oswald, 2004; Graham, 2009). Fakat mutluluk ve yaşam doyumu kavramlarının, ÖİÖ'nun ifade edilmesinde kullanıldığı söylenebilir (Bkz. Frey ve Stutzer, 2000; Helliwell ve Putnam, 2004; Graham vd., 2004; Blanchflower ve Oswald, 2005; Hong vd., 2022; Li ve Lyu, 2022; Yang vd., 2023). Diğer yandan yapılan çalışmalarda, bireylerin ve toplumların refahını ve genel mutluluğunu artırmaya yönelik geniş bir yelpazede konular ele almaktadır. Bu araştırmalar, ekonomik, sosyal, sağlık, demografik, kültürel, çevresel ve dini faktörlerin yanı sıra, politika yapım süreçlerinin de bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir.

1.2. Mutluluk Ekonomisinde Kullanılan Ölçme Yöntemleri

Modern iktisat literatüründe, mutluluğun modellenmesi ve ölçülmesi önemli bir araştırma alanıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar, ekonomik ve sosyal politikaların bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır.

Mutluluğun modellenmesi, bireylerin yaşam doyumu ve mutluluk düzeyini etkileyen faktörlerin belirlenmesini içerir. Bu modeller, genellikle ekonometrik analizler ve psikometrik yöntemler kullanılarak geliştirilir. Ekonometrik modeller, bireylerin mutluluğunu açıklayan çeşitli değişkenlerin (örneğin, gelir, sağlık, iş memnuniyeti, sosyal ilişkiler) etkilerini ölçer. Bu modellerde, mutluluk ve yaşam memnuniyeti bağımlı değişken; ekonomik, sosyal ve demografik faktörler gibi değişkenler ise bağımsız değişken olarak modellenmektedir (Frey & Stutzer, 2002). Genellikle gelir ve işsizlik oranlarının mutluluk üzerindeki etkisini inceleyen regresyon analizleri yaygındır (Di Tella, MacCulloch, & Oswald, 2001). Psikometrik modeller, bireylerin öznel iyi olma halini değerlendirmek için anket ve ölçekler kullanır. Bu modeller, genellikle psikoloji alanından alınan araçlar kullanılarak mutluluğun farklı boyutlarını (duygusal, bilişsel ve sosyal) ölçer (Diener vd., 1985).

Mutluluk ekonomisinde kullanılan ölçüm yöntemleri, bireylerin öznel iyi olma halini değerlendiren nicel ve nitel teknikler içerir. Bu teknikler sırasıyla; deneysel yöntemler, biyometrik yöntemler, uzunlamasına çalışmalar, anket ve ölçeklerdir.

Deneysel yöntemler, bireylerin mutluluğunu belirleyen faktörleri laboratuvar ortamında test etmeyi amaçlar. Bu yöntemler, genellikle küçük örneklem gruplarıyla yapılan kontrollü deneyler içerir. Örneğin, katılımcıların farklı gelir seviyelerinde nasıl tepki verdiklerini inceleyen deneylerdir (Kahneman & Deaton, 2010). Biyometrik yöntemler, mutluluğu biyolojik ve fizyolojik göstergeler üzerinden ölçer. Bu yöntemler, genellikle stres hormonu seviyeleri, kalp atış hızı ve beyin aktivitelerini ölçerek bireylerin duygusal durumlarını değerlendirir (Urry vd., 2004). Uzunlamasına çalışmalar ise aynı bireyleri belirli bir zaman dilimi boyunca takip ederek mutluluğun zaman içindeki değişimini inceler. Bu çalışmalar, mutluluk üzerinde uzun vadeli etkileri olan faktörleri belirlemeye yardımcı olur (Lucas vd., 2004).

Mutluluk ölçümlerinde en yaygın yöntem, anketler ve öznel iyi olma ölçekleridir. Bu anketler, bireylerin yaşamlarından ne kadar memnun veya ne kadar mutlu olduklarını belirlemeyi amaçlar. Aşağıda mutluluk ekonomisi alanında kullanılan en yaygın ölçüm teknikleri hakkında bilgi verilmektedir.

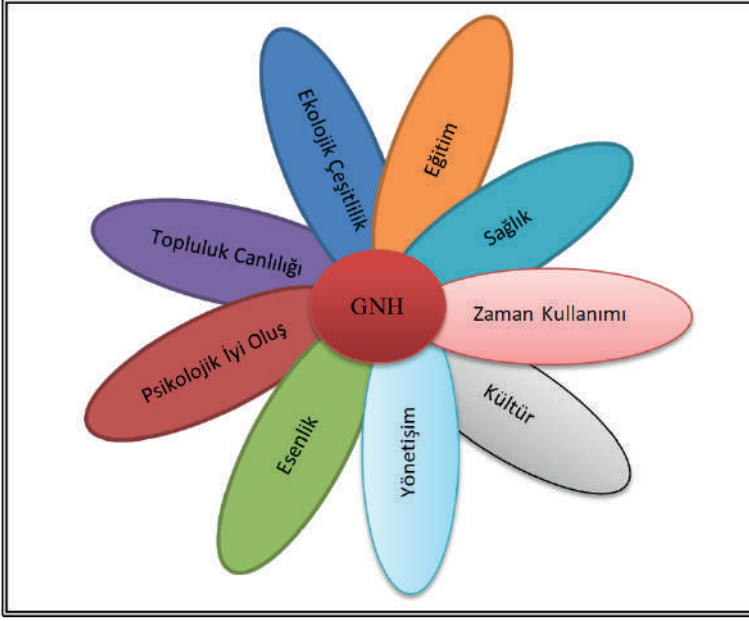
1.2.1. Cantril Merdiveni (Cantril Ladder)

Cantril Merdiveni (Cantril Ladder) Ölçeği, bireylerin öznel iyi olma hallerini ve genel yaşam memnuniyetlerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-değerlendirme aracıdır. Bu ölçek, Amerikalı psikolog Hadley Cantril tarafından 1965 yılında geliştirilmiştir. Bireylerin yaşamlarını değerlendirme biçimlerini basit ve anlaşılır bir şekilde ölçmeyi hedefler (Cantril, 1965). Cantril Merdiveni, bireylerden hayatlarını 0 ile 10 arasında derecelendirmelerini isteyen tek bir sorudan oluşur. Bu derecelendirme, bir merdiven üzerinde en alttan (0) en üste (10) kadar olan basamaklarla temsil edilir (0: en kötü-10: en iyi).

Cantril Merdiveni'nde bazı sınırlamalar da vardır. Ölçeğin öne çıkan en önemli sınırlaması, bireylerin yaşam memnuniyetlerini sadece tek bir boyut üzerinden değerlendirmesidir. Bu durum, Kahneman ve Krueger (2006) tarafından eleştirilmiş olup ölçeğin bu sınırlama ile mutluluğun veya yaşam memnuniyetinin karmaşık ve çok boyutlu doğasını tam olarak yansıtamayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Lucas (2007), bireylerin kendilerini değerlendirme biçimlerinin zaman içinde değişebilme ihtimalinin, tutarlılık sorunlarına yol açabileceğini vurgulamıştır.

1.2.2. Gayri Safi Milli Mutluluk (Gross National Happiness - GNH) Endeksi

1980 öncesi ülke bazında çok önemli bir adım atılmıştır. Bhutan ülkesinin 4. kralı Jigme Singye Wangchuck, 1972 yılında ekonomik kalkınma yerine ulusal mutluluğun daha önemli olduğunu ilan ederek Gayri Safi Milli Mutluluk (Gross National Happiness - GNH) endeksi konseptini tanıtmıştır (Thinley, 2007). GNH, sürdürülebilir kalkınma, kültürel değerlerin korunması, iyi yönetim ve çevresel koruma gibi 4 ana direğe dayandırılmaktadır. Ayrıca GNH endeksi, bireylerin yaşam kalitesini ve genel mutluluğunu değerlendirmek için dokuz ana bileşen üzerinden ölçülmektedir (Ura vd., 2012).

Şekil 1. Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi Ana Bileşenleri

1.2.3. Oxford Mutluluk Envanteri (Oxford Happiness Inventory-AHI)

Oxford Mutluluk Envanteri, bireylerin genel mutluluk düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir psikometrik araçtır. Bu envanter, Michael Argyle ve Peter Hills tarafından 1989 yılında Oxford Üniversitesi'nde geliştirilmiştir. Envanter, bireylerin öznel iyi olma hallerini değerlendirerek, mutluluklarını çeşitli boyutlarda ölçmeyi hedeflemektedir (Argyle ve Hills, 1989). Oxford Mutluluk Envanteri, 29 maddeden oluşur ve her madde, bireylerin yaşamlarından ne kadar memnun olduklarını ve ne kadar mutlu hissettiklerini belirlemeye yönelik sorular içerir. Maddeler, Likert tipi bir ölçek kullanılarak yanıtlanır ve her madde için katılımcılar, “kesinlikle katılmıyorum”dan “kesinlikle katılıyorum”a kadar değişen seçeneklerden birini seçerler. Bu ölçek, daha sonra Hills ve Argyle (2002) tarafından yeniden revize edilerek 6’lı likert olarak geliştirilmiştir. Bu ölçeğin geçerliliğini test etmek amacıyla, diğer ölçeklerle olan istatistiksel ilişkileri incelenmiştir. “İyimserlik Ölçeği” ve “Yaşam Doyumu Ölçeği” ile Oxford Mutluluk Envanteri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bağlantılar tespit edilmiştir

1.2.4. Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey, WVS)

WVS, dünya genelinde bireylerin değerlerini, inançlarını ve tutumlarını incelemek amacıyla yürütülen geniş kapsamlı bir sosyal araştırma projesidir. İlk olarak 1981 yılında başlatılan WVS, farklı kültürlerdeki insanların sosyal, politik, ekonomik, dini ve kültürel değerlerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır (Inglehart, 1997). WVS, akademik araştırmalar, politika yapımı ve uluslararası karşılaştırmalar için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Araştırmanın bulguları, sosyal bilimler, ekonomi, siyaset bilimi ve psikoloji gibi çeşitli disiplinlerde kullanılmaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından küresel politikalar geliştirmek için de kullanılmaktadır (Inglehart & Baker, 2000). Şu ana kadar WVS, dünya çapında 100'den fazla ülkede araştırma yapmış ve milyonlarca katılımcıdan veri toplamıştır.

18 yaş ve üzeri bireylerle yüz yüze yapılan görüşmelerde, “Bugünlerde genel olarak mutlu musunuz?” sorusu 4 aşamalı bir ölçek kullanılarak sorulmaktadır. Katılımcılardan, “çok mutluyum”, “biraz mutluyum”, “pek mutlu değilim” ve “hiç mutlu değilim” seçeneklerinden birini seçmeleri istenmektedir. Ayrıca “Bütün her şey göz önüne alındığında hayatınızdan genel olarak ne kadar memnunsunuz?” şeklinde yöneltilen yaşam memnuniyeti sorusuna ise, “hiç memnun değilim” ile “çok memnunum” arasında 10 basamaklı bir ölçek üzerinde yanıt vermeleri beklenmektedir (Haerpfer vd., 2022).

1.2.5. Yaşam Doyumu Ölçeği (Satisfaction With Life Scale, SWLS)

SWLS, bireylerin genel yaşam memnuniyetini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-değerlendirme aracıdır. Bu ölçek, 1985 yılında Ed Diener ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. SWLS, bireylerin hayatlarından ne kadar memnun olduklarını belirlemek için kullanılan kısa ve etkili bir ölçektir. SWLS, beş maddeden oluşan bir ölçek olup, her bir madde bireylerin yaşam memnuniyetini değerlendirmelerine yönelik ifadeler içerir. Katılımcılar, bu maddelere 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 7 (kesinlikle katılıyorum) arasında bir ölçekte yanıt verirler. Ölçeğin maddeleri şunlardır:

- Hayatım idealime çok yakın.
- Hayat koşullarım mükemmel.
- Hayatımdan memnunum.
- Şimdiye kadar hayatımda istediğim önemli şeyleri elde ettim.

- Hayatımı yeniden yaşayacak olsaydım, neredeyse hiçbir şeyi değiştirmezdim (Diener vd., 1985).

SWLS, bazı sınırlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ölçeğin yalnızca genel yaşam memnuniyetini ölçmesi ve mutluluğun diğer boyutlarını (örneğin, duygusal iyi olma) kapsamaması, bazı eleştirilenler tarafından eksiklik olarak görülmüştür. Ayrıca öznel yanıtların bireylerin gerçek yaşam memnuniyetini tam olarak yansıtmayabileceği belirtilmiştir (Schimmack, 2008).

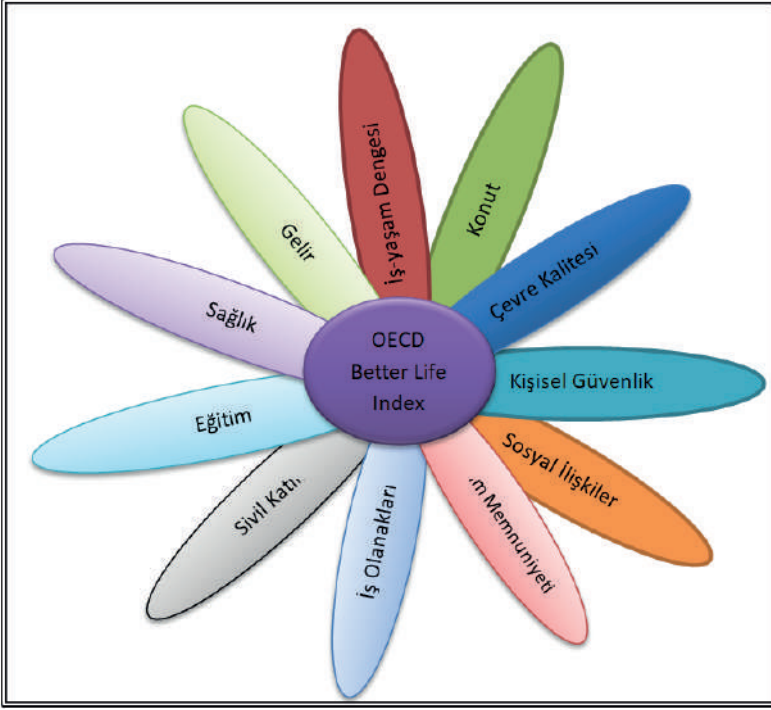
1.2.6. Eurobarometer Araştırması (Eurobarometer Survey)

Eurobarometer Araştırması, Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerindeki vatandaşların sosyal, ekonomik, politik ve kültürel tutumlarını izlemeyi amaçlayan geniş kapsamlı bir kamuoyu araştırmasıdır. Araştırmalar, halkın mutluluk ve yaşam doyumu seviyelerini ölçmeyi de kapsar. Bu ölçümler, bireylerin genel iyi olma halini anlamak ve politikaların etkilerini değerlendirmek için kritik öneme sahiptir (European Commission, 2024). Eurobarometer, geniş bir coğrafi alanda ve farklı demografik gruplarda veri toplamaktadır ve bu da sonuçların geniş bir nüfus grubunu temsil etmesini sağlamaktadır. Araştırma, düzenli aralıklarla yapıldığı için zaman içindeki değişimleri ve trendleri izlemek mümkündür (Norris, 2000).

Mutluluk için katılımcılara, “Bugünlerde genel olarak mutlu musunuz?” sorusu yöneltilir ve bu soru, 4 aşamalı bir ölçek kullanılarak yanıtlanır (çok mutluyum, biraz mutluyum, pek mutlu değilim ve hiç mutlu değilim). Diğer yandan yaşam doyumu için ise katılımcılara, “Bütün her şey göz önüne alındığında, hayatınızdan genel olarak ne kadar memnunsunuz?” sorusu yöneltilir. Bu soru, 1’den 10’a (1: hiç memnun değilim, 10: Çok memnunum) kadar derecelendirilmiş bir ölçek kullanılarak yanıtlanır.

1.2.7. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi (OECD Better Life Index)

OECD Daha İyi Yaşam Endeksi, OECD tarafından bireylerin yaşam kalitesini ve refahını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir endekstir. Bu endeks, ekonomik göstergelerin ötesine geçerek, bireylerin günlük yaşamlarındaki deneyimlerine ve yaşam standartlarına odaklanmaktadır. Endeks, 11 temel boyutu kapsamaktadır. Bu boyutlar, bireylerin yaşam kalitesini etkileyen çeşitli faktörleri kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlar (OECD, 2023).

Şekil 2. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi Temel Boyutları

Ayrıca endeks, ülkeler arası karşılaştırmalar yaparak, ülke politikaların bireylerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini analiz etmeye olanak imkânı vermektedir (Arpacıoğlu Özdemir, 2019). Endekste yaşam memnuniyeti düzeyi, “Genel olarak yaşantınızdan ne kadar memnun musunuz?” sorusuna “hiç memnun değilim” ile “çok memnunum” arasında 10 basamaklı bir ölçek üzerinden alınan yanıt ile belirlenmektedir.

Mutluluk ekonomisi alanında yukarıda sıralanan ölçüm teknik ve endekslerin haricinde popüler olan diğer ölçüm ve endeksler aşağıda sıralanmaktadır:

- British Household Panel Survey,
- General Social Survey,
- TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması,
- German Socio-Economic Panel Study (GSOEP),
- Russian Longitudinal Monitoring Survey,
- Swiss Household Panel,

- International Social Survey Programme,
- Gallup World Poll, Latinobarometer,
- European Social Survey
- European Values Survey.

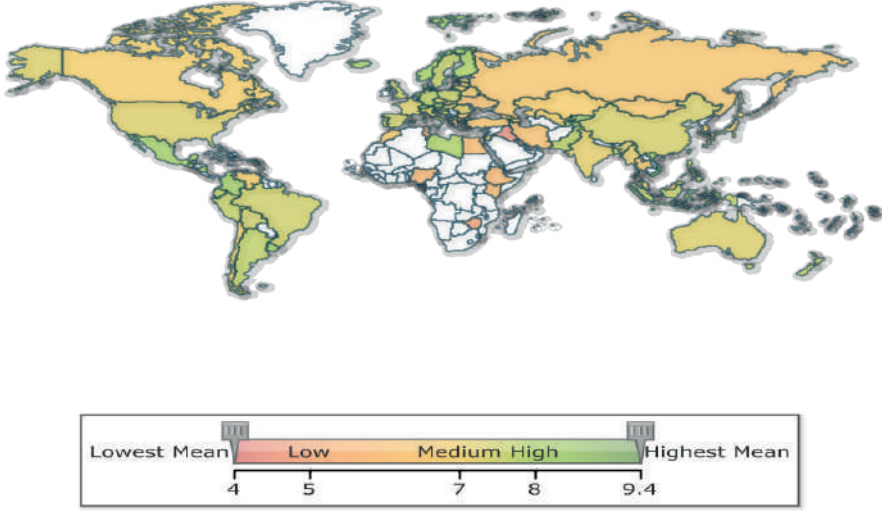
1.3. Mutluluk Göstergeleri

Dünya genelinde hem ulusal hem de uluslararası bazda bireylerin yaşam memnuniyeti ve mutluluk düzeylerinin test edilmesi amacıyla araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar içerisinde uluslararası alanda, WVS ve WHR'nin (Dünya Mutluluk Raporu) araştırmaları önde gelmektedir. Ülkemizde ise 2003 yılından bu yana TÜİK, yaşam memnuniyeti araştırmaları yapmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, WVS, WHR ve TÜİK'in yapmış oldukları güncel araştırmalara yer verilmektedir.

1.3.1. Dünya Mutluluk Göstergeleri

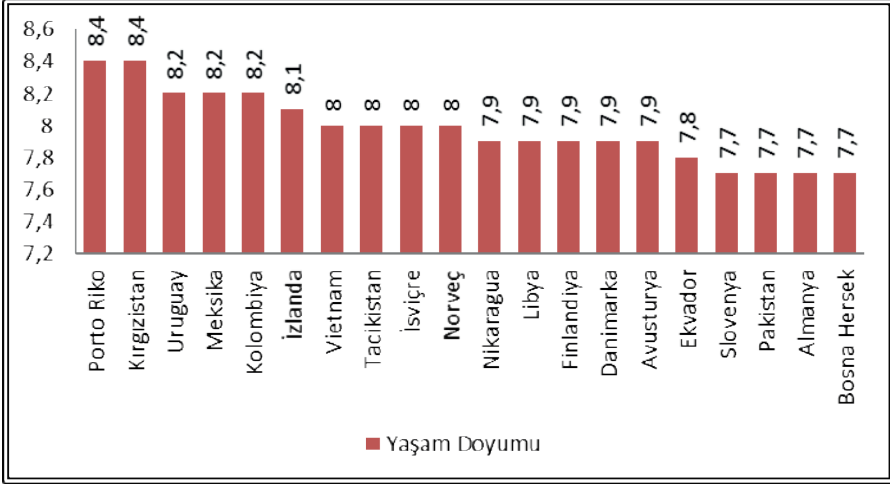
WVS'nin 2017-2022 dönemlerinde yapmış olduğu 7. dalga araştırma verileri bağlamında hazırlanan dünya yaşam doyumu haritası, Şekil 1'de verilmektedir¹. Yaşam doyumu haritasında, ülkelerin yaşam doyumu düzeyi arttıkça haritada ülkeler yeşil ve daha koyu yeşil tonları ile temsil edilirken; yaşam doyumu düzeyi azaldıkça ülkeler sarı ve kahverengi tonları ile gösterilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, yaşam doyumu düzeyinin en yüksek olduğu ülkeler içerisinde birçok Avrupa ülkesi yanı sıra bazı Asya ve Amerika kıtası ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan yaşam doyumu düzeyi düşük olan ülkeler içerisinde eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile birlikte birçok Asya ülkesi yer almaktadır.

1 WVS, bireylerin yaşam doyumu düzeyinin tespiti için katılımcıların “Bütün her şey göz önüne alındığında hayatınızdan genel olarak ya da bir bütün olarak ne kadar memnunsunuz?” şeklinde yöneltilen soruya, “hiç memnun değilim” ile “çok memnunuz” arasında 10 basamaklı bir ölçek üzerinde yanıt vermelerini istemektedir (Haerpfer vd., 2022).

Şekil 3. WVS 7. Dalga Dünya Yaşam Doymumu Haritası

Şekil 3'te yaşam doyumu haritasında yer alan ülkeler içerisinde en yüksek yaşam doyumuna sahip 20 ülkeye yer verilmektedir. Bu ülkeler arasında en yüksek yaşam doyumuna sahip olan ilk ülke, Kuzey Amerika kıtasında yer alan Porto Riko'dur. 2. sırada Asya kıtasında bulunan Kırgızistan, 3. sırada ise Güney Amerika kıtasında yer alan Uruguay bulunmaktadır. Diğer yandan, WHR'nin 2024 mutluluk sıralamasında 66. sırada yer alan Libya ve 108. sırada yer alan Pakistan'ın WVS yaşam doyumu sıralamasında ilk 20'de bulunması dikkat çekmektedir. Ayrıca WVS yaşam doyumu sıralamasında ilk 20'de yer alan ülkeler arasında Avrupa ülkelerinin, WHR'nin 2024 mutluluk raporundaki sıralamaya göre daha aşağı seviyelerde olması da göze çarpmaktadır (Helliwell vd., 2024).

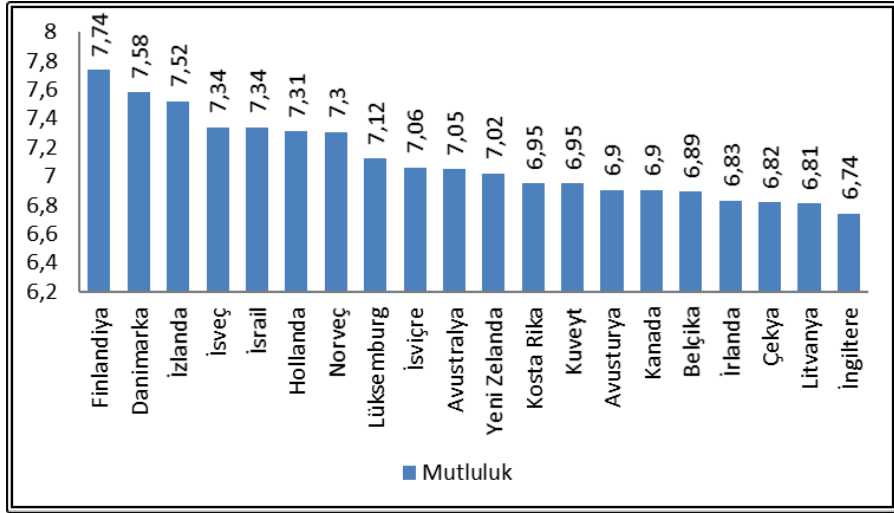

Şekil 4. WVS'nin 7. Dalga Çalışmasına Göre Dünyada En Yüksek Yaşam Doyumuna Sahip 20 Ülke

Şekil 4'te WHR'nin 2024 yılında yayınladığı dünyanın en mutlu ilk 20 ülkesine verilmektedir². Bu bilgiler ışığında bakıldığında, dünya mutluluk sıralamasında Finlandiya 7,74 skor ile 1., Danimarka 7,58 skor ile 2. ve İzlanda ise 7,52 skor ile 3. sırada yer almaktadır. Özellikle ilk 20 ülke içerisinde yer alan ülkelerin neredeyse %70'inin Avrupa ülkesi olduğu görülmektedir. Ayrıca ilk 20 ülke içerisinde Asya kıtasında İsrail haricinde sadece Kuveyt'in olduğu gözlemlenmektedir.

Diğer yandan dünyanın en mutlu 20 ülkesi içerisinde G20 ülkelerinden sadece Danimarka ve İngiltere'nin olduğu görülmektedir. Ayrıca en mutlu ilk 10 ülke içerisinde yer alan ülkelerin nüfus sayılarının az olduğu, yalnızca Hollanda ve Avustralya'nın nüfusu 15 milyonun üstünde olduğu gözlemlenmektedir (Helliwell vd., 2024).

2 Dünya mutluluk raporunda, Gallup Dünya Anketi kullanılmaktadır. Gallup Dünya Anketi, katılımcılardan mevcut yaşamlarını Cantril Merdiveni olarak adlandırılan bir ölçek kullanarak değerlendirmelerini istemektedir. Bu ölçek, katılımcıların hayatlarını mümkün olan en iyi yaşamı 10 ve en kötü yaşamı 0 olarak belirledikleri bir merdiven biçiminde sunulmaktadır. Her katılımcı, bu merdiven üzerinde sayısal bir değerlendirme yapmaktadır. Genellikle, her ülke için yılda yaklaşık 1.000 yanıt toplanmaktadır. Her ülkede her yıl için nüfusu temsil eden ulusal ortalamaları oluşturmak amacıyla ağırlıklar kullanılmaktadır. Daha büyük örneklem boyutları daha kesin tahminler sağladığından, olağan mutluluk sıralamaları değerlendirmelerinin üç yıllık ortalamaları alınarak belirlenmektedir (WHR, 2024).

Şekil 5. WHR 2024'e Göre Dünyada En Mutlu 20 Ülke

WVS yaşam doyumu ve WHR mutluluk verilerine bir bütün bakıldığında, ülke sıralamalarının değiştiği görülmektedir. WVS yaşam doyumu sıralamasında ilk üç sırada Porto Riko, Kırgızistan ve Uruguay yer alırken WHR mutluluk sıralamasında ise Finlandiya, Danimarka ve İzlanda yer almaktadır. WVS yaşam doyumu sıralamasında ilk üç sırada yer alan ülkelerin WHR mutluluk sıralamasında ilk yirmide yer almadığı gözlemlenmektedir. Ancak WHR mutluluk sıralamasında ilk üçte yer alan ülkelerden Finlandiya ve Danimarka'nın WVS yaşam doyumu sıralamasında sırasıyla 13. ve 14. sırada yer aldığı görülmektedir³.

3 Yaşam doyumu, bireyin hayatının genelinden duyduğu memnuniyeti ifade ederken mutluluk, bireyin belirli bir zaman dilimindeki duygusal durumunu yansıtmaktadır. Yaşam doyumu ve mutluluğu etkileyen bazı ortak faktörler bulunmakla birlikte bu iki kavram üzerinde farklı etkiler gösteren özel faktörler de mevcuttur. Bu bağlamda ülkelerin yaşam doyumu ve mutluluk sıralamalarında belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir.

Tablo 1. WHR 2024'e Göre Seçilmiş Bazı Ülkelerin Farklı Yaş Kategorilerine Göre Mutluluk Sıralaması

Ülkeler	Genel	30 yaş altı (Genç)	30-44 yaş arası (Alt orta)	45-59 yaş arası (Üst orta)	60 yaş üstü (Yaşlı)	En Mutlu	En Mutsuz
Finlandiya	1	7	1	1	2	Yaşlı	Genç
Danimarka	2	5	3	4	1	Yaşlı	Genç
İzlanda	3	4	4	2	5	Genç	Alt orta
İsveç	4	18	8	3	4	Yaşlı	Genç
İsrail	5	2	2	7	11	Genç	Yaşlı
Hollanda	6	9	5	5	7	Yaşlı	Genç
Norveç	7	2	6	6	3	Yaşlı	Genç
Lüksemburg	8	6	11	8	12	Genç	Alt orta
İsviçre	9	13	9	11	14	Genç	Üst orta
Avustralya	10	19	14	10	9	Yaşlı	Alt orta
Yeni Zelanda	11	27	18	13	6	Yaşlı	Alt orta
Kosta Rika	12	11	15	23	17	Genç	Üst orta
Kuveyt	13	16	20	9	13	Yaşlı	Alt orta
Avusturya	14	12	17	18	15	Genç	Üst orta
Kanada	15	58	28	12	8	Yaşlı	Genç
Belçika	16	24	13	15	19	Alt orta	Yaşlı
İrlanda	17	21	21	21	16	Genç	Üst orta
Çekya	18	10	12	22	23	Genç	Yaşlı
Litvanya	19	1	7	2	44	Genç	Yaşlı
İngiltere	20	32	27	19	20	Yaşlı	Alt orta
ABD	23	62	42	17	10	Yaşlı	Al orta
Libya	66	80	73	51	50	Üst orta	Alt orta
Irak	92	90	96	94	95	Genç	Yaşlı
Türkiye	98	101	98	92	92	Genç	Yaşlı
İran	100	96	100	104	103	Genç	Üst orta
Fas	107	98	108	107	113	Genç	Yaşlı
Pakistan	108	107	109	113	122	Genç	Yaşlı
Tunus	115	118	113	108	118	Genç	Yaşlı
Ürdün	125	114	124	130	123	Genç	Üst orta
Mısır	127	130	125	126	124	Genç	Üst orta
Lübnan	142	142	142	141	141	Genç	Yaşlı

Tablo 1'de WHR 2024'e göre seçilmiş bazı ülkelerin farklı yaş kategorilerine göre mutluluk sıralamasına yer verilmektedir. Bu veriler ışığında bakıldığında, bireylerin yaş kategorileri değiştikçe ülkelerin mutluluk sıralamalarının da değiştiği gözlemlenmektedir. Yaşlıların en mutlu olduğu ülke olan Finlandiya, genel mutluluk sıralamasında 1. sırada yer almakta olup, 30 yaş altı grupta 7. sırada ve 60 yaş üstü grupta ise 2. sıradadır. Dünya mutluluk sıralamasında 2. olan Danimarka, 30 yaş altı grupta 5., 30-44 yaş grubunda 3., 45-59 yaş grubunda 4. ve 60 yaş üstü grupta ise 1. sırada yer almaktadır. Ayrıca Danimarka'da en mutlu kesimin yaşlılar, en mutsuz kesimin ise gençler olduğu görülmektedir. Gençlerin en mutlu olduğu İzlanda'da ise yaş kategorileri arasında belirgin bir farklılık bulunmamakta ancak alt orta sınıfın ülkede en mutsuz sınıf olduğu gözlemlenmektedir. Dünya mutluluk sıralamasında 4. sırada bulunan İsveç'te, en mutlu kesim yaşlılar olup, 30 yaş altı grupta ise 18. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda, İsveç'te gençlerin ülkenin en mutsuz kesimi olduğu görülmektedir.

Dünya sıralamasında en mutlu 20 ülkenin %50'sinde yaşlılar, %45'inde gençler ve %5'inde üst orta grup en mutlu kesim olarak görülmektedir. Diğer yandan, dünya sıralamasında en mutlu olan 20 ülkenin %20'sinde yaşlılar, %30'unda gençler, %30'unda alt orta ve %20'sinde ise üst orta kesim en mutsuz grup olarak gözlemlenmektedir. Dünyada en yüksek gayrisafi millî hasılaya sahip olan ABD, dünya mutluluk sıralamasında 23. sırada yer almasına rağmen, 60 yaş üstü grubunda en mutlu 10. ülke olmayı başardığı görülmektedir. ABD başta olmak üzere Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve İsveç'te genç kategoriden yaşlı kategoriye doğru gidildikçe dünya mutluluk sıralamasında çok radikal değişikliklerin olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin ABD, genç kategorisinde 62. sırada iken yaşlı kategorisine gelene kadar 10. sıraya yükselmektedir. Kanada da benzer şekilde, genç kategorisinde 58. sırada iken yaşlı kategorisine gelene kadar 8. sıraya çıkmaktadır. Aynı şekilde Yeni Zelanda, Avustralya ve İsveç'te de aynı durum söz konusu olmaktadır.

Seçilmiş İslam ülkeleri arasında en mutlu 100 dünya ülkesi içerisinde yalnızca Libya 66. sırada, Irak 92. sırada ve Türkiye 98. sırada yer almaktadır. Ayrıca seçilmiş İslam ülkelerinden Libya hariç tüm ülkelerde en mutlu kesimin gençler, en mutsuz kesimin ise üst orta grup ve yaşlılar olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun, en mutlu Avrupa ülkelerinde ise tam tersi olduğu söylenebilir.

1.3.2. Türkiye Mutluluk Göstergeleri

TÜİK, 2003 yılından bu yana her yıl düzenli olarak Türkiye’de yaşam memnuniyeti araştırmaları yapmaktadır⁴. Çalışmanın bu kısmında farklı kategorilere göre Türkiye’de yaşam memnuniyeti ve mutluluk düzeyi verileri ele alınmaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi (2004-2023)

		2004	2008	2012	2016	2020	2021	2022	2023
Toplam	Çok mutlu	9,3	8,2	8,5	7,6	8,8	5,3	5,9	4,4
	Mutlu	48,7	47,5	52,5	53,8	39,4	44,1	43,8	48,3
	Ne mutlu ne mutsuz	29,8	30,3	28,9	28,3	37,3	34,0	34,5	33,6
	Mutsuz	9,5	11,4	8,3	8,8	10,0	13,1	12,3	10,8
	Çok mutsuz	2,6	2,5	1,8	1,6	4,5	3,5	3,6	2,9
Erkek	Çok mutlu	8,4	7,4	7,9	6,9	7,8	4,8	5,6	4,0
	Mutlu	46,1	46,3	51,2	51,2	35,5	39,1	40,9	46,3
	Ne mutlu ne mutsuz	32,0	30,7	29,7	30,2	39,2	36,3	35,2	34,3
	Mutsuz	10,7	13,6	9,5	10,2	12,2	15,6	14,4	12,1
	Çok mutsuz	2,7	2,1	1,8	1,5	5,4	4,2	3,9	3,3
Kadın	Çok mutlu	10,2	9,1	9,1	8,2	9,7	5,7	6,1	4,7
	Mutlu	51,3	48,7	53,7	56,3	43,3	49,0	46,6	50,4
	Ne mutlu ne mutsuz	27,6	30,0	28,1	26,4	35,4	31,9	33,8	32,9
	Mutsuz	8,4	9,4	7,2	7,5	7,9	10,8	10,2	9,6
	Çok mutsuz	2,5	2,8	1,9	1,6	3,6	2,8	3,3	2,5

4 TÜİK, Bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ve kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeylerinin zaman içindeki değişimini takip etmek amacıyla Türkiye Memnuniyet Araştırmaları yapmaktadır. Araştırmalar, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan hanelerde yaşayan 18 ve daha yukarı yaşta Türkiye vatandaşları ile yabancı uyruklu kişileri kapsamaktadır. Araştırmada, kurumsal nüfus (üniversite öğrenci yurdu, huzurevi, bakımevi, ceza ve tutukevi, işlahevi, yetiştirme yurdu, askeri birlik ve kışla vb.) kapsam dışı tutulmaktadır (TÜİK, 2023).

Tablo 2’de Türkiye’de cinsiyet bağlamında mutluluk düzeyinin yıllara göre dağılımı verilmektedir⁵. 5’li Likert ölçeği kullanılan mutluluk düzeyinde, genel olarak kadınların erkeklere göre daha mutlu olduğu gözlemlenmektedir. 2004-2012 yılları arasında kadınların mutluluk oranı ortalama %60 civarındayken, erkeklerde bu oran %55 civarında seyrettiği görülmektedir. 2012-2020 yılları arasında da kadınların mutluluk düzeyleri erkeklere göre daha yüksek seyreteyme devam ettiği söylenebilir. Özellikle 2016 yılında kadınların mutluluk oranı %64’e ulaşırken, erkeklerin mutluluk oranının ise %58 civarında kaldığı gözlemlenmektedir. 2020-2023 yılları arasında ise COVID-19 pandemisinin etkileri, her iki cinsiyetin mutluluk düzeylerinde dalgalanmalara neden olduğu göze çarpmaktadır. Ancak genel trend, kadınların mutluluk düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu yönünde devam ettiğini göstermektedir (TÜİK, 2023).

Tablo 3’te Türkiye’de yaş grubuna göre mutluluk düzeyleri verilmektedir. Bu verilere göre, 2004-2016 yılları arasında 18-24 yaş arası gençlerin mutluluk düzeylerinin diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 2020-2023 yılları arasında COVID-19 pandemisinin etkisiyle, 65 yaş ve üzeri yaşlı grubu haricindeki tüm yaş gruplarında mutluluk düzeyinde belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Özellikle 18-24 yaş arası gençlerin mutluluk düzeylerinin 2020 yılında %56’lardan %47’lere kadar düştüğü ve 65 yaş ve üzeri yaşlıların COVID-19 salgını sonucunda Türkiye’de en mutlu kesim oldukları dikkat çekmektedir.

5 TÜİK Yaşam Memnuniyeti anketinde mutluluk düzeyi “Yaşamınızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?” sorusuna katılımcıların 3’lü ve 5’li likert kullanılarak cevap vermeleri istenir (TÜİK, 2020).

Tablo 3. Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Düzeyi (2004-2023)

Kategoriler		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
2004	Mutlu	60,9	56,8	57,5	57,4	56,6	60,5
	Ne mutlu ne mutsuz	27,9	31,4	30,6	30,4	28,1	27,4
	Mutsuz	11,2	11,9	11,9	12,2	15,3	12,1
2008	Mutlu	59,1	55,7	52,9	51,7	56,9	61,6
	Ne mutlu ne mutsuz	28,3	31,8	32,3	32,5	28,4	24,4
	Mutsuz	12,6	12,5	14,8	15,7	14,7	14,0
2012	Mutlu	64,6	65,6	58,5	55,5	59,3	60,3
	Ne mutlu ne mutsuz	26,0	27,3	30,2	32,1	29,0	28,7
	Mutsuz	9,4	7,1	11,3	12,4	11,7	11,1
2016	Mutlu	65,1	62,0	58,2	58,3	62,3	64,5
	Ne mutlu ne mutsuz	26,3	28,7	30,8	30,7	24,9	25,0
	Mutsuz	8,6	9,3	10,9	10,9	12,8	10,5
2020	Mutlu	47,1	46,8	45,4	46,2	49,0	57,7
	Ne mutlu ne mutsuz	38,6	38,1	39,4	38,5	36,5	30,4
	Mutsuz	14,2	15,1	15,2	15,3	14,5	11,8
2021	Mutlu	44,5	46,6	50,2	48,8	50,9	56,2
	Ne mutlu ne mutsuz	35,1	36,4	33,5	33,9	33,7	30,8
	Mutsuz	20,4	17,1	16,3	17,3	15,4	13,0
2022	Mutlu	47,9	46,8	47,9	48,0	52,5	57,7
	Ne mutlu ne mutsuz	36,4	36,6	35,7	35,7	31,7	28,6
	Mutsuz	15,7	16,6	16,3	16,3	15,8	13,7
2023	Mutlu	54,0	50,7	53,0	53,6	49,7	56,0
	Ne mutlu ne mutsuz	33,3	34,9	35,2	33,0	33,5	30,4
	Mutsuz	12,7	14,4	11,9	13,4	16,8	13,5

Tablo 4’te Türkiye’de eğitim durumuna göre mutluluk düzeyinin yıllara göre dağılımı sunulmaktadır. Bu veriler bağlamında bakıldığında, 2004-2012 yılları arasında Türkiye’de bireylerin eğitim düzeyi arttıkça mutluluk düzeylerinin arttığı dikkat çekmektedir. Bu dönemde, en düşük mutluluk düzeyine ortalama %55 ile ilkökul diploması olmayan bireylerin, en yüksek mutluluk düzeyine ise ortalama %65 ile yükseköğretim mezunlarının sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ancak 2016 yılında Türkiye’de en mutlu kesimin ilkökul diploması olmayan bireylerin olduğu ve devam eden yıllarda da mevcut durumun değişmediği göze çapmaktadır. Özellikle 2020-2023 yılları arasında COVID-19 pandemisinin etkisiyle tüm eğitim düzeyi kategorilerinde mutluluk düzeylerinin çok sert düştüğü ve bu süreçte en düşük mutluluk düzeyine yükseköğretim mezunlarının sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyi (2004-2023)

Kategoriler		Okul Bitirmedi	İlkokul	İlköğretim ya da Ortaokul	Lise veya dengi okul	Yükseköğretim
2004	Mutlu	54,4	57,7	58,3	58,2	66,8
	Ne mutlu ne mutsuz	27,0	30,7	31,3	31,4	25,6
	Mutsuz	18,6	11,6	10,4	10,4	7,7
2008	Mutlu	55,8	54,0	55,3	55,5	62,9
	Ne mutlu ne mutsuz	26,3	31,8	31,7	33,1	24,6
	Mutsuz	17,8	14,2	12,9	11,4	12,5
2012	Mutlu	55,0	60,0	60,2	63,6	67,4
	Ne mutlu ne mutsuz	30,8	30,0	28,1	28,2	25,6
	Mutsuz	14,2	10,1	11,6	8,2	7,0
2016	Mutlu	63,5	62,9	61,4	57,8	60,2
	Ne mutlu ne mutsuz	23,5	26,8	29,6	32,5	29,3
	Mutsuz	13,0	10,2	9,0	9,7	10,6
2020	Mutlu	54,4	50,3	44,2	46,8	46,1
	Ne mutlu ne mutsuz	31,4	35,6	39,9	39,1	39,3
	Mutsuz	14,2	14,1	15,9	14,2	14,6
2021	Mutlu	54,4	51,4	45,7	47,8	47,6
	Ne mutlu ne mutsuz	29,2	33,2	35,8	35,6	35,2
	Mutsuz	16,4	15,5	18,4	16,6	17,2
2022	Mutlu	51,7	52,7	46,3	48,3	48,2
	Ne mutlu ne mutsuz	28,9	31,4	36,6	35,6	38,7
	Mutsuz	19,3	15,9	17,0	16,1	13,1
2023	Mutlu	53,7	53,4	52,8	52,8	51,2
	Ne mutlu ne mutsuz	30,0	33,1	33,8	33,7	35,8
	Mutsuz	16,3	13,5	13,4	13,5	13,1

Tablo 5'de Türkiye'de cinsiyet, yaş ve eğitim kategorilerine göre yaşam memnuniyeti düzeyleri verilmektedir⁶. Bu verilere bakıldığında, Türkiye'de bireylerin yaşam memnuniyeti düzeylerinin 2017-2023 yılları arasında 5,3-5,7 arasında gidip geldiği görülmektedir. Özellikle bu dönemde, kadınların sürekli erkeklere göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip oldukları dikkat çekmektedir.

Tablo 5. Türkiye'de Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Kategorilerine Göre Yaşam Memnuniyeti Düzeyleri (2017-2023)

Kategoriler		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Cinsiyet	Erkek	5,4	5,3	5,5	5,3	5,2	5,4	5,6
	Kadın	5,5	5,5	5,6	5,5	5,5	5,5	5,8
Yaş	18-24	5,7	5,6	5,6	5,3	5,2	5,3	5,6
	25-34	5,6	5,5	5,5	5,3	5,3	5,4	5,7
	35-44	5,5	5,5	5,7	5,4	5,3	5,4	5,9
	45-54	5,2	5,3	5,4	5,4	5,4	5,6	5,8
	55-64	5,3	5,4	5,3	5,4	5,3	5,5	5,7
	65+	5,1	5,1	5,4	5,4	5,5	5,6	5,6
	Eğitim	Okul Bitirmedi	4,8	4,7	4,8	4,7	5,0	4,9
	İlkokul	5,3	5,2	5,4	5,4	5,3	5,5	5,7
	İlköğretim ya da Ortaokul	5,5	5,3	5,4	5,2	5,1	5,4	5,7
	Lise veya dengi okul	5,7	5,7	5,8	5,5	5,4	5,5	5,8
	Yükseköğretim	6,0	6,0	6,0	5,6	5,6	5,8	6,0
	Toplam	5,4	5,4	5,5	5,4	5,3	5,5	5,7

Türkiye'de yaşam memnuniyeti düzeyleri yaş kategorisine göre değerlendirildiğinde, 2017-2019 yılları arasında yaş kategorisi arttıkça yaşam memnuniyeti düzeyinin giderek azaldığı, 2020-2023 yılları arasında COVID-19 pandemisinin etkin olduğu dönemde ise belli bir trendin olmadığı göze çarpmaktadır. Ancak 65 yaş ve üzeri yaşlı grubun yaşam memnuniyeti düzeylerinde 2017-2023 yılları arasında bir artış olduğu söylenebilir. Diğer yandan Türkiye'de yaşam memnuniyeti düzeyleri eğitim bağlamında

6 Yaşam memnuniyeti anketinde katılımcılara, "Bir bütün olarak düşündüğünüzde, son zamanlardaki yaşam memnuniyetinizi 0 ile 10 arasında derecelendiriniz ("0: Hiç memnun değil" "10: Çok memnun" olarak değerlendirilecektir.)" sorusu yöneltilmektedir. Bu sorunun değerlendirilmesinde, 0'ın (sıfır) ilk ve en alt basamak olarak esas alındığı ve diğer birçok ölçekten bu yönüyle farklılık gösterdiği göz önüne alınmalıdır.

değerlendirildiğinde, 2017-2023 yılları arasında genel olarak eğitim düzeyi arttıkça yaşam memnuniyeti düzeyinin arttığı ve en yüksek yaşam memnuniyeti düzeyine yükseköğretim mezunlarının sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Türkiye’de Mutluluğun Kaynağı Olan Kişilerin Dağılımı

Kategoriler	2004	2008	2012	2016	2020	2021	2022	2023
Tüm aile	69,5	70,1	69,6	70,2	69,7	67,6	67,6	69,9
Çocuklar	13,2	14,0	13,9	15,1	15,0	16,8	16,3	15,0
Eş	8,2	7,2	7,0	4,7	3,5	4,1	3,9	3,8
Anne/baba	3,1	3,1	3,5	3,6	3,6	4,0	3,8	2,9
Kendisi	2,0	2,0	2,2	2,7	4,2	4,0	4,8	5,4
Torunlar	1,8	1,7	2,0	1,9	2,2	2,1	1,9	1,8
Diğer	2,3	1,9	1,8	1,7	1,9	1,5	1,8	1,3

Tablo 6’da Türkiye Mutluluk Araştırması’na katılan bireylerin mutluluğun kaynağı olarak belirttikleri kişilerin dağılımı verilmektedir. Bu veriler incelendiğinde, 2004-2023 yılları arasında Türkiye’de tüm ailenin, %67-70 oranında ilk sırada mutluluğun kaynağı olarak kabul edildiği görülmektedir. Çocuklar ise %13-17 oranında 2. sırada gelmektedir. Özellikle, 2004’ten 2023’e geldiğinde eşin mutluluk kaynağı olma oranının %8,2’den %3,8’e kadar gerilediği, buna karşılık bireyin kendisinin mutluluğun kaynağı olma oranının ise %2,0’dan %5,4’e yükseldiği dikkat çekmektedir.

Tablo 7. Türkiye’de Mutluluğun Kaynağı Olan Değerlerin Dağılımı

Kategoriler	2004	2008	2012	2016	2020	2021	2022	2023
Sağlık	67,1	71,1	70,8	72,1	70,9	69,0	68,2	69,5
Sevgi	14,6	11,8	13,8	14,6	12,8	14,3	13,2	13,2
Başarı	6,1	5,7	6,7	7,0	8,8	8,9	9,5	9,2
Para	6,1	5,4	5,1	3,2	4,6	5,1	6,2	5,3
İş	4,3	3,8	3,1	2,3	2,3	2,3	2,6	2,6
Diğer	1,8	2,2	0,6	0,8	0,7	0,4	0,3	0,2

Tablo 7’de Türkiye’de mutluluğun kaynağı olan değerlerin dağılımı verilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye’de mutluluğun en önemli kaynağının %67-71 oranında sağlık olduğu görülmektedir. Sağlığı, %12-14 oranında sevgi takip etmektedir. Özellikle başarının, mutluluğun kaynağı olma oranının 2004-2023 yılları arasında sürekli artış gösterdiği ve 2023 yılında %9,2’ye kadar yükseldiği dikkat çekmektedir.

2. Mutluluk Ekonomisinin Bibliyometrik Analizi

Çalışmanın bu kısmında, bibliyometrik yöntemler kullanılarak mutluluk ekonomisi üzerine yapılan çalışmalara sistematik bir bakış açısı kazandırılması amaçlanmıştır.

Bibliyometrik analiz, aşağıda belirtilen 4 soruya cevap aramak üzere yapılmıştır:

1. Mutluluk ekonomisi üzerine yapılan araştırmaların yayın eğilimleri nelerdir? Mutluluk ekonomisi araştırmalarına en fazla katkı sağlayan ülkeler, kurumlar, yazarlar ve kaynaklar hangileridir?
2. Mutluluk ekonomisi alanında mevcut araştırma trendleri nelerdir?
3. Mutluluk ekonomisi araştırmalarında ortaya çıkan ana temalar ve konular nelerdir?
4. Mutluluk ekonomisi alanında gelecekteki araştırma perspektifleri ve potansiyel yönelimler nelerdir?

2.1. Veri Kaynağı

Veriler, dünyanın dört bir yanından 18.000'den fazla yüksek etkili dergi, 180.000'den fazla konferans tutanağı ve 80.000'den fazla kitabın multidisipliner bilgilerini içeren dünyanın önde gelen alıntı veri tabanlarıyla çalışan Web of Science'ın 15.06.2024 tarihli çevrimiçi versiyonundan alınmıştır.

2.2. Arama Stratejisi

Web of Science veri tabanında, 1979-2024 zaman aralığı esas alınarak aşağıdaki etiket kullanılarak arama yapılmıştır:

“happiness economy” OR “happiness economics*” OR “happiness in economics*” OR “happiness in economy*” OR “economics of happiness*” OR “The Economics of Happiness*” OR “Subjective Well-Being*” OR “Happiness*” OR “Life satisfaction*” AND “Economics*”*

Yapılan arama sonucunda, farklı disiplinlerin de yer aldığı 52.102 akademik çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak sadece iktisat alanında yapılan çalışmalar filtrelenmiş ve 3.527 akademik çalışma değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Tablo 8’de gösterildiği gibi bu çalışmaların 3.083 tanesi araştırma makalesi, 15 tanesi kitap, 265 tanesi kitap bölümü, 248 tanesi bildiri ve 106 tanesi ise kitap incelemesidir. 4.367 yazarın kaleme aldığı bu çalışmalara, toplamda 104.258 atıf yapıldığı ve yayın başına ortalama 29,56 atıf olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Bibliyometrik Analiz Verilerinin Özeti

Veri Türü	Sonuçlar
Zaman Aralığı	1979-2024
Makale	3.083
Kitap	15
Kitap Bölümü	265
Bildiri	248
Kitap İncelemesi	106
Toplam Yayın	3.527
Toplam Yazar	4.367
Toplam Atıf	104.258
Yayın Başına Ortalama Atıf	29,56
H-İndeks	143
Toplam Dergi	649
Yayın Yapılan Ülke Sayısı	103

Tablo 9’da bibliyometrik analiz kapsamında değerlendirilen çalışmaların tarandığı indeksler gösterilmektedir. Çalışmaların 2.533 tanesi Social Sciences Citation Index (SSCI), 515 tanesi Emerging Sources Citation Index (ESCI), 330 tanesi Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED), 248 tanesi Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH), 28 tanesi Arts & Humanities Citation Index (A&HCI), 21 tanesi Conference Proceedings Citation Index – Science

(CPCI-S) ve 1 tanesinin ise Book Citation Index – Science (BKCI-S)’nde tarandığı gözlemlenmektedir.

Tablo 9. Web of Science Kategorileri

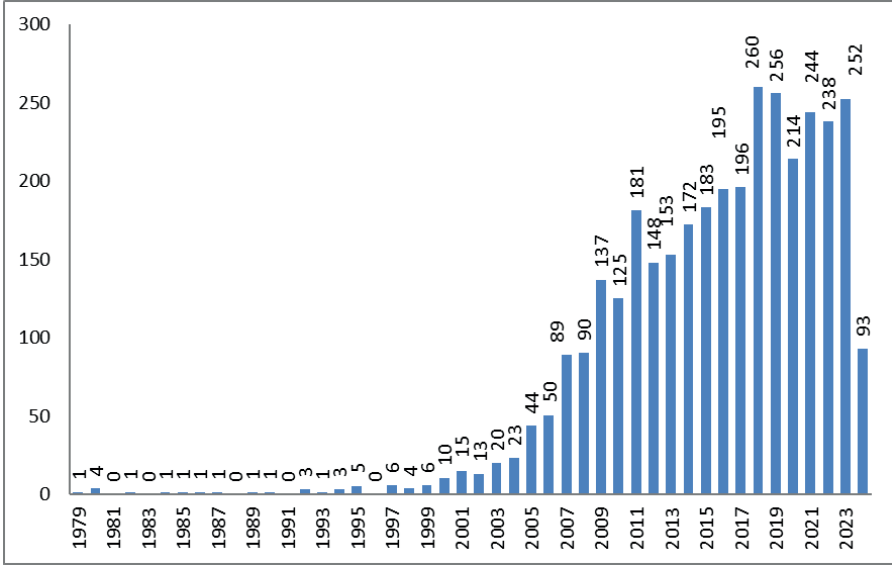
Web of Science Kategorileri	Yayın Sayısı
Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)	28
Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)	280
Book Citation Index – Science (BKCI-S)	1
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	515
Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH)	248
Conference Proceedings Citation Index – Science (CPCI-S)	21
Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)	330
Social Sciences Citation Index (SSCI)	2533

Web of Science veri tabanından indirilen 3.527 akademik çalışmaya ilişkin veriler, VOS Viewer programı kullanılarak bibliyometrik analiz yapılmıştır. VOS Viewer, bilimsel literatürdeki bağlantıları görselleştirmek ve analiz etmek için kullanılan bir yazılımdır. Bu yazılım, atıf analizleri, eş-atıf analizleri ve yazar ortaklıklarını haritalamak gibi çeşitli bibliyometrik analizleri yapar. VOS Viewer, özellikle büyük ölçekli bibliyometrik veri setleri üzerinde çalışmak için uygundur. Ayrıca görselleştirme yetenekleri sayesinde analiz sonuçlarını daha anlaşılır kılar (Van Eck & Waltman, 2010).

2.3. Bibliyometrik Analiz Sonuçları

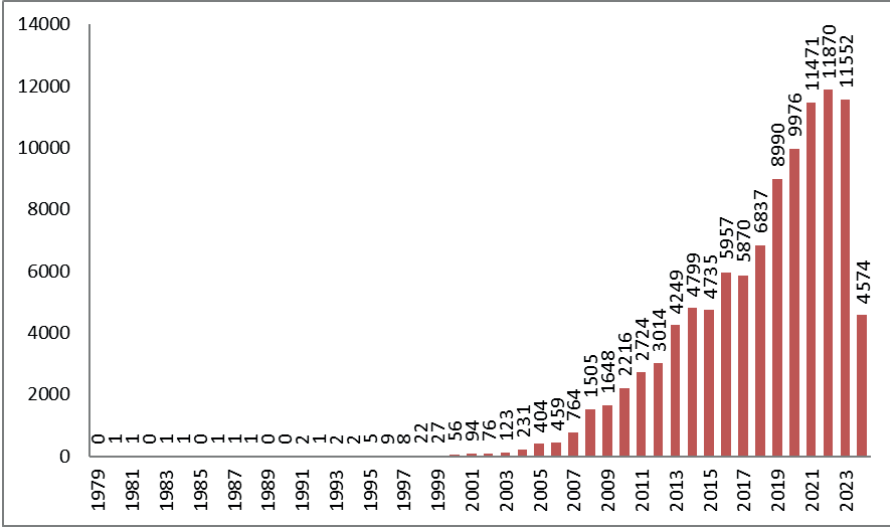
2.3.1. Yıllık Yayın ve Atıf İlerlemesi

Mutluluk ekonomisiyle ilgili çalışmalar, 1970’li yıllara dayansa da 2000’li yılların başına kadar yayın sayısı bakımından kayda değer bir artış yakalanmamıştır. Ancak 2000-2008 yılları arasında bu alanda önemli araştırmalar kaleme alınmış, özellikle 2008 küresel mali krizinin ardından ise çalışmalar hız kazanmıştır (Dominko & Verbič, 2019).

Şekil 6. Yıllara Göre Mutluluk Ekonomisi Üzerine Yapılan Yayınların Dağılımı

Şekil 6'da 1979-2024 yılları arasında mutluluk ekonomisi üzerine yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı verilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, 2000 yılına kadar yıllık yayın sayısının 10'un altında olduğu ve 2000 yılından sonra yükselen bir trend yakaladığı görülmektedir. Yayın sayısında en önemli artışların 2009, 2011 ve 2018 yıllarında yaşandığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2018 yılında 260 yayın ile en yüksek yayın sayısına ulaşıldığı ancak sonraki yıllarda yayın sayısında bir azalma olsa da belli bir aralıkta kaldığı söylenebilir.

Şekil 7. Yıllara Göre Mutluluk Ekonomisi Alanında Yazılan Çalışmalara Yapılan Atıfların Dağılımı

Şekil 7’de 1979-2024 yılları arasında mutluluk ekonomisi üzerine yapılan çalışmalara yapılan atıfların yıllara göre dağılımı verilmektedir. Bu çerçevede bakıldığında, 1998 yılına kadar mutluluk ekonomisi alanında yapılan çalışmalara pek atıf yapılmadığı görülmektedir. Ancak 1998 yılından sonra atıf sayısının katlanarak arttığı ve yükselen trendin neredeyse hiç bozulmadığı gözlemlenmektedir. Ayrıca 2022 yılında 11.870 atıfla en yüksek atıf sayısına ulaşıldığı ve yayın başına en yüksek atıf ortalamasının yakalandığı görülmektedir.

2.3.2. Anahtar Kelimeler

Mutluluk ekonomisi alanında mutluluk kavramı yerine farklı farklı kavramlar kullanılmaktadır. Genellikle; mutluluk, ÖİÖ ve yaşam doyumu kavramlarının birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir (bkz. Blanchflower ve Oswald, 2004; Graham, 2009). Fakat mutluluk ve yaşam doyumu kavramlarının ÖİÖ kavramının ifade edilmesinde kullanıldığı söylenebilir (bkz. Frey ve Stutzer, 2000; Helliwell ve Putnam, 2004; Graham vd., 2004; Blanchflower ve Oswald, 2005; Hong vd., 2022; Li ve Lyu, 2022; Yang vd., 2023).

Tablo 10’da, mutluluk ekonomisi alanında yapılan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı verilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, mutluluk kavramının 401 defa kullanılarak ilk sırada yer aldığı, ÖİÖ kavramının 389 defa kullanılarak 2. sırada yer aldığı ve yaşam doyumu

kavramının ise 284 defa kullanılarak 3. sırada yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar, aynı zamanda her üç kavramın bazı çalışmalarda birbirinin yerine kullanıldığı görüşünü de kanıtladığı söylenebilir. Diğer yandan literatürde ÖİO kavramının “subjective well-being”, “well-being” ve “wellbeing” olarak da kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda yeniden bir değerlendirme yapmak gerekirse ÖİO kavramının 601 defa kullanımla en çok kullanılan anahtar kelime olduğu kabul edilebilir.

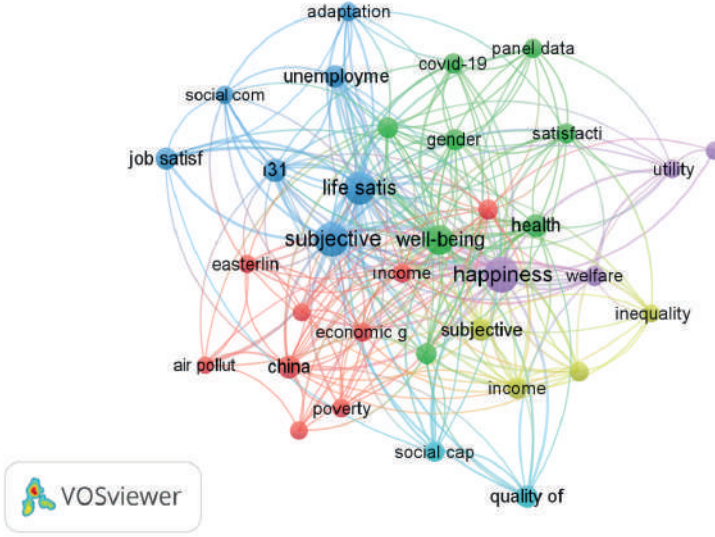
Tablo 10. Mutluluk Ekonomisi Alanında Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Anahtar Kelimelerin Dağılımı

Kelime	Kullanım Sayısı	Bağlantı Gücü
Happiness (Mutluluk)	401	697
Subjective Well-Being (Öznel İyi Oluş)	389	589
Life Satisfaction (Yaşam Doyumu)	284	507
Well-Being / Wellbeing (İyi Oluş)	200	328
Health (Sağlık)	55	122
I31: Refah (Jel Kodu)	48	115
Quality Of Life (Yaşam Kalitesi)	43	53
Job Satisfaction (İş Memnuniyeti)	43	55
Unemployment (İşsizlik)	40	88
Gender (Cinsiyet)	38	80
Mental Health (Akıl Sağlığı)	38	71
Income (Gelir)	35	75
Education (Eğitim)	30	61
Welfare (Refah)	30	61
Satisfaction (Memnuniyet)	30	58

Şekil 8’de mutluluk ekonomisi alanında yapılan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin işbirliği haritası verilmektedir. Anahtar kelime işbirliği haritası çıkarılırken 4.742 anahtar kelime içerisinden sadece en az 15 defa tekrar eden 34 anahtar kelime referans alınmıştır. Ayrıca anahtar kelime olarak kullanılan ülke ve yer isimleri de işbirliği haritası çıkarılırken hariç tutulmuştur. Sonuç olarak altı küme elde edilmiştir. Her bir kümede ÖİO, mutluluk, yaşam doyumu ya da ÖİO yerine kullanılan kavramların bağımlı değişken olduğu ve diğer anahtar kelimelerin ise bağımsız değişken olarak kullanıldığı görülmüştür.

Mutluluk ekonomisi üzerine yapılan araştırmalar, bireylerin ve toplumların mutluluk düzeylerini etkileyen faktörlere odaklanmaktadır. 1970’li yıllarda

başlayan bu çalışmalarda, benzer ve birbirini destekler nitelikte sonuçlar elde edilmekle birlikte çok farklı sonuçların da ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalardan elde edilen anahtar kelime işbirliği haritasında, birçok renk ve ilişkili düğümlerin olduğu görülmektedir. Haritada yer alan düğümler ve renkler, çalışmalarda anahtar kelimelerin bir arada kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 8. Mutluluk Ekonomisi Alanında Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Anahtar Kelimelerin İşbirliği Haritası

Mutluluk ekonomisi literatüründe kullanılan anahtar kelimeler, araştırmacıların yayın eğilimlerini ve gelecekteki araştırma perspektiflerini ve potansiyel yönelimlerini anlamamıza yardımcı olan önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca bu anahtar kelimeler, araştırma sonuçlarına göre ÖİÖ düzeyini etkileyen faktörleri de ortaya koymaktadır. Bu çerçevede bağımlı değişken dışında kalan ve ÖİÖ düzeyini etkilediği tespit edilen anahtar kelimeler, bu kısımda ilgili literatür referans alınarak tek tek ele alınmıştır.

Gelir, birçok çalışmaya konu olmuş karmaşık bir kavramdır (Dolan vd., 2008). Easterlin (1974) çalışmasında, bireylerin mutluluk düzeyleri ile gelir düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında, bireylerin gelir düzeylerinin belli bir seviyeye kadar arttıkça mutluluk düzeyinin arttığını ancak gelir düzeyi artmaya devam ettiğinde mutluluk düzeyinin belli bir seviyeden sonra sabit kaldığını gözlemiştir. Literatürde Easterlin'in bu

tespiti, “Easterlin Paradoksu” olarak yerini almıştır (Beja, 2014). Diğer yandan “Stevenson-Wolfers group” olarak adlandırılan araştırmacılar (Betsey Stevenson ve Justin Wolfers 2008; Deaton 2008; Diener vd. 2013; Sacks vd. 2012), Easterlin’in arkasından giden “Easterlin group”’un (Easterlin 2001; Easterlin vd. 2010; Easterlin ve Sawangfa 2010) bulgularını eleştirmeye başlamıştır. Özellikle, gelir düzeyi ile mutluluk arasında hem kısa hem de uzun vadede pozitif bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca iki grup arasında gelir-mutluluk ilişkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki durumu da tartışma konusu olmuştur. Easterlin group, her iki ülke grubu için gelir-mutluluk ilişkisinin olmadığını savunmuştur. Ancak Stevenson-Wolfers group ise gelir-mutluluk ilişkisinin her iki ülke grubu için olduğunu ancak ilişkinin derecelerinin birbirinden farklı olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır (Beja, 2014).

Ancak bir yandan birçok çalışmada yüksek gelir düzeyinin ÖİÖ düzeyinin yüksek olmasına neden olduğu (Dorn vd. 2007; Luttmer 2005; Ferrer-i- Carbonell 2005), diğer yandan ise yüksek ÖİÖ’nun yüksek gelire yol açtığı (Marks ve Fleming 1999; Graham vd. 2004) gözlemlenmiştir. Yüksek ÖİÖ ve yüksek gelir düzeyinin birbiriyle karmaşık bir ilişkiye sahip olduğu söylenebilir.

Literatürde, işsizliğin ÖİÖ üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Dolan vd. (2008) yaptıkları çalışmada, işsizliğin bireylerin ÖİÖ düzeyini olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca yaşam doyumu ölçeği bağlamında yapılan araştırmalarda, çalışan insanların işsiz olan insanlardan % 5-15 aralığında daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (bkz. Helliwell 2003; Di Tella vd. 2001; Stutzer 2004). Özellikle erkeklerin işsiz kalmaktan çok muztarip olduğu gözlemlenmiştir (Lucas, Clark, Georgellis, & Diener, 2004).

Çalışma saati ile ilgili yapılan çalışmalarda çok farklı sonuçlar elde edilmiştir. Meier ve Stutzer (2007) çalışmalarında bireylerin çalışma saatleri arttıkça yaşam doyumlarının arttığını gözlemlenmiştir. Bu çalışmayı kanıtlar nitelikte Schoon vd. (2005) çalışmalarında, yarı zamanlı çalışanların tam zamanlı çalışanlara göre yaşam doyumlarının daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Blanchflower ve Oswald (2005) ise çalışmalarında, yarı zamanlı ile tam zamanlı çalışanların mutluluk düzeyleri arasında bir farkın olmadığını belirtmişlerdir. Diğer yandan Luttmer (2005) ve Stutzer ve Frey (2008) çalışmalarında, çalışma saati ile ÖİÖ düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan çalışmalarda, bireysel mutluluğun kişisel ilişkilere önemli düzeyde bağlı olduğu görülmüştür. Helliwell ve Putnam (2004) çalışmalarında,

bireylerin mutluluk düzeylerinin büyük ölçüde aileleri, arkadaşları, iş arkadaşları ve toplumun diğer üyeleri ile olan sosyal ilişkilerinin niceliğine ve kalitesine bağlı olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer yandan yapılan araştırmalar, bireylerin aile ve arkadaşlarıyla sosyalleşmesinin ÖİÖ'yu olumlu etkilediğini göstermiştir (bkz. Pichler 2006). Özellikle bu etkinin ilerleyen yaşlarda da devam ettiği yapılan araştırmalarda kanıtlanmıştır (bkz. Ritchey vd. 2001). Ayrıca Powdthavee (2008), genellikle bireylerin sosyal sermayesi olarak adlandırılan bu ilişkilerin iyi olması doğrultusunda ÖİÖ'nun da iyi olacağını savunmuştur.

Yaş düzeyi ile ilgili yapılan çalışmalarda, bireylerin yaş düzeyleri ile ÖİÖ arasındaki ilişkinin yaş düzeylerine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Genç ve ileri yaş düzeylerine sahip bireylerin ÖİÖ düzeylerinin 32-50 yaş aralığındaki bireylere göre daha iyi seviyede olduğu tespit edilmiştir (Dolan vd., 2008). Öte yandan Alesina, Di Tella ve MacCulloch, (2004) çalışmalarında kadınların erkeklere göre daha yüksek mutluluk düzeyine sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak bazı araştırmalar da cinsiyet bağlamında bir fark olmadığını göstermiştir (bkz. Louis ve Zhao 2002).

Thoits ve Hewitt (2001) yaptıkları çalışmada, ABD'li beyazların Afrika kökenli Amerikalılardan daha yüksek düzeyde mutluluk düzeyine sahip olduğunu gözlemlemişlerdir. Diğer yandan Baker vd. (2005) çalışmalarında, ileri yaş düzeyine sahip olan bireylerin etnik köken farklılıklarının ÖİÖ üzerindeki etkisinin daha az olduğunu kanıtlamışlardır.

Medeni durumla ilgili yapılan çalışmalarda, medeni durum ile ÖİÖ arasında önemli ilişkilerin olduğu görülmüştür. Helliwell (2003) yaptığı çalışmada, evli insanların daha yüksek mutluluk düzeyine sahip olduğunu ve hatta bir birinden ayrılmış bireylerin dul bireylerden daha düşük mutluluk düzeyine sahip olduğunu gözlemlemiştir. Aynı zamanda Blanchflower ve Oswald (2004a) çalışmalarında, evli bireylerin yakın ilişkiler içerisinde olmalarının aralarındaki şefkati pekiştirdiğini ve bunun sonucunda ebeveynler arasındaki mutluluğun daha da arttığını tespit etmişlerdir.

Yapılan bazı çalışmalarda eğitim düzeyi ile ÖİÖ arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür (Blanchflower ve Oswald 2004). Bazı çalışmalarda ise orta eğitim düzeyine sahip olan bireylerde ÖİÖ'nun daha yüksek olduğu (bkz. Stutzer, 2004) görülmüştür. Diğer yandan eğitim düzeyinin düşük gelirli ülkelerde yaşayan bireyler üzerinde daha yüksek bir etkiye sahip olduğu da gözlemlenmiştir (Ferrer-i-Carbonell, 2005).

İnsanların mutluluk düzeyleri ile psikolojik ve fiziksel sağlık düzeyleri arasında güçlü bir ilişki vardır. Özellikle psikolojik sağlığın ÖİÖ üzerindeki

etkisi çok yüksektir (bkz. Dolan vd., 2008). Ayrıca bireylerin inancı ne olursa olsun dindar insanlar dindar olmayan insanlardan daha mutludur (bkz. Helliwell, 2006). Özellikle dini ayinlere ve faaliyetlere düzenli katılan bireylerin mutluluk düzeylerinin olumlu etkilendiği görülmüştür (bkz. A. Clark ve Lelkes 2005). Oswald ve Powdthavee (2008) çalışmalarında, bireylerin engellilik durumu süreleri ile mutluluk düzeyleri arasında önemli bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada, bireylerin engellilik sürelerinin artmasının engelliliğin olumsuz etkilerini azalttığı görülmüştür.

Birçok ampirik çalışmada, bireylerin ve toplumların mutluluk düzeyleri ile ülkedeki demokrasi düzeyi arasında önemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (bkz. Tsai 2009; Bjørnskov 2010; Berggren ve Bjørnskov 2020; Paleologou 2022). Frey ve Stutzer (2000) çalışmalarında, katılımcı demokrasinin yoğun olduğu ülkelerdeki insanların diğer ülkelere nispetle yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Dolan vd. (2008) de demokrasi ve mutluluk düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu çalışmalarında ortaya koymuşlardır.

Yapılan çalışmalarda, gelir eşitsizliği ile ÖİÖ arasındaki ilişkiyle ilgili farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Fahey ve Smyth (2004), gelir eşitsizliğinin ÖİÖ'yu olumsuz etkilediğini ve Hagerty (2000), gelir eşitsizliği ile ÖİÖ arasında negatif bir ilişkinin olduğunu gözlemlemiştir. Diğer yandan Haller ve Hadler (2006) ise gelir eşitsizliğinin yaşam doyumunu artırdığını tespit etmiştir. Ancak genel olarak çalışmalara bakıldığında gelir eşitsizliğinin ÖİÖ'yu olumsuz etkilediği söylenebilir (bkz. Alesina vd., 2004).

Yapılan birçok ampirik araştırma, bireylerin sosyal güven düzeyleri ile ÖİÖ düzeyleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sosyal güven arttıkça, mutluluk düzeyinin de yükseldiği ve intihar olaylarının olasılığının azaldığı gözlemlenmiştir (bkz. Helliwell ve Putnam 2004; Helliwell 2006; Dolan vd. 2008). Ayrıca bireylerin komşularıyla ilgili algılarının yaşam doyumunu önemli ölçüde etkilediğine dair bulgular elde edilmiştir (Dolan vd., 2008). Diğer yandan devlet kurumlarına ve hükümete duyulan güvenin daha yüksek yaşam doyumuna yol açtığı tespit edilmiştir (bkz. Helliwell 2003; Hudson 2006). Ek olarak, bireylerin finansal koşullara dair algılarının yaşam doyumunu üzerinde belirgin etkileri olduğu görülmüştür (bkz. Brown, Taylor, & Wheatley Price, 2005).

2.3.3. Atıf Analizi

Atıf analizi, bir makalenin diğer makaleler tarafından ne sıklıkla atıf alındığını inceleyerek, o makalenin bilimsel etkisini ölçmeye yarayan bir tekniktir. Bu analiz, bilimsel literatürdeki önemli çalışmaları ve bunların

birbirleriyle ilişkilerini ortaya koyar (Boyack & Klavans, 2010). Atıf analizi yapılarak elde edilen haritalar ya da grafikler üzerindeki düğümler, makaleleri; düğümler arasındaki bağlantılar ise yapılan atıfları gösterir. Düğüm boyutları, makalenin aldığı atıf sayısını gösterirken, bağlantıların kalınlığı iki makale arasındaki atıf ilişkisinin gücünü gösterir (Xiaozhong Liu, Zhang, & Guo, 2013).

Makalenin kendisinden sonra gelen çalışmaları ne oranda etkilediği, yapılan atıfların sıklığı ve ortaya çıkan desenlerle ölçülür (Zan, 2019). İki makale arasındaki eş-atıf, diğer makalelerin her iki makaleyi de kaynak göstermesi durumunda gerçekleşir (Boyack & Klavans, 2010). Böylece makalelerin ortak etkileri ölçülür. İki yayının aldığı atıf sayısı arttıkça, aralarındaki bağlantı da o kadar güçlü hale gelir (White & McCain, 1998). Ayrıca atıf analizi, bir makalenin, yazarın, derginin veya ülkenin göreceli önemini veya etkisini, o makalenin, yazarın, derginin veya ülkenin alıntılanma sayısını toplayarak değerlendirmeye de yardımcı olur (Donthu, Kumar, Sureka, & Joshi, 2021; Öztürk ve Kurutkan, 2020).

2.3.3.1. Makale Analizi

Makale atıf analizi için ilk olarak 2.527 makale içerisinde en az 100 atıf alan 50 makale verisi filtrelenmiştir. Daha sonra 7 adet makale kümesinin olduğu bibliyografik bağlantı ağı haritası elde edilmiştir.⁷ Elde edilen bibliyografik bağlantı ağı haritası, Şekil 9'da verilmektedir. Çalışmanın bu kısmında yayınlar, küme bağlantıları göz önüne alınarak değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

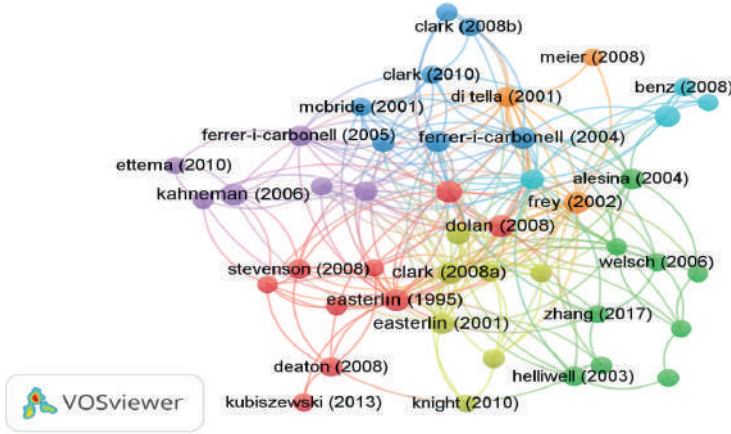
1. Küme (Kırmızı Küme): Kırmızı kümede, 9 tane makale yer almaktadır. Bu kümede en yüksek etki düzeyine, 24 puanla Easterlin'in (1995) "*Will raising the incomes of all increase the happiness of all*" adlı makalesi sahiptir. 2. sırada 18 etki puanıyla Blanchflower ve Oswald'ın (2004) "*Well-being over time in Britain and the USA*" adlı makalesi yer almaktadır. 3. sırada ise 15 etki puanıyla Dolan vd.'nin (2008) "*Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being*" adlı çalışması bulunmaktadır. Öte yandan, en yüksek atıfa sahip olan ilk üç çalışma sırasıyla şu şekildedir: 1.669 atıf ile Dolan vd.'nin (2008) çalışması ilk sırada, 1.444 atıf ile Easterlin'in (1995) çalışması 2. sırada ve 1.422 atıf ile Blanchflower ve Oswald'ın (2004) çalışması ise 3. sırada yer almaktadır. Kırmızı kümede yer alan diğer çalışmalar ise Deaton (2008), Stevenson ve

7 Kümeler, öncelikle anahtar kelimelerin konu ilişkisine veya benzerliğine dayanarak, VOS Viewer yazılımı tarafından otomatik olarak seçilmektedir (Agrawal vd., 2023).

Wolfers (2008), Kubiszewski (2013), Easterlin (2006), Fleurbaey (2009) ve Kahneman (2004)'dir.

Dolan vd. (2008) çalışmalarında, mutluluğu ve yaşam memnuniyetini etkileyen çeşitli faktörleri kapsamlı bir şekilde incelemişlerdir. Çalışmalarında, ekonomik durum, sağlık, iş, sosyal ilişkiler ve çevresel faktörler gibi birçok değişkenin bireylerin ÖİÖ düzeyine nasıl katkıda bulunduğunu analiz etmişlerdir. Bu çalışma, mutluluğu artırmaya yönelik politika önerileri sunarak, bireysel ve toplumsal refahın iyileştirilmesi için önemli bulgular sağlamıştır.

Easterlin (1995), ünlü “Easterlin Paradoksu”nu bu çalışmasında detaylandırmıştır. Easterlin Paradoksu, ekonomik büyüme ile mutluluk arasındaki ilişkiyi sorgular ve uzun vadede ekonomik büyümenin bireylerin mutluluk seviyelerini artırmadığını savunur. Bu bağlamda Easterlin, kısa vadede gelir artışının mutluluk üzerinde olumlu etkileri olabileceğini ancak uzun vadede mutluluğun gelirle doğrusal bir ilişki içinde olmadığını ileri sürmüştür.

Şekil 9. Mutluluk Ekonomisi Alanında Öne Çıkan Yayınların Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası

Blanchflower ve Oswald (2004), işsizlik ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmalarının sonuçları, işsizliğin bireylerin ÖİÖ düzeyleri üzerinde ciddi olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir. Ayrıca işsizliğin sadece finansal sıkıntılara sebep olmadığını, aynı zamanda bireylerin psikolojik ve sosyal durumlarını da olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır.

Bu çalışma, istihdam politikalarının bireysel mutluluk ve toplumsal refah üzerindeki önemini ortaya koymuştur.

Deaton (2008), ekonomik refah ve mutluluk arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmasında, gelir düzeyi ile mutluluk arasındaki bağlantıyı incelemiş ve ekonomik refahın bireylerin yaşam memnuniyetine olan etkisini analiz etmiştir.

Stevenson ve Wolfers (2008), ekonomik büyüme ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmaları, daha yüksek gelirin daha yüksek mutluluğa yol açıp açmadığını sorgulamış ve ekonomik büyümenin uzun vadede mutluluk üzerindeki etkilerini incelemiştir.

Kubiszewski (2013), sürdürülebilirlik ve refah konularına odaklanmıştır. Çalışmasında, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik ve sosyal refah arasındaki ilişkileri değerlendirmiş ve sürdürülebilir kalkınma göstergelerini analiz etmiştir.

Easterlin (2006) çalışmasında, önceki çalışmalarına paralel olarak uzun vadede ekonomik büyümenin mutluluk üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu ve ekonomik refahın artmasına rağmen mutluluğun belirli bir seviyenin ötesine geçmediğini savunmuştur.

Fleurbacy (2009), adalet, refah ve mutluluk konularını incelemiştir. Çalışmasında, toplumsal adaletin ve bireysel refahın mutluluk üzerindeki etkilerini tartışmış ve politika yapıcılar için önerilerde bulunmuştur.

Kahneman (2004) çalışmasında, anketler ve deneyler yoluyla bireylerin yaşam memnuniyetini ve mutluluğunu ölçmüş ve bu ölçümleri ekonomik analizlerde kullanmanın yollarını araştırmıştır.

2. Küme (Yeşil Küme): Yeşil kümede, 9 tane makale yer almaktadır. Bu kümede en yüksek etki düzeyine, 11 puanla Brereton vd.nin (2008) "*Happiness, geography and the environment*" adlı makalesi sahiptir. 2. sırada 9 etki puanıyla Alesina vd.nin (2004) "*Inequality and happiness: are Euro-peans and Americans different?*" adlı makalesi yer almaktadır. 3. sırada ise 8 etki puanıyla Helliwell'in (2003) "*How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being*" adlı çalışması bulunmaktadır. Diğer yandan, en yüksek atıfa sahip olan ilk üç çalışma sırasıyla şu şekildedir: 874 atıf ile Alesina vd.nin (2004) çalışması ilk sırada, 730 atıf ile Helliwell'in (2003) çalışması 2. sırada ve 302 atıf ile Brereton vd.nin (2008) çalışması ise 3. sırada yer almaktadır.

Alesina vd. (2004), ekonomik eşitsizlik ile mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında, ekonomik eşitsizliğin bireylerin mutluluk

seviyelerini olumsuz etkileyebileceğini göstermişlerdir. Ayrıca bu etkinin ülkelerin sosyo-ekonomik politikaları ve kültürel farklılıklarına göre değişebileceğini vurgulamışlardır. Özellikle, eşitsizliğin sosyal güven ve toplumsal uyum üzerindeki etkilerini tartışmışlardır.

Helliwell (2003), sosyal sermaye ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmasında, bireylerin sosyal ilişkilerinin ve toplumla olan bağlarının mutluluk düzeylerini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Sosyal güven, arkadaşlıklar, aile bağları ve toplumsal katılım gibi faktörlerin, bireylerin yaşam memnuniyetini önemli ölçüde artırdığını bulmuştur. Ayrıca toplumsal güven ve kurumlara duyulan güvenin de mutluluk üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir.

Brereton vd. (2008), çevresel faktörlerin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında, yaşam memnuniyeti ile çevresel kalitenin (örneğin, hava kalitesi, yeşil alanlar, gürültü seviyeleri) arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuçlar, daha iyi çevresel koşulların bireylerin mutluluk düzeylerini artırdığını göstermiştir.

3.Küme (Mavi Küme): Mavi kümede, 7 tane makale yer almaktadır. Bu kümede en yüksek etki düzeyine, 18 puanla Luttmer'ın (2005) "Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being" adlı makalesi sahiptir. 2. sırada 17 etki puanıyla Ferrer-i Carbonell ve Frijters'ın (2004) "How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness?" adlı makalesi yer almaktadır. 3. sırada ise 10 etki puanıyla McBride'in (2001) "Relative-income effects on subjective well-being in the cross-section" adlı çalışması bulunmaktadır. Diğer yandan, en yüksek atıfa sahip olan ilk üç çalışma sırasıyla şu şekildedir: 1.628 atıf ile Ferrer-i Carbonell ve Frijters'ın (2004) çalışması ilk sırada, 1.102 atıf ile Luttmer'ın (2005) çalışması 2. sırada ve 394 atıf ile McBride'in (2001) çalışması ise 3. sırada yer almaktadır.

Ferrer-i Carbonell ve Frijters (2004), gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ve özellikle de bireylerin kendi gelirlerini başkalarının gelirleri ile karşılaştırma eğilimlerini incelemişlerdir. Çalışmalarında, bireylerin mutluluk seviyelerinin sadece mutlak gelirle değil, aynı zamanda göreceli gelirle de belirlendiğini göstermişlerdir. Yani, insanların başkalarına göre daha fazla veya daha az kazandıklarını düşündüklerinde mutluluk seviyelerinin nasıl etkilendiğini analiz etmişlerdir. Bu çalışma, sosyal karşılaştırmaların ve gelir eşitsizliğinin mutluluk üzerindeki önemli etkilerini vurgulamıştır.

Luttmer (2005), insanların refah düzeylerinin komşularının gelir seviyelerinden nasıl etkilendiğini araştırmıştır. Çalışmasında, bireylerin mutluluklarının, çevrelerindeki diğer insanların gelirleri ile karşılaştırıldığında

azaldığını bulmuştur. Luttmer, “mutluluğun göreceli olduğu” görüşünü vurgulamıştır. Ayrıca sosyal karşılaştırmaların ve gelir eşitsizliğinin bireysel mutluluk üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymuştur.

McBride (2001), bireylerin mutluluk seviyelerinin beklentileri ile nasıl şekillendiğini incelemiştir. Çalışmasında, bireylerin mutluluklarını, kendi beklentilerine ve geçmişteki deneyimlerine göre değerlendirdiklerini bulmuştur. Gelir artışlarının mutluluk üzerindeki etkisinin, bu artışların bireylerin beklentilerini ne kadar karşıladığına bağlı olduğunu bulmuştur. Bu çalışma, beklentiler teorisini mutluluk ekonomisi bağlamında ele alarak, ekonomik başarıların ve hayal kırıklıklarının bireylerin yaşam memnuniyetini nasıl etkilediğini analiz etmiştir.

4. Küme (Sarı Küme): Sarı kümede, 7 makale bulunmaktadır. Bu kümenin en yüksek etki puanına sahip makalesi, 23 puanla Clark ve arkadaşlarının (2008) “*Relative income, happiness, and utility: An explanation for the Easterlin paradox and other puzzles*” adlı çalışmasıdır. 2. sırada, 16 etki puanıyla Easterlin’in (2001) “*Income and happiness: Towards a unified theory*” başlıklı makalesi yer almaktadır. 3. sırada ise, 14 etki puanıyla Frey ve Stutzer’in (2000) “*Happiness, economy and institutions*” adlı çalışması bulunmaktadır. Ayrıca en fazla atıf alan ilk üç makale sırasıyla şu şekildedir: 1.511 atıfıla Clark ve arkadaşlarının (2008) çalışması 1., 1.243 atıfıla Easterlin’in (2001) çalışması 2. ve 709 atıfıla Frey ve Stutzer’in (2000) çalışması 3. sıradadır.

Clark vd. (2008), işsizlik ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmalarında, işsizliğin bireylerin ÖİÖ düzeyleri üzerindeki ciddi olumsuz etkilerini vurgulamışlardır. Ayrıca işsizliğin sadece ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal etkilerini de ele almışlardır. İşsiz kalan bireylerin, toplumsal normlar ve kişisel değerler bağlamında mutluluk düzeylerinin nasıl etkilendiğini analiz etmişlerdir.

Easterlin (2001), daha önce geliştirmiş olduğu “Easterlin Paradoksu”nu bu çalışmasında daha detaylı olarak ele almıştır. Bu çalışma, uzun vadede ekonomik büyümenin mutluluk üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu ve insanların gelirleri arttıkça mutluluklarının artmadığını savunur. Easterlin bu çalışmasında, bireylerin mutluluklarının zamanla sabit bir noktaya ulaştığını ve sürekli ekonomik büyümenin mutluluk üzerinde kalıcı bir artış sağlamadığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu çalışma, ekonomik refah ve mutluluk arasındaki ilişkiyi sorgulayarak literatürde önemli bir yer edinmiştir.

Frey ve Stutzer (2000), demokrasi ve mutluluk arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmalarında, demokratik katılımın ve politik özgürlüklerin bireylerin yaşam memnuniyetini artırdığını göstermişlerdir. Demokratik

ülkelerde yaşayan insanların, politik süreçlere katılımının psikolojik faydalar getirdiğini ve daha iyi kamu hizmetleri sayesinde daha yüksek mutluluk seviyelerine sahip olduklarını bulmuşlardır. Ayrıca yerel yönetimlerin ve doğrudan demokrasinin bireylerin mutluluğu üzerindeki olumlu etkilerini tartışmışlardır.

5. Küme (Mor Küme): Mor kümede, 6 makale bulunmaktadır. Kümede, Ferrer-i Carbonell'un (2005) "*Income and well-being: an empirical analysis of the comparison income effect*" adlı çalışması 14 etki puanıyla 1., Di Tella vd.nin (2003) "*The macroeconomics of happiness*" adlı çalışmaları 12 etki puanıyla 2. ve Frieters vd.nin (2004) "*Money does matter! Evidence from increasing real income and life satisfaction in East Germany following reunification*" adlı çalışmaları 10 etki puanıyla 3. olarak yer almaktadır. Diğer yandan en fazla atf alan ilk üç makale sırasıyla şu şekildedir: 1.595 atıfla Kahneman ve Krueger'in (2006) çalışması 1., 922 atıfla Ferrer-i Carbonell'un (2005) çalışması 2. ve 730 atıfla Di Tella vd.nin (2003) çalışması 3. sıradadır.

Kahneman ve Krueger (2006), ÖİÖ'un nasıl ölçülebileceğini ve bu ölçümlerin politika yapımında nasıl kullanılabileceğini incelemişlerdir. Çalışmada, deneysel ekonomi ve psikolojik yöntemleri birleştirilerek bireylerin günlük aktivitelerinin ve duygusal deneyimlerinin nasıl değerlendirilebileceği tartışılmıştır. Ayrıca çalışmada, ÖİÖ'un geleneksel gelir ve tüketim ölçütlerinden daha geniş bir perspektif sunduğu ve bu nedenle mutluluğu artırmaya yönelik politikaların önemli olduğu vurgulanmıştır.

Ferrer-i Carbonell (2005), bireylerin mutluluk ve yaşam memnuniyetlerinin kendi gelir düzeyleri ile diğerlerinin gelir düzeyleri arasındaki karşılaştırmalardan nasıl etkilendiğini incelemiştir. Çalışma, insanların kendi gelirlerini başkalarının gelirleriyle kıyaslama eğiliminde olduklarını ve bu kıyaslamaların mutluluk üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Ferrer-i Carbonell çalışmasında, bu bulguların gelir dağılımı ve ekonomik eşitsizlik konularında politika yapımcılar için önemli çıkarımlar sunduğunu vurgulamıştır.

Di Tella vd. (2003), makroekonomik değişkenlerin (işsizlik oranı, enflasyon gibi) bireylerin ÖİÖ düzeyleri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışma, yüksek işsizlik ve enflasyon oranlarının mutluluğu olumsuz etkilediğini ve bu etkilerin ekonomik teorilerde genellikle göz ardı edilen psikolojik maliyetlere yol açtığını göstermiştir. Çalışmada, ekonomik istikrarın ve düşük işsizlik oranlarının bireylerin yaşam memnuniyetini artırmak için önemli olduğu vurgulanmıştır.

6. ve 7. *Küme*: Son olarak 6. kümede, 6 etki puanıyla Blanchflower ve Oswald'ın (1998) "*What makes an entrepreneur?*" adlı çalışması ilk sırada yer alırken; 7. kümede ise 21 etki puanıyla Frey ve Stutzer'in (2002) "*What can economists learn from happiness research?*" adlı çalışması ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda Blanchflower ve Oswald'ın (1998) çalışması, 1086 atıfla 6. kümede en fazla atıfa sahip olurken Frey ve Stutzer'in (2002) çalışması da 7. kümede 1.692 atıfla en çok atıfa sahip olduğu görülmektedir..

Blanchflower ve Oswald (1998) çalışmalarında, girişimciliğin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkisini ve girişimcilerin mutluluk seviyeleri ile ilgili bulgularını incelemiştirlerdir. Araştırmada, girişimcilerin genellikle daha yüksek bir mutluluk seviyesine sahip olduğu gözlemlenmiş ve bunun sebepleri arasında iş tatmini, bağımsız çalışma olanağı ve kendini gerçekleştirme fırsatlarının olduğu savunulmuştur. Ayrıca girişimcilerin, çalışanlara kıyasla daha yüksek bir özerklik seviyesine sahip oldukları ve bunun mutluluğa önemli katkı sağladığı vurgulanmıştır.

Frey ve Stutzer (2002) çalışmalarında, mutluluk araştırmalarının ekonomi bilimine nasıl katkı sağlayabileceği ve ekonomistlerin bu araştırmalardan nasıl faydalanabileceğini tartışmışlardır. Çalışmada, geleneksel ekonomik refah ölçütlerinin (örneğin GSYİH) bireylerin gerçek mutluluğunu tam olarak yansıtmadığı savunulmuştur. Özellikle mutluluk araştırmalarının yaşam kalitesini ve memnuniyetini ölçmek için alternatif göstergeler sunduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca mutluluk verilerinin ekonomik politikaların daha insancıl ve etkili olmasına yardımcı olabileceği ve ekonomik başarıyı daha geniş bir refah perspektifinden değerlendirme olanağı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Tablo 11 ve Tablo 12'de mutluluk ekonomisi alanında en yüksek atıfa sahip 20 makaleye ait atıf bilgileri verilmektedir. Bu veriler ışığında bakıldığında mutluluk ekonomisi alanında en yüksek atıf miktarına Frey ve Stutzer'in (2002) "*What can economists learn from happiness research?*" adlı çalışmasının sahip olduğu görülmektedir. 2. sırada, Dolan vd.nin (2008) "*Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being*" adlı çalışmasının yer aldığı gözlemlenmektedir. 3. sırada ise Ferrer-i Carbonell ve Frijters'in (2004) "*How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness?*" adlı çalışmasının geldiği görülmektedir.

Tablo 11. Mutluluk Ekonomisi Alanında En Yüksek Atıfı Sahip Yirmi Makale

Yazar/Yazarlar Adı	Makalenin başlığı	Dergi Adı	Yayın Yılı	Atıf Sayısı	R _a	YBOAS	R _b
Frey, BS; Stutzer, A.	What can economists learn from happiness research?	Journal of Economic Literature	2002	1693	1	80,61	5
Dolan, P; Peasgood, T; White, M	Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being	Journal of Economic Psychology	2008	1671	2	111,4	1
Ferrer-i-Carbonell, A; Frijters, P	How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness?	Economic Journal	2004	1628	3	85,68	4
Kahneman, D; Krueger, AB	Developments in the measurement of subjective well-being	Journal of Economic Perspectives	2006	1595	4	93,82	3
Clark, AE.; Frijters, P; Shields, MA	Relative income, happiness, and utility: An explanation for the Easterlin paradox and other puzzles	Journal of Economic Literature	2008	1512	5	100,80	2
Easterlin, RA	Will raising the incomes of all increase the happiness of all	Journal of Economic Behavior & Organization	1995	1446	6	51,57	9
Blanchflower, DG; Oswald, AJ	Well-being over time in Britain and the USA	Journal of Public Economics	2004	1423	7	74,89	6
Easterlin, RA	Income and happiness: Towards a unified theory	Economic Journal	2001	1245	8	56,59	8
Luttmer, EFP	Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being	Quarterly Journal of Economics	2005	1103	9	61,27	7
Blanchflower, DG; Oswald, AJ	What makes an entrepreneur?	Journal of Labor Economics	1998	1086	10	43,44	13

YBOAS: Yayın başına ortalama atıf sayısı (Toplam yayın sayısı/ Yayın yılı-Cari yıl)

R_a: Yayınların atıf sayısına göre sıralaması

R_b: Yayın başına ortalama yıllık atıf sayısına göre sıralama

Tablo 12. (Tablo 11'in Devamı) Mutluluk Ekonomisi Alanında En Yüksek Atıfı Sahip Tırmi Makale

Yazar/Yazarlar Adı	Makalenin başlığı	Dergi Adı	Yayın Yılı	Atıf Sayısı	R _a	YBOAS	R _b
Ferrer-i-Carbonell, A	Income and well-being: an empirical analysis of the comparison income effect	Journal of Public Economics	2005	923	11	51,27	10
Alcina, A; Di Tella, R; MacCulloch, R	Inequality and happiness: are Euro-peans and Americans different?	Journal of Public Economics	2004	875	12	46,05	12
Di Tella, R; MacCulloch, RJ; Oswald, AJ	Preferences over infation and unemployment: Evidence from surveys of happiness	American Economic Review	2001	831	13	37,77	15
Oswald, AJ	Happiness and economic performance	Economic Journal	1997	781	14	30,3	20
Deaton, A	Income, health, and well-being around the world: Evidence from the Gallup World Poll	Journal of Economic Perspectives	2008	752	15	50,13	11
Di Tella, R; MacCulloch, RJ; Oswald, AJ	The macroeconomics of happiness	Review of Economics And Statistics	2003	730	16	34,76	17
Helliwell, JF	How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being	Economic Modelling	2003	730	17	34,76	18
Frey, BS; Stutzer, A	Happiness, economy and institutions	Economic Journal	2000	709	18	30,82	19
Stevenson, B; Wolfers, J.	Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox	Brookings Papers on Economic Activity	2008	589	19	39,26	14
Clark, AE; Diener E; Georgellis, Y; Lucas, RE	Lags and leads in life satisfaction: A test of the baseline hypothesis	Economic Journal	2008	550	20	36,66	16

YBOAS: Yayın başına ortalama atıf sayısı (Toplam yayın sayısı/ Yayın yılı-Cari yıl)

R_a: Yayınların atıf sayısına göre sıralaması

R_b: Yayın başına ortalama yıllık atıf sayısına göre sıralama

Diğer yandan yayın başına ortalama atıf sayısı açısından bakıldığında, Dolan vd.nin (2008) *“Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being”* adlı çalışmasının yıllık 111,4 atıf ortalamasıyla ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Clark vd.nin (2008) *“Relative income, happiness, and utility: An explanation for the Easterlin paradox and other puzzles”* adlı çalışmasının yıllık 100,80 atıf ortalamasıyla 2. sırada olduğu gözlemlenmektedir. 3. sırada ise Kahneman ve Krueger’in (2006) *“Developments in the measurement of subjective well-being”* adlı çalışmasının 93,82 yıllık atıf ortalamasıyla yerini aldığı gözlemlenmektedir.

2.3.3.2. Yazarlar

Yazar atıf analizi yapılırken 4.367 yazar içerisinde en az 2 yayın ve 100 atıfı olan yazarlar filtrelenmiş ve 42 yazardan oluşan bibliyografik bağlantı ağı haritası elde edilmiştir. Elde edilen bibliyografik bağlantı ağı haritasında, 6 küme elde edilmiştir. Kümeler ve kümelenme sonucu oluşan aynı renkteki düğümler, yazarların ortak anahtar kelimeler kullandığını göstermektedir. Aynı zamanda ortaya çıkan ortak alıntı ağları da yayınlarının referanslarının nasıl bir arada gruplandığına dair ipuçları vermektedir.

Şekil 10’da mutluluk ekonomisi alanında etkili olan yazarların bibliyografik bağlantı ağı haritası verilmektedir. Çalışmanın bu kısmında yazarlar, küme bağlantıları göz önüne alınarak değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

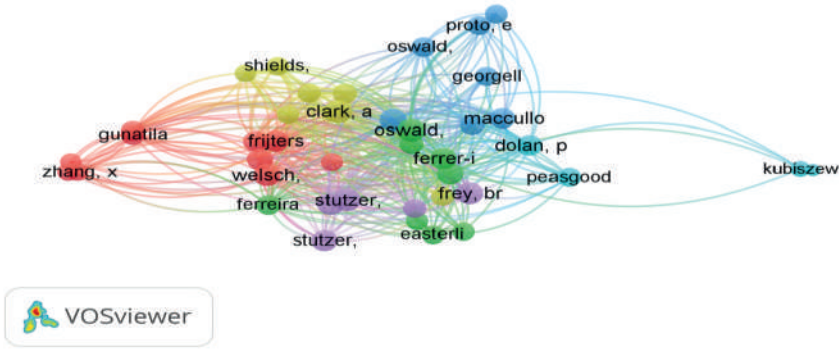
1. Küme (Kırmızı Küme): Kırmızı kümede, 9 yazar bulunmaktadır. Bu kümede, 152 toplam bağlantı gücü ile Heinz Welsch başta olmak üzere sırasıyla; Xi Chen, Paul Frijters, Ramani Gunatilaka, John F. Helliwell, John Knight, Robert MacCulloch, Michael A. Shields ve Xiaobo Zhang yer almaktadır. Bu yazarlar çalışmalarında, gelir, sosyal sermaye, sağlık, demokrasi, ekonomik büyüme, çevresel faktörler ve işsizlik gibi faktörlerin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini araştırmışlardır.

2. Küme (Yeşil Küme): Yeşil kümede, 172 toplam bağlantı gücü ile Andrew J. Oswald başta olmak üzere toplamda 8 yazar bulunmaktadır. Diğer yazarlar ise sırasıyla; Paul Frijters, Richard A. Easterlin, David G. Blanchflower, Susana Ferreira, Ada Ferrer-i Carbonell, Marc Fleurbaey ve Bernard M.S. Van Praag’dır. Bu yazarlar çalışmalarında, işsizlik, ekonomik büyüme, sağlık, sosyal adalet, politik ve kurumsal faktörlerin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini araştırmışlardır.

3. Küme (Mavi Küme): Mavi kümede, 146 toplam bağlantı gücü ile Rafael Di Tella başta olmak üzere toplamda 7 yazar yer almaktadır. Geri kalan yazarlar ise Yannis Georgellis, Robert J. MacCulloch, Andrew J.

Oswald, Nattavudh Powdthavee, Eugenio Proto ve Daniel Sgroi'dur. Bu yazarlar, genel olarak ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörlerin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini araştırarak, mutluluk ekonomisi alanına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ayrıca çalışmalarında, farklı ülkeler ve kültürler arasındaki mutluluk düzeylerini karşılaştırma fırsatı bulmuşlardır.

4. Küme (Sarı Küme): Sarı kümede, başta 175 toplam bağlantı gücü ile Andrew E. Clark olmak üzere Abel Brodeur, Richard A. Easterlin, Sarah Fleche, Alan B. Krueger, Claudia Senik ve Michael A. Shields yer almaktadır. Bu yazarlar çalışmalarında yaşam kalitesi, gelir dağılımı, sosyal politikalar, iş piyasası, iş memnuniyeti, sağlık durumu ve refah düzeyi gibi faktörlerin bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini araştırmışlardır.

Şekil 10. Mutluluk Ekonomisi Alanında Etkili Olan Yazarların Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası

5. Küme (Mor Küme): Bu kümede, 228 toplam bağlantı gücü ile Bruno S. Frey, 201 toplam bağlantı gücü ile Alois Stutzer ve 39 toplam bağlantı gücü ile Daniel Kahneman yer almaktadır. Bahsi geçen yazarlar, Davranışsal İktisat'ta da ağırlığı olan önemli isimlerdendir. Yazarlar çalışmalarında, ekonomik ve psikolojik faktörleri birleştirerek, bireylerin ekonomik karar alma süreçlerinde mutluluk ve motivasyon faktörlerini analiz etmişlerdir. Ayrıca bireylerin ekonomik karar alma süreçlerindeki psikolojik etkileri ve insanların mutluluk algısını anlamaya yönelik önemli çalışmalar yapmışlardır.

6. Küme (Açık Mavi): Bu kümede, 73 toplam bağlantı gücü ile Paul Dolan'la birlikte Brendan Fisher, Ida Kubiszewski ve Tessa Peasgood yer almaktadır. Yazarlar çalışmalarında, sosyal ve psikolojik faktörlerin yanı

sıra sürdürülebilir kalkınma ve çevresel faktörlerin de bireylerin mutluluğu üzerindeki etkisini test etmeye çalışmışlardır. Diğer yandan sağlık ekonomisi ve sosyal refah üzerine odaklanarak, sağlık hizmetlerinin bireylerin yaşam kalitesi ve mutluluğu üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Paul Dolan'ın başyazar olduğu çalışmada, mutluluk ekonomisi literatürü üzerine önemli bir çalışma kaleme alınmıştır.

Tablo 13. Mutluluk Ekonomisi Alanında Önde Gelen İlk Yirmi Yazar

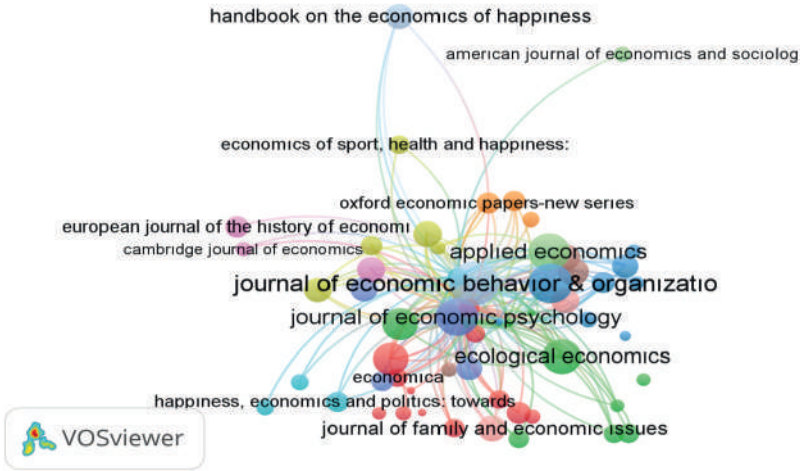
Yazar	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Atıf Ort.	Atıf Ort. Sır.	Bağlantı Gücü	Bağlantı Güc. Sır.
Oswald, AJ	14	5.319	379,92	11	236	1
Frijters, P	12	4.042	336,83	12	200	4
Stutzer, A	13	4.003	307,92	13	201	3
Frey, BS	29	3.549	122,37	17	228	2
Ferrer-i Carbonell, A	3	3.077	1.0025,66	1	103	7
Di Tella, R	5	2.851	570,2	7	146	6
Clark, AE	38	2.811	73,97	20	175	5
Kahneman, D	3	2.217	739	4	39	14
Krueger, AB	2	1.906	953	2	33	16
Dolan, P	11	1.715	155,90	15	73	9
Peasgood, T	2	1.675	837,5	3	46	12
Macculloch, R	2	1291	645,5	5	85	8
Easterlin, RA	2	1.245	622,5	6	40	13
Helliwell, JF	2	1.048	524	8	19	18
Costanza, R	2	931	465,5	9	2	19
Van Praag, BMS	2	832	416	10	25	17
Gunatilaka, R	6	700	116,66	18	53	10
Knight, J	7	700	100	19	53	11
Georgellis, Y	4	558	139,5	16	38	15
Fisher, B	2	515	257,5	14	1	20

Tablo 13'de mutluluk ekonomisi alanında önde gelen ilk yirmi yazarın alana katkı düzeylerini gösteren verilere yer verilmektedir. Bu çerçevede bakıldığında Andrew E. Clark'ın 38 makale ile mutluluk ekonomisine eserleriyle en çok katkıda bulunan yazar olduğu görülmektedir. Andrew J. Oswald'ın 5.319 atıf ile alana kaynak olma ve araştırmaların yayın eğilimlerine yön verme bakımından en çok atıf alan yazar olduğu gözlemlenmektedir.

Diğer yandan sadece iki yayınıyla 3.077 atıf alarak ortalama atıf sıralamasında ilk sırada Ada Ferrer-i Carbonell'un yer aldığı görülmektedir. Ayrıca en çok atıf alan Andrew J. Oswald'ın en yüksek bağlantı gücüne sahip olduğu gözlemlenmektedir.

2.3.3.3. Dergiler

Dergi atıf analizi yapılırken 649 dergi içerisinde en az 5 yayın ve 50 atıfa sahip olan dergiler filtrelenmiş ve 54 dergiden oluşan bibliyografik bağlantı ağı haritası elde edilmiştir. 12 adet dergi kümesinden oluşan bibliyografik bağlantı ağı haritası, Şekil 11'de verilmektedir. 1. kümede Journal of Economic Literature (364/15), 2. kümede Economic Modelling (83/8), 3. kümede Journal of Behavioral and Experimental Economics (96/20), 4. kümede Journal of Public Economics (348/10), 5. kümede Journal of Economics Psychology (248/55), 6. kümede Economic Journal (621/15), 7. kümede Economics Bulletin (54/24), 8. kümede Journal of Economic Behavior & Organization (408/75), 9. kümede Kyklos (54/26), 10. kümede Applied Economics (141/53), 11. kümede Journal of Socio-economics(52/16) ve 12. kümede ise Journal Family and Economic Issues (47/27) önde gelen dergidir⁸.

Şekil 11. Mutluluk Ekonomisi Alanında Etkili Olan Dergilerin Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası

8 Parantez içerisinde dergilerin toplam bağlantı gücü ile yayın sayısı verilmiştir.

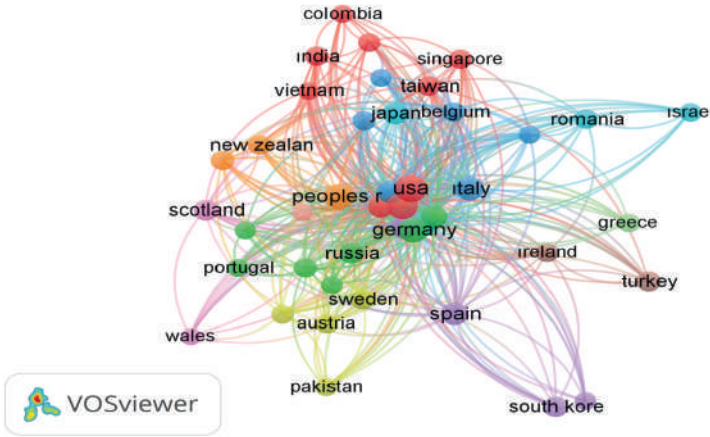
Mutluluk ekonomisi literatürüne en çok makale yayınlayarak katkıda bulunun ilk 15 derginin bilgileri Tablo 14'te verilmektedir. Bu bilgiler ışığında bakıldığında, Journal of Economic Behavior & Organization'ın 75 yayın ve 3.258 atıf ile hem en çok yayın hem de en çok atıf sayısına ulaşarak mutluluk ekonomisine katkı sağlayan 1. dergi olduğu görülmektedir. Diğer yandan mutluluk ekonomisi atıf ortalaması bakımından Ecological Economics dergisi, 49,55 yayın ortalaması ile ilk sırada yer alırken yine Journal of Economic Behavior & Organization'ın 394 bağlantı gücü ile en yüksek bağlantıya sahip dergi olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 14. Mutluluk Ekonomisi Alanında Katkıda Bulunan İlk 15 Dergi

Dergi İsmi	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Ort. Atıf	Ort. Atıf Sır.	Bağlantı Gücü	Bağlantı Gücü Sır.
Journal of Economic Behavior & Organization	75	3.258	43,44	2	394	1
Applied Economics Letters	58	260	4,48	13	58	8
Journal of Economics Psychology	55	2.360	42,90	3	242	2
Applied Economics	53	264	4,98	8	136	3
Ecological Economics	45	2.230	49,55	1	111	4
Journal of Behavioral and Experimental Economics	39	180	4,61	12	94	6
Economics Letters	30	139	4,63	11	43	12
Review of Income and Wealth	28	195	6,96	4	98	5
Journal of Family and Economics Issues	27	134	4,96	9	46	11
Kyklos	26	173	6,65	5	53	9
Review of Economics of the Household	25	161	6,44	7	69	7
Handbook on the Economics of Happiness	25	119	4,76	10	38	13
Economics & Sociology	25	79	3,16	14	25	14
Economics Bulletin	24	60	2,5	15	48	10
Journal of Consumer Affairs	24	158	6,58	6	17	15

2.3.3.4. Ülkeler

Ülke atıf analizi yapılırken 103 ülke arasında en az 5 makale ve 50 atıfa sahip olan ülkeler filtrelenmiş ve 43 ülke ile bibliyografik bağlantı ağı haritası elde edilmiştir. 11 kümenin olduğu ülkelerin bibliyografik bağlantı ağı haritası, Şekil 12’de verilmektedir. Kümelerin içerisinde, ilk üç küme (kırmızı, yeşil ve mavi) büyük, diğer kümeler ise nispeten küçük kapasitededirler. Kırmızı kümede, en yüksek bağlantı gücüne ve en fazla makaleye ABD sahiptir. Kırmızı kümede yer alan diğer ülkeler ise sırasıyla; İngiltere, Kanada, Kolombiya, Hindistan, Tayvan, Vietnam ve Singapur’dur. Yeşil kümede, en yüksek bağlantı gücüne ve en fazla makaleye Almanya sahiptir. Bu kümede yer alan diğer ülkeler ise sırasıyla; Macaristan, Hollanda, Norveç, Rusya, Portekiz ve Çek Cumhuriyeti’dir. Mavi kümede, en yüksek bağlantı gücüne ve en fazla makaleye Fransa sahiptir. Bu grupta ayrıca Belçika, İtalya, Litvanya, Lüksemburg ve Polonya yer almaktadır.

Şekil 12. Mutluluk Ekonomisi Alanında Katkıda Bulunan Ülkelerin Bibliyografik Bağlantı Ağı Haritası

Tablo 15’te mutluluk ekonomisi alanında katkıda bulunan ilk 15 ülkenin bilgileri verilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, ABD 530 yayın, 17.506 atıf ve 3.776 bağlantı gücü ile açık ara önde olduğu görülmektedir. 2. sırada, 319 yayın ve 11.141 atıf ile İngiltere gelmektedir. 3. sırada ise 257 makale ve 4.338 atıf ile Almanya gelmektedir. Diğer yandan yüzün üzerinde makaleye sahip olan ülkeler ise sırasıyla; Çin (234), İtalya (183), Avustralya (144), Fransa (126) ve İspanya (114)’dır. Türkiye ise 53 makale ve 124 atıf ile 14. sırada yer almaktadır.

Tablo 15. Mutluluk Ekonomisi Alanında Katkıda Bulunan İlk 15 Ülke

Ülkeler	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Bağlantı Gücü	Bağlantı Gücü Sır.	Ort. Atıf Sayısı	Ort. Atıf Sır.
ABD	530	17.506	3776	1	33,03	5
İngiltere	319	11.141	2957	2	34,92	4
Almanya	257	4.338	1902	3	16,87	8
Çin	234	1.248	655	8	5,33	10
İtalya	183	805	724	7	4,39	11
Avusturalya	144	5.305	1671	4	36,84	3
Fransa	126	4.149	1303	5	32,92	6
İspanya	114	884	529	9	7,75	9
Hollanda	91	4.134	490	10	45,42	2
Japonya	78	340	273	12	4,35	12
Kanada	73	1.698	490	11	23,26	7
İsviçre	69	4.595	1066	6	66,59	1
Rusya	60	112	128	14	1,86	15
Türkiye	53	124	113	15	2,33	14
Güney Kore	42	135	131	13	3,21	13

3. Öznel İyi Oluşun Belirleyicileri Nelerdir? Seçilmiş İslam Ülkelerinden Kanıtlar

3.1. Giriş

Çalışmanın bu bölümünde, gelir ve finansal memnuniyet başta olmak üzere bir dizi demografik ve sosyal faktörün ÖİÖ düzeyi ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, WVS'nin 10 İslam ülkesine (Türkiye, Mısır, İran, Irak, Fas, Tunus, Ürdün, Libya, Lübnan ve Pakistan) ait anket verileri kullanılmıştır. İslam ülkelerinin şu ana kadar tek tek çalışmalara (bkz. Damari vd. 2021; Caner 2015; Devoto vd. 2012; Moghnie ve Kazarian 2012; Shams 2014) konu olmasına karşın bu çalışma, 10 ülkeyi bir arada değerlendirme fırsatı sunmaktadır. ÖİÖ ile ilgili geçmiş çalışmalarda, sıralı logit modeli yaygın olarak kullanılmıştır (bkz. Lim vd. 2020; Alesina vd. 2004; Nguyen vd. 2015; Yan ve Wen 2020). Ancak yapılan analizde paralellik varsayımı ihlal edildiğinden, sıralı logit yerine geliştirilmiş sıralı lojistik regresyon (GSLR) modeli kullanılmıştır (bkz. Williams 2006; Liu ve Koirala 2012).

3.2. Veri ve Metodoloji

3.2.1. Veri

Bu çalışmada, WVS'in 2017-2022 tarihleri arasında 64 ülkeye yapmış olduğu 7. dalga anket verileri kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 10 İslam ülkesi analize dâhil edilmiştir. Tablo 16'da ülkelere göre örneklem büyüklükleri ve sayıları verilmiştir. Toplam örneklem içinde Türkiye'nin %17'lik pay ile 1., Pakistan'ın %14'lük pay ile 2., İran'ın %10'luk pay ile

3. en büyük örnekleme sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan geri kalan ülkelerin her birinin ise toplam örneklem içinde %8'er pay aldığı gözlemlenmektedir.

Tablo 16. İslam Ülkesinden Alman Örneklem Büyüklükleri ve Anket Tarihleri

<i>Ülkeler</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>	<i>%</i>	<i>Anket Yılı</i>
TUR	2415	17	2018
EGY	1200	8	2018
IRN	1499	10	2020
IRQ	1200	8	2018
JOR	1200	8	2018
LBN	1200	8	2018
LBY	1196	8	2022
PAK	1995	14	2018
TUN	1208	8	2019
MAR	1200	8	2021
Total	14313	100	

Çalışmada, İslam toplumlarının ÖİÖ düzeylerinin test edilmesi amacıyla yaşam doyumu ve mutluluk bağımlı değişken olarak kullanılmıştır (bkz. Alesina vd. ,2004; Easterlin ve Angelescu ,2009; Mikucka vd. 2017; Croci Angelini ve Michelangeli, 2012; Lim vd. 2020). Diğer yandan bağımsız değişken olarak gelir ve finansal memnuniyet düzeyine ek olarak yaratıcıya önem düzeyi, hürriyet, güvenlik, cinsiyet, medeni durum, sosyal sınıf, sağlık, savaş endişesi ve demokrasi değişkenleri de kullanılmıştır. Söz konusu değişkenlerin tanımları ve ölçümleri Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Değişkenlerin Tanımları ve Ölçüm Değerleri

<i>Değişkenler</i>	<i>Ölçüm</i>	<i>Kategori Tipi</i>	<i>Ort.</i>	<i>S.P.</i>	<i>Gözlem Sayısı</i>
Yaşam Doyumu	İndeks (1-10)	Artan	6,48	2,42	11916
Mutluluk	İndeks (1-4)	Artan	3,00	,73	11916
Gelir	İndeks (1-10)	Artan	4,75	2,06	11916
Finansal Memnuniyet	İndeks (1-10)	Artan	5,65	2,48	11916
Sağlık	İndeks (1-5)	Artan	3,84	,88	11916
Özgürlük	İndeks (1 - 10)	Artan	5,83	2,44	11916
Yaratıcıya Önem Verme Düzeyi	İndeks (1-10)	Artan	8,20	3,03	11916
Sosyal Sınıf	İndeks (1-5)	Artan	2,70	,95	11916
Demokrasi	İndeks (1-10)	Artan	4,93	2,82	11916
Güvenlik	İndeks (1-4)	Artan	3,23	,77	11916
Savaş Endişesi	İndeks (1-4)	Artan	2,02	1,11	11916
Cinsiyet	İndeks (1-2)		1,49	,50	11916
Medeni Durum	İndeks (1-6)		2,54	2,23	11916
Eğitim Düzeyi	İndeks (0-8)	Artan	2,92	2,05	11916

Tablo 17’de, 10 İslam ülkesinde yaşam doyumu düzeyinin 6,48, mutluluk düzeyinin ise 3,00(4 puan üzerinden) olduğu görülmektedir. Bu veriler, İslam toplumlarında mutluluk düzeyinin yaşam doyumuna göre daha iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle İslam toplumlarında, yaratıcıya önem verme düzeyinin 8,20 puanla oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Diğer yandan ortalama gelir düzeyi 4,75 iken finansal (mali durum) memnuniyet düzeyinin 5,65 olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum ise İslam toplumlarında gelir düzeyi düşük olmasına rağmen, kanaat duygusunun daha baskın olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca ÖİÖ üzerinde etkili olan bireysel sağlık memnuniyetinin 3,84 (5 puan üzerinden) puanla iyi seviyede olduğu söylenebilir.

3.2.2. Metodoloji

Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon Modeli

Literatürde ÖİÖ üzerine yapılan çalışmalarda genellikle sıralı logit modeli kullanılmaktadır (Alesina vd. 2004; Lim vd. 2020; Yang vd. 2023). Ancak sıralı logit modelinin uygulanabilmesi için bağımlı değişkenin kategorileri ile bağımsız değişkenler arasında paralellik olup olmadığına bakılmalıdır. Eğer

paralellik varsayımının sağlanmadığı görülürse GSLR modeline başvurulur (Williams, 2006; Mahama ve Maharjan 2018; Xiaojun Liu vd. 2020). GSLR, bağımlı değişkenin sıralı yapısını dikkate alan bir modeldir. GSLR, modeli Williams (2006) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

$$P_{ij} = \Pr(Y_i > j) = g(X_i \beta_j) = \frac{\exp(\alpha_j + X_i \beta_j)}{1 + \exp(\alpha_j + X_i \beta_j)}, j = 1, 2, \dots, M - 1 \quad (1)$$

Burada Y_i bağımlı değişkeni ifade eder ve X_i bağımsız değişkenler vektörünü temsil eder. α_j sabit terimi gösterir ve β_j tahmin edilecek parametreyi temsil eder. M , bağımlı değişkenin maksimum değerine atıfta bulunur. Bu çalışmada M , yaşam doyumu ve mutluluğu ölçmek için kullanılan 10 puanlık ve 4 puanlık Likert ölçeklerine göre 10 veya 4'e eşittir. Denklem (1)'e göre, bağımlı değişken Y_i 'nin her bir kesme noktasının olasılığı şu şekilde belirtilebilir:

$$\Pr(Y_i = 1) = 1 - g(X_i \beta_1) \quad (2)$$

$$\Pr(Y_i = j) = g(X_i \beta_{j-1}) - g(X_i \beta_j), j = 2, \dots, M - 1 \quad (3)$$

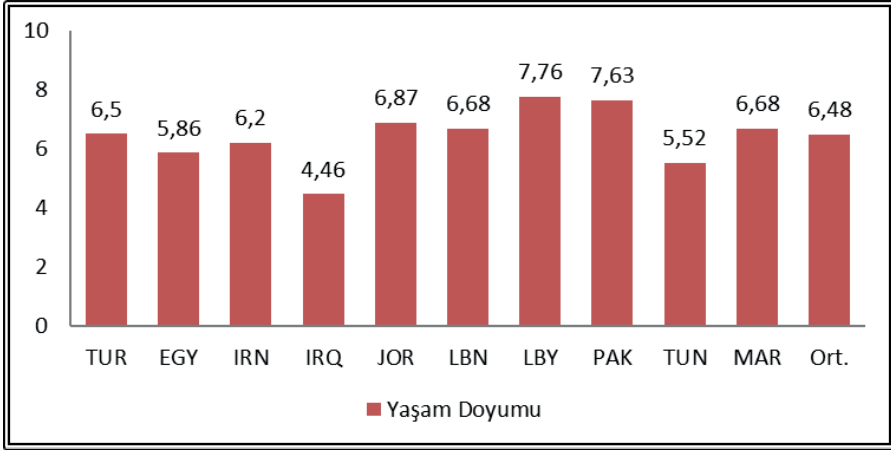
$$\Pr(Y_i = M) = g(X_i \beta_{M-1}) \quad (4)$$

$M = 2$ olduğunda, GSLR modeli standart ikili lojistik modeldir. $M > 2$ olduğunda, GSLR modelini bir dizi ikili lojistik model olarak yorumlayabiliriz. Bu çalışmada, 4 model kullanılmıştır. İki modelde yaşam memnuniyeti, diğer iki modelde ise mutluluk bağımlı değişken olarak analize dâhil edilmiştir. Diğer yandan, her iki modelde de Tablo 17'deki değişkenler bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

3.3. Sonuçlar ve Analiz

3.3.1. Bağımlı Değişkenler

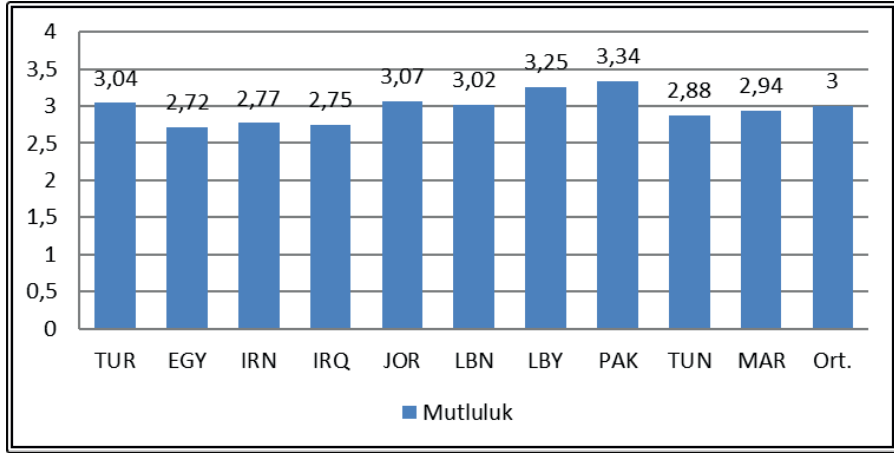
Çalışmada, yaşam doyumu ve mutluluk bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Şekil 13'te 10 İslam ülkesine ait yaşam doyumu verileri gösterilmektedir. İslam ülkelerinin yaşam doyumu düzeylerinin 10 puan üzerinden ortalama 6,48 olduğu gözlemlenmektedir. Irak, Tunus, Mısır ve İran toplumlarının yaşam doyumu düzeylerinin bu ortalamanın altında olduğu, özellikle Irak toplumunun 4,46 puanla oldukça düşük bir yaşam doyumuna sahip olduğu görülmektedir. Öte yandan, Libya ve Pakistan toplumlarının yaşam doyumu düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve Türkiye'nin 6,50 puanla ortalamanın biraz üzerinde seyrettiği söylenebilir.

Şekil 13. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Dağılımı

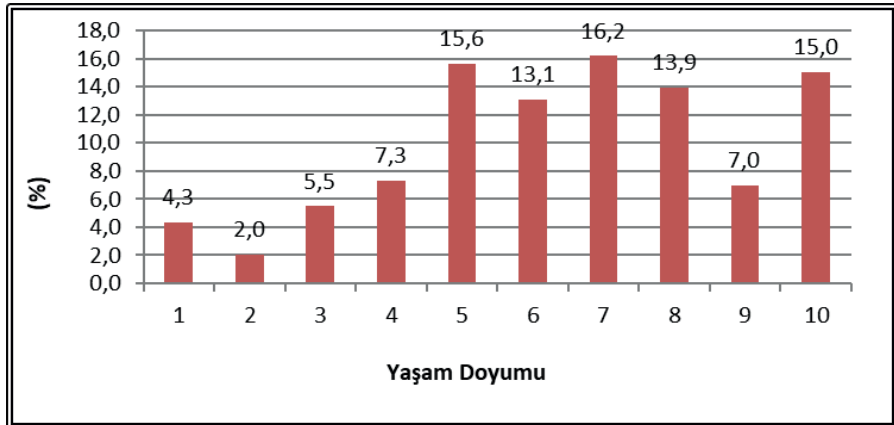
Şekil 14’te İslam toplumlarının mutluluk düzeyleri verilmektedir. Bu veriler bağlamında bakıldığında, İslam toplumlarının mutluluk düzeylerinin 4 puan üzerinden ortalama 3,00 olduğu görülmektedir⁹. İran, Irak, Mısır, Tunus ve Fas toplumlarının mutluluk düzeylerinin ortalamanın altında olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan Libya, Pakistan, Ürdün, Lübnan ve Türkiye toplumlarının mutluluk düzeylerinin ortalama mutluluk düzeyinin üstünde olduğu görülmektedir. Genel olarak yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri birlikte değerlendirildiğinde, Libya ve Pakistan toplumlarının hem en yüksek yaşam doyumuna hem de en yüksek mutluluk düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

9 WVS mutluluk likert ölçeğinde sıralama, hiç mutlu değilim (1), pek mutlu değilim (2), biraz mutluym (3) ve çok mutluym (4) şeklinde yapılmıştır. Bu bağlamda mutluluk düzeyi hesaplanmasında 0 noktasının olmadığı göz önüne alınmalıdır.

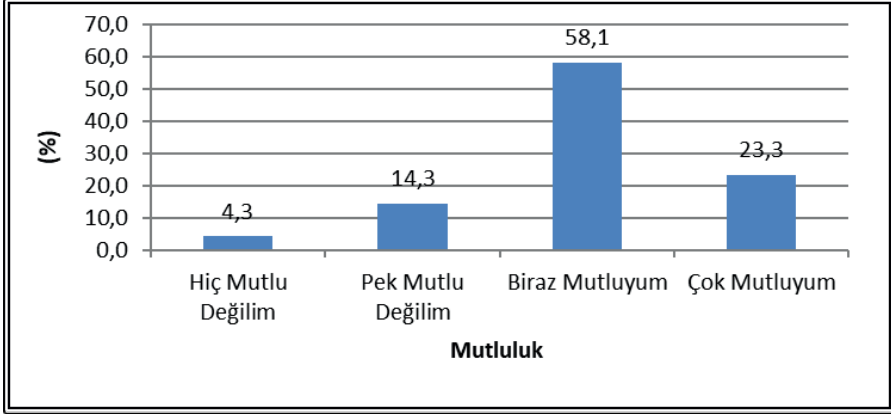
Şekil 14. 10 İslam Ülkesinin Mutluluk Düzeylerinin Dağılımı

Yaşam doyumunun, hayatın bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bir memnuniyet olduğu göz önüne alındığında, Libya toplumunun diğer İslam toplumlarına kıyasla hayatından en memnun toplum olduğu görülmektedir. Buna karşın, Irak toplumunun ise diğer İslam toplumlarına göre en düşük yaşam doyumuna sahip olduğu gözlemlenmektedir. Mutluluk düzeyi açısından incelendiğinde, Libya toplumunun diğer İslam toplumlarına kıyasla en mutlu, İran ve Irak toplumunun ise en mutsuz toplum olduğu görülmektedir.

Şekil 15. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumunun Yüzdelik Dağılımları

Şekil 15'te, 10 İslam ülkesindeki yaşam memnuniyetinin yüzdelerle dağılımları sunulmuştur. Yaşam memnuniyet düzeylerinin “4 ve altı” olduğunu belirtenlerin oranı %19,1, “5 ile 8 aralığında” olduğunu belirtenlerin oranı %58,8 ve “9-10 aralığında” olduğunu belirtenlerin oranı %22 olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, İslam toplumlarında yaşam memnuniyetinin üst orta seviyelerde yoğunlaştığı söylenebilir.

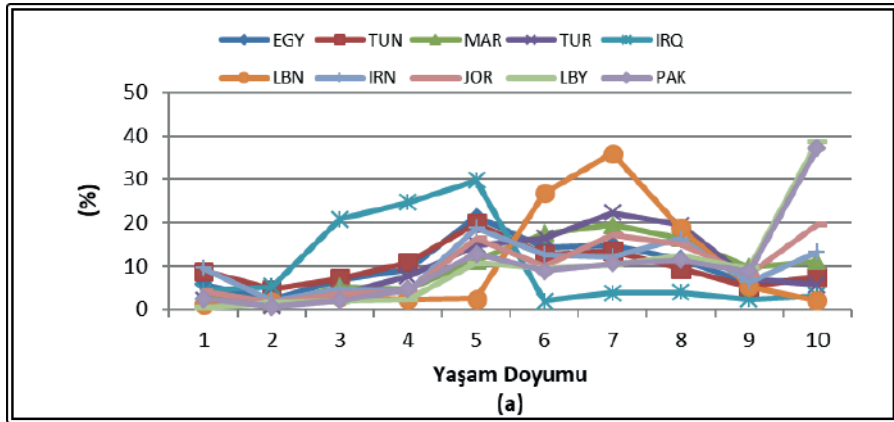

Şekil 16. İslam Ülkesinin Mutluluk Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı

Şekil 16'da, İslam toplumlarının mutluluk düzeylerinin yüzdelerle dağılımı sunulmaktadır. Verilere göre, “hiç mutlu değilim” diyenlerin oranı %4,3, “pek mutlu değilim” diyenlerin oranı ise %14,3'tür. Buna karşılık, “biraz mutluyum” diyenlerin oranı %58,1, “çok mutluyum” diyenlerin oranı ise %23,3 olarak görülmektedir. Bu veriler, İslam toplumlarında mutlu bireylerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Genel olarak yaşam doyumu ve mutluluk yüzdelerle dağılımlarına bakıldığında, 10 İslam ülkesindeki insanların orta düzey ve orta düzeyin biraz üstünde bir mutluluğa sahip oldukları söylenebilir.

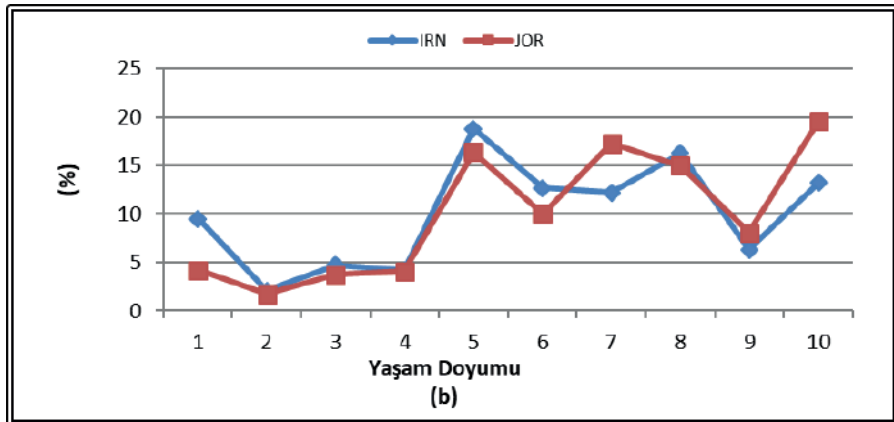
3.3.2. Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı

Çalışmanın bu kısmında, İslam toplumlarının yaşam doyumu düzeylerinin yüzdelerle dağılımı sunulmaktadır. İslam toplumlarının yaşam doyumu dağılımları, oldukça karmaşık olmakla birlikte, genellikle orta düzeyde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (bkz. Şekil 17). Özellikle bazı toplumların yaşam doyumu düzeylerinin yüzdelerle dağılımlarının birbirine oldukça yakın olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, yaşam doyumu dağılımları benzerlik gösteren toplumlar, İran-Ürdün, Mısır-Tunus, Libya-Pakistan ve Türkiye-Fas olarak eşleştirilebilir.

Şekil 17. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doymumu Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı

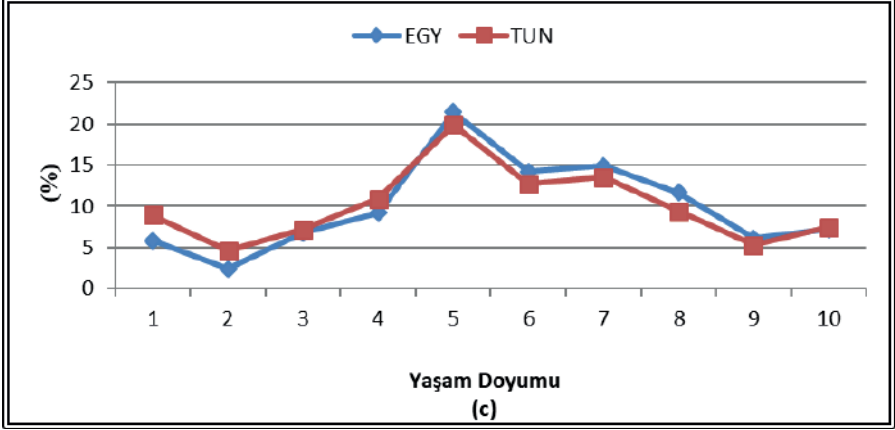
Şekil 18’de, İran ve Ürdün toplumlarının yaşam doymumu dağılımları ilk eşleşme olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda şekil incelendiğinde, her iki toplumun yaşam doymumlarının ağırlıklı olarak 5 ve üzeri değerlerde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Ürdün toplumunun %19,6’sının ve İran toplumunun ise %13,2’sinin en yüksek yaşam doymumuna sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, İranlıların %9,5’inin ve Ürdünlülerin %4,2’sinin en düşük yaşam doymumuna sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 18. İran ve Ürdün Toplumlarının Yaşam Doymumu Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı

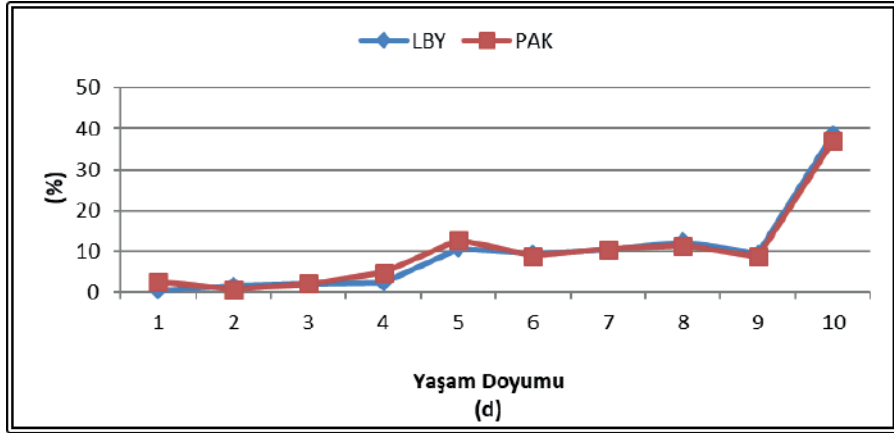
Şekil 19’da, 2. eşleşme olarak Mısır ve Tunus toplumlarının yaşam doymumu dağılımları sunulmaktadır. Her iki toplumda da en düşük ve en

yüksek yaşam doyumu sağı bireylerin oranının %10'un altında kaldığı görülmektedir. Mısır ve Tunus toplumlarının yaşam doyumu dağılımlarının orta kısımda yoğunlaştığı ancak dağılımın nispeten sağı çarpık olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle, Mısır ve Tunus toplumlarının yaşam doyumu dağılımının bir piramit şeklini andırıldığı söylenebilir.

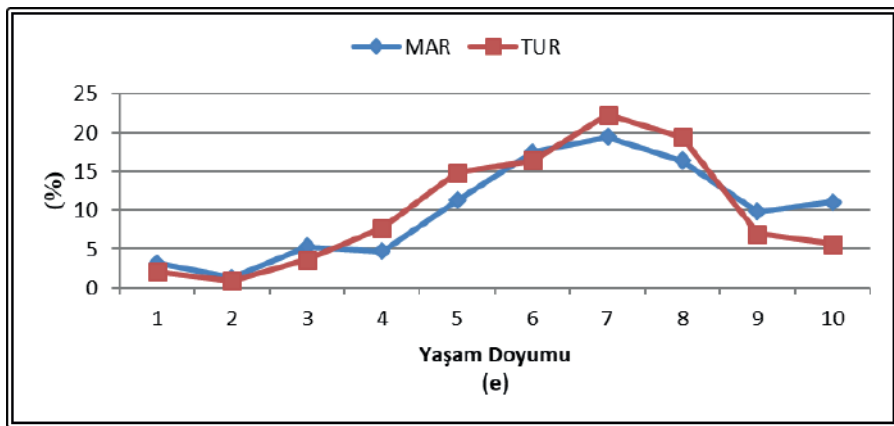
Şekil 19. Mısır ve Tunus Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelik Dağılımı

Şekil 20'de 3. eşleşme olarak Libya ve Pakistan toplumlarının yaşam doyumu dağılımları verilmektedir. Özellikle Libya ve Pakistan toplumlarının yaşam doyumu dağılımlarının diğer toplumlardan çok farklı bir dağılıma sahip olduğu ve ayrıca her iki toplumun yaşam doyumu dağılımlarının neredeyse aynı olduğu göze çarpmaktadır. En düşük yaşam doyumu sağı olanların oranı %2,5 iken en yüksek yaşam doyumu sağı olanların oranının ise %37,2 olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle yaşam doyumu oranları arttıkça yüzdilik dilimi oranlarının da arttığı dikkat çekmektedir. Yani yaşam doyumu düzeyleri ile yüzdelik oranları arasında bir doğru orantının olduğu söylenebilir.

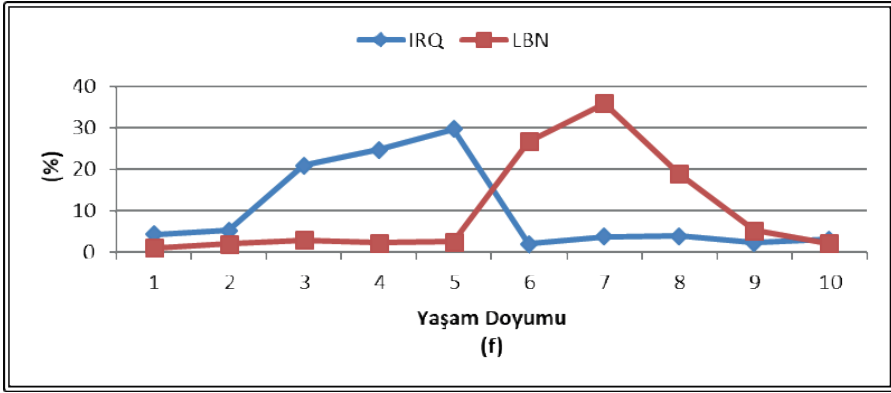
Şekil 20. Libya ve Pakistan Toplumlarının Yaşam Doymu Düzeylerinin Yüzdelerik Dağılımı

Şekil 21'de, 4. eşleşme olarak Türkiye ve Fas toplumlarının yaşam doymu dağılımları gösterilmektedir. Her iki toplumun yaşam doymu dağılımlarının birbirine oldukça benzediği söylenebilir. Özellikle, yaşam doymu dağılımında sağa doğru bir çarpıklık olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, yüksek yaşam doymuna sahip bireylerin daha fazla olduğunu göstermektedir. Yaşam doymu düzeyi düşük olanların oranının genel olarak %5'in altında kaldığı, buna karşılık yaşam doymu orta ve yüksek düzeyde olan bireylerin ise toplumun büyük çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir.

Şekil 21. Fas ve Türkiye Toplumlarının Yaşam Doymu Düzeylerinin Yüzdelerik Dağılımı

Şekil 22’de, son eşleşme olarak Irak ve Lübnan toplumlarının yaşam doyumu dağılımları sunulmaktadır. Sonuçlar, iki ülkenin yaşam doyumu dağılımlarının neredeyse tamamen zıt olduğunu göstermektedir. Sadece en düşük ve en yüksek yaşam doyumuna sahip bireylerin oranlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Irak toplumunda yaşam doyumu düzeyinin 2 ile 6 aralığında yoğunlaştığı, Lübnan toplumunda ise 6 ile 9 aralığında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu da, Irak toplumunda düşük yaşam doyumuna sahip bireylerin çoğunlukta olduğu, Lübnan toplumunda ise nispeten yüksek yaşam doyumuna sahip bireylerin baskın olduğu anlamına gelmektedir.

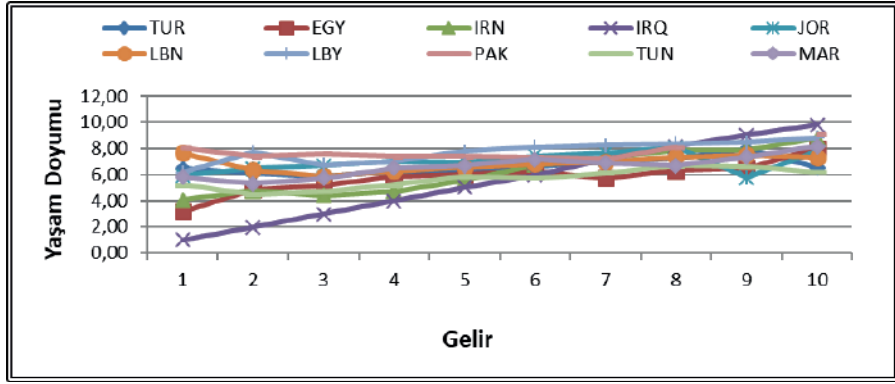

Şekil 22. Irak ve Lübnan Toplumlarının Yaşam Doyumu Düzeylerinin Yüzdelik Dağılımı

3.3.3. Yaşam Doyumunun Seçili Değişkenlere Göre Dağılımı

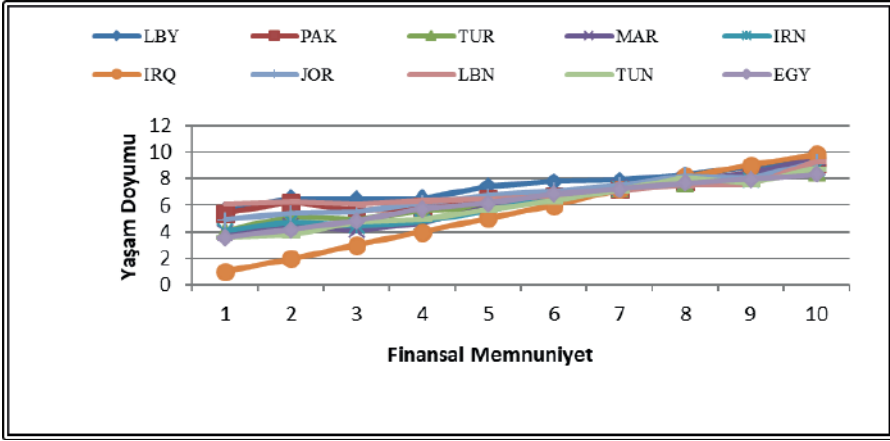
Çalışmanın bu kısmında, İslam toplumlarındaki yaşam doyumu düzeylerinin gelir, finansal memnuniyet, hürriyet ve yaratıcıya verilen önem açısından dağılımı incelenmektedir. Şekil 23’te ilk olarak İslam toplumlarının yaşam doyumu düzeylerinin gelir düzeylerine göre dağılımı verilmektedir. İslam toplumlarında gelir düzeyi arttıkça yaşam doyumu düzeyinin nispi olarak arttığı görülmektedir. Özellikle Irak toplumunun yaşam doyumu düzeyi ile gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu dikkat çekmektedir. Yani Irak toplumunda, bireylerin gelirleri arttıkça hayatlarından bir bütün olarak duydukları memnuniyet düzeylerinin arttığı söylenebilir. Yapılan bazı çalışmalar bu sonuçları destekler niteliktedir. Dorn vd. (2007), Luttmer (2007) ve Ferrer-i Carbonell (2005) yaptıkları çalışmalarda, yüksek gelir düzeyinin ÖİÖ düzeyinin yüksek olmasına neden olduğunu gözlemlemişlerdir. Diğer yandan bazı çalışmalar ise gelir

düzeinin yaşam doyumu üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ancak bu etkinin belirli bir gelir seviyesinden sonra azaldığını ortaya koymuştur (bkz. Easterlin, 1974; Easterlin,1995; Kahneman ve Deaton, 2010).

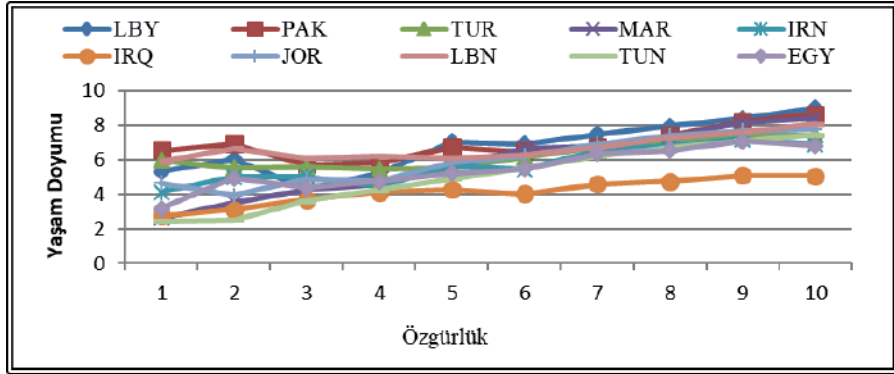
Şekil 23. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Bireylerin yaşam doyumunun en önemli belirleyicileri arasında finansal memnuniyetin olduğu görülmektedir (Fan ve Babiarz, 2019; Ng ve Diener, 2014). Şekil 22’de İslam toplumlarının yaşam doyumu düzeylerinin finansal memnuniyet düzeylerine göre dağılımı verilmektedir. Özellikle İslam toplumlarının gelir düzeylerine nispetle finansal memnuniyet düzeyleri ile yaşam doyumu arasında daha kuvvetli bir pozitif ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Toplumların finansal memnuniyet düzeyleri arttıkça yaşam doyumu düzeylerinin net bir şekilde arttığı söylenebilir. Şekil 23 ve 24 bir bütün olarak incelendiğinde, gelir düzeyi ile finansal memnuniyet düzeyinin yaşam doyumu karşısındaki dağılımı benzerlik göstermektedir. Ancak finansal memnuniyet düzeyinin yaşam doyumu üzerindeki etkisi daha net görülmektedir.

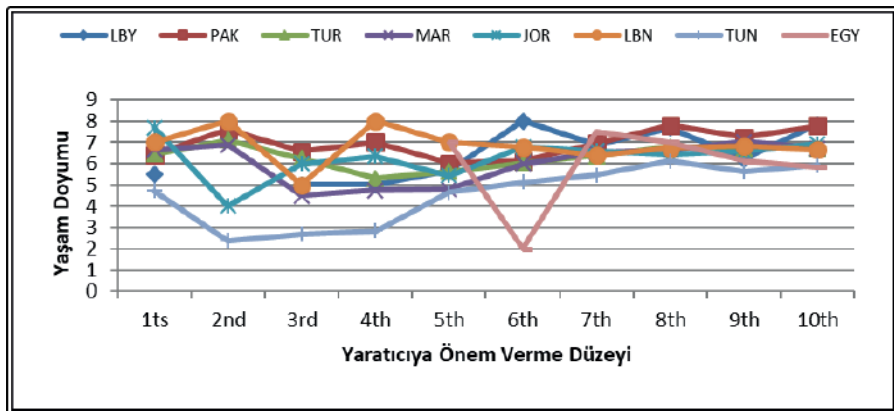
Şekil 24. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doymumu Düzeylerinin Finansal Memnuniyet Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir, bireyin belirli bir dönem boyunca mal veya hizmet sağlama veya sermaye yatırımı yoluyla elde ettiği para miktarını ifade eder. Finansal memnuniyet ise bireyin mali kaynaklarının mevcut ve gelecekteki mali yükümlülüklerini karşılama derecesine ilişkin öznel değerlendirmedir (Hıra ve Mugenda, 1998). Bu tanımlar göz önüne alındığında, gelir mevcut dönemi kapsarken, finansal memnuniyet hem mevcut hem de gelecekteki dönemi kapsar ve bu nedenle daha kapsayıcıdır. Yapılan araştırmalar, yüksek gelir düzeylerinin daha yüksek finansal memnuniyete neden olduğunu göstermektedir. Yüksek gelir grubundaki bireyler, ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşıladıkları için daha yüksek finansal memnuniyet düzeylerine sahip olurlar (Vera-Toscano vd., 2006; Seghieri vd., 2006). Bu bağlamda, İslam toplumlarında finansal memnuniyetin gelire oranla yaşam doymumu üzerinde daha yüksek bir korelasyona sahip olması, hem yaşam doymumunun hayatın genel memnuniyetini kapsamaması hem de finansal memnuniyetin geniş kapsamı ile ilişkilendirilebilir.

Şekil 25. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doymumu Düzeylerinin Özgürlük Düzeyine Göre Dağılımı

Mutluluk ekonomisi alanında yapılan araştırmalar, hürriyet ile yaşam doyumu arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik özgürlüğün, bireylerin yaşam memnuniyetini arttırdığı bulunmuştur. Ekonomik özgürlük, bireylerin kişisel tercihler yapabilmesi, rekabet edebilmesi ve mülkiyet haklarının korunması gibi unsurları içerir. Bu özgürlükler, bireylerin kendilerini daha tatmin olmuş hissetmelerine ve yaşam kalitelerinin artmasına katkıda bulunur (Groppe vd., 2011; Inglehart vd., 2008). Şekil 25’de İslam toplumlarında yaşam doyumunun hürriyet düzeyine göre dağılımı incelendiğinde, Irak haricindeki diğer toplumların yaşam doyumu düzeyleri ile hürriyet düzeyleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Yani insanlar kendilerini hür hissettikçe yaşam doyumu düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Şekil 26. 10 İslam Ülkesinin Yaşam Doymumu Düzeylerinin Yaratıcıya Önem Verme Düzeyine Göre Dağılımı

Mutluluk ekonomisi alanında yapılan araştırmalar, yaratıcıya önem verme düzeyiyle yaşam doyumu arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmalar, yaratıcıya önem vermenin bireylerin ruh sağlığı ve genel yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu etkileri olduğunu öne sürmektedir. Ellison ve George (1994), dini katılımın sosyal bağları güçlendirdiğini ve bu sosyal destek ağlarının bireylerin yaşam kalitesini artırdığını bulmuşlardır. Diğer yandan Borges vd. (2021) çalışmalarında, daha yüksek maneviyat ve dindarlık düzeylerinin, ÖİÖ düzeyini artırdığı, stres ve anksiyete gibi olumsuz duygu durumlarını azalttığını bulmuşlardır. Ayrıca Duval ve Tweedie (2000), yaratıcıya önem verme düzeyi ile yaşam kalitesi arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Şekil 26’da İslam toplumlarında yaratıcıya önem verme düzeyine göre yaşam doyumu dağılımı incelendiğinde, Tunus haricindeki diğer tüm İslam toplumlarının yaratıcıya önem verme düzeyleriyle yaşam doyumlarının arasında kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle yaratıcıya önem verme düzeyleri arttıkça yaşam doyumu düzeylerinin daha yüksek ve istikrarlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun da literatürü destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

3.3.4. Paralel Doğrular Varsayımı Testi

GSLR Modeli yapılmadan önce, sıralı logit modeli kullanılarak paralel doğrular varsayımının ihlal edilip edilmediğine bakılır (Yang vd., 2023). Paralel doğrular varsayımı, sıralı logit modellerde bağımlı değişkenin her bir kategorisi için katsayıların aynı olduğunu varsayar. Bu varsayımın ihlal edilip edilmediğini kontrol etmek, modelin doğruluğu ve geçerliliği açısından kritik öneme sahiptir. Eğer varsayım ihlal edilmişse, GSLR modeli gibi daha esnek modellere geçmek gereklidir. Bu kapsamda öncelikle sıralı logit modeli kullanılarak paralel doğrular varsayımı için “olabilirlik oran testi” yapılmıştır.

Tablo 18. Paralel Doğrular Varsayımı için Olabilirlik Oran Testi Sonuçları

Modeller	Değişkenler	Test	-2 Log Likelihood	χ^2	df	p>Chi2
1. Model	Yaşam Doyumu	Null Hypothesis	28379.049	11361.453	296	0.000
		General	17017.596			
2. Model	Mutluluk	Null Hypothesis	12628.794	531.323	74	0.000
		General	12097.472			
3. Model	Yaşam Doyumu	Null Hypothesis	46553.212	3791.507	296	0.000
		General	42761.705			
4. Model	Mutluluk	Null Hypothesis	20665.814	738.545	74	0.000
		General	19927.269			

Tablo 18'de olabilirlik test oranı sonuçlarına bakıldığında, her 4 model için paralellik varsayımının ($p < 0,00$) ihlal edildiği görülmektedir. Paralel doğrular varsayımının bozulması durumunda, sıralı lojistik model ile tahmin edilen parametrelerin gerçeği yansıtmayacağı düşüncesiyle GSLR modeli kullanılmıştır.

3.5. Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon Modeli Analizi

Çalışmada 4 model kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler, 1. ve 2. modelde azalan kategorik; 3. ve 4. modelde ise artan kategorik sıralamaya göre analize dâhil edilmiştir. Tablo 19'da 1. ve 2. modeller için elde edilen sonuçlar sunulmaktadır. Sonuçlar değerlendirildiğinde, İslam toplumlarının finansal memnuniyet düzeylerinin, yaşam doyumu ve mutluluk üzerinde önemli ve pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Finansal memnuniyet düzeyi en düşük olan bireylerin, en yüksek olanlara kıyasla yaşam doyumu düzeylerinin en düşük seviyede olma olasılıkları 109,537 kat daha yüksektir. Diğer yandan finansal memnuniyet düzeyi en düşük olan bireylerin, en yüksek olanlara kıyasla mutluluk düzeyi bakımından en mutsuz olma olasılıkları 10,119 kat daha yüksektir. Diğer finansal memnuniyet kategorileri göz önüne alındığında, bireylerin finansal memnuniyet düzeyleri arttıkça hem yaşam doyumu hem de mutluluk düzeyinin en düşük seviyede olma olasılığının çok sert düştüğü söylenebilir. Başka bir deyişle, finansal memnuniyet düzeyleri arttıkça ÖİÖ'nun da doğru orantılı olarak arttığı görülmektedir.

Tablo 19. GSLR Modeli Analiz Sonuçları (1. ve 2. Model)

Kategori	1. Model				2. Model			
	β	S.D	ODDS Ratio	P	β	S.D	ODDS Ratio	P
	Bağımlı Değişken: Yaşam Doyumu (Kategori Sırası; Azalan)				Bağımlı Değişken: Mutluluk (Kategori Sırası; Azalan)			
	Finansal Memnuniyet (Referans Değer: 10)							
1	4,696	,1085	109,537	,000	2,314	,0984	10,119	,000
2	3,901	,1192	49,432	,000	2,049	,1141	7,759	,000
3	3,897	,1045	49,248	,000	1,801	,1025	6,058	,000
4	3,608	,0969	36,910	,000	1,664	,0932	5,281	,000
5	3,242	,0868	25,597	,000	1,315	,0781	3,725	,000
6	2,810	,0882	16,609	,000	1,139	,0818	3,123	,000
7	2,414	,0872	11,176	,000	,890	,0813	2,435	,000
8	1,962	,0883	7,115	,000	,741	,0834	2,098	,000
9	1,601	,1035	4,958	,000	,631	,1060	1,879	,000
	Özgürlük (Referans Değer: 10)							
1	2,266	,4320	7,915	,000	1,070	,1092	2,916	,000
2	2,069	,1107	4,503	,000	,680	,1330	1,975	,000
3	1,505	,1302	6,102	,000	,875	,1107	2,400	,000
4	1,809	,1016	5,669	,000	,508	,0968	1,661	,000
5	1,735	,0871	4,515	,000	,510	,0678	1,665	,000
6	1,507	,0643	3,683	,000	,495	,0740	1,640	,000
7	1,304	,0680	2,641	,000	,478	,0675	1,612	,000
8	,971	,0631	1,919	,000	,271	,0647	1,311	,000
9	,652	,0608	1,380	,000	,094	,0802	1,099	,241

Tablo 20. Tablo 19 (Devamı). GSLR Modeli Analiz Sonuçları (1. ve 2. Model)

Kategori	1. Model				2. Model			
	β	S.D	ODDS Ratio	p	β	S.D	ODDS Ratio	p
			Yaratıcıya Önem Verme Düzeyi (Referans Değer: 10)					
1	,512	,0630	1,669	,000	,390	,0701	1,477	,000
2	,551	,0722	1,734	,000	1,021	,0802	2,777	,000
3	,886	,1219	2,424	,000	,927	,1404	2,526	,000
4	,984	,1246	2,674	,000	,987	,1436	2,684	,000
5	,660	,0991	1,935	,000	,209	,1207	1,232	,083
6	,341	,0861	1,407	,000	,346	,1042	1,414	,001
7	,295	,0846	1,342	,001	,149	,0981	1,161	,128
8	,019	,0716	1,019	,791	,170	,0853	1,186	,046
9	,017	,0670	1,017	,803	-,027	,0791	,974	,736
			Demokrasi (Referans Değer: 10)					
1	,355	,0808	1,426	,000	,577	,0823	1,780	,000
2	,316	,0923	1,372	,001	,760	,0964	2,138	,000
3	,568	,0897	1,765	,000	,632	,0951	1,881	,000
4	,575	,0880	1,778	,000	,548	,0940	1,729	,000
5	,390	,0809	1,477	,000	,424	,0843	1,528	,000
6	,458	,0840	1,581	,000	,524	,0887	1,688	,000
7	,499	,0848	1,648	,000	,532	,0902	1,703	,000
8	,235	,0859	1,265	,006	,468	,0912	1,597	,000
9	,400	,1028	1,491	,000	,225	,1119	1,253	,044

İslam toplumlarının özgürlük düzeyleri ile yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasında önemli düzeyde bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle hürriyet düzeyi ile yaşam doyumu arasında çok kuvvetli bir ilişkinin olduğu dikkat çekmektedir. Hürriyet düzeyi en düşük olanların en yüksek olanlara kıyasla en düşük yaşam doyumuna sahip olma olasılığının 7,915 kat fazla olduğu gözlemlenmektedir. Ek olarak hürriyet düzeyi arttıkça yaşam doyumu düzeyinin doğru orantılı olarak arttığı görülmektedir. Benzer olarak bireylerin hürriyet düzeyleri arttıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda İslam toplumlarının ÖİÖ düzeylerinin önemli düzeyde hürriyete bağlı olduğu söylenebilir. Yapılan birçok çalışma, bu sonucu desteklemektedir (bkz. Paleologou, 2022; Berggren & Bjørnskov, 2020; Helliwell, 2006; Ott, 2010). Söz konusu çalışmalarda, insanların kendini hür hissedip özgür seçimler yapmasının mutluluğu artırdığı kanısı üzerinde durulmuştur. Son olarak Şekil 25'te yaşam doyumu ve hürriyet arasındaki ilişki de bu sonucu kanıtlar niteliktedir.

İslam toplumlarının yaratıcıya önem verme düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 26). Yaratıcıya önem verme düzeyleri düştükçe yaşam doyumu düzeylerinin artma olasılıklarının giderek düştüğü görülmektedir. Örneğin yaratıcıya önem verme düzeyi en düşük olan bireylerin, yaratıcıya en yüksek düzeyde önem verenlere kıyasla yaşam doyumlarının 1,669 kat düştüğü gözlemlenmektedir. Diğer yandan yaratıcıya önem verme düzeyleri düşük olanların çok mutlu olma olasılıklarının, yaratıcıya en yüksek düzeyde önem verenlere göre ortalama 1,477 kat daha az olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 19). Bu bağlamda İslam toplumlarının ÖİÖ düzeyleri üzerinde, yaratıcıya önem verme düzeyinin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Yani bireylerin yaratıcıya önem verme düzeyleri düştükçe hem yaşam doyumu hem de mutluluk düzeylerinin belirgin bir şekilde düştüğü gözlemlenmektedir. Benzer olarak Helliwell (2006) yapmış olduğu çalışmada, yaratıcıya inancı yüksek olan bireylerin yüksek yaşam doyumlarına sahip olduğunu tespit etmiştir. Ancak Ferriss (2002), ABD'de yaptığı çalışmada bireylerin farklı dinlere mensup olmasının mutluluk üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını sonucuna varmıştır.

İslam toplumlarının yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri ile ülkedeki demokrasi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir (bkz. Tablo 19). Dong ve Kübler'in (2021) ifade ettiği gibi yerel ve merkezi yönetimin performansının yanı sıra siyasi güvenin de ÖİÖ üzerinde önemli etkisi vardır. Katılımcı demokrasinin yoğun olduğu ülkelerde bireylerin yaşam doyumunun nispeten daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Frey & Stutzer, 2000). Yani demokrasi ve mutluluk düzeyi arasında pozitif bir ilişki vardır (Dolan vd., 2008). Bjørnskov vd. (2010) nazarında ülkenin fakir

ve zengin olma durumuna göre bu durum değişiklik göstermektedir. Ayrıca gelir düzeyi düşük ülkelerde demokrasinin ÖİÖ üzerindeki etki düzeyi daha yüksektir. Bu bağlamda İslam ülkelerinin gelir durumu göz önüne alındığında demokrasinin ÖİÖ üzerindeki pozitif etkisi, uyumludur.

Tablo 20’de 3. ve 4. modele ait sonuçlar verilmektedir. Özellikle İslam toplumlarının gelir düzeylerinin yaşam doyumu ve mutluluğun çok önemli belirleyicisi olduğu göze çarpmaktadır. Gelir düzeyi en yüksek olan bireylerin en düşük olanlara nispetle en yüksek yaşam doyumuna sahip olma olasılıklarının 5,487 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yandan gelir düzeyi en yüksek olan bireylerin en düşük olanlara kıyasla çok mutlu olma olasılıklarının 1,872 kat daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak bakıldığında, gelir düzeyi arttıkça ÖİÖ’nun doğru orantılı olarak arttığı söylenebilir. Bu sonuç, gelirin ÖİÖ üzerinde etkisi olduğunu bulan Layard (2006), Kahneman ve Deaton (2010) ve Proto ve Rustichini’nin (2013) bulgularıyla uyumludur.

Easterlin (1974) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, bireylerin mutluluk seviyelerinin mutlak gelirden ziyade görelî gelire ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Easterlin, bireylerin gelir artışlarının mutluluk düzeylerini doğrudan artırmadığını ancak diğer insanlara kıyasla kendilerini daha zengin hissettiklerinde mutluluk seviyelerinin yükseldiğini ileri sürmüştür. Fan ve Babiarz (2019), finansal memnuniyetin ekonomik bir göstergeden ziyade psikolojik bir niteliğe sahip mali duruma ilişkin öznel bir değerlendirme olduğunu vurgulamışlardır. Diener ve Chan (2011) ile Kahneman ve Deaton (2010), finansal memnuniyet düzeyinin ÖİÖ ile yüksek derecede ilişkili olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlamda İslam toplumlarında finansal memnuniyet düzeyinin ÖİÖ üzerindeki etkisinin gelir seviyesine göre çok daha yüksek olduğu sonucu, Easterlin’in (1974) ileri sürdüğü görüşü destekler niteliktedir.

İslam toplumlarında sağlık durumu çok iyi olanların, çok kötü olanlara kıyasla en yüksek yaşam doyumuna sahip olma olasılıklarının 19,242 kat fazla olduğu görülmektedir. Diğer yandan sağlık durumu çok iyi olanların, çok kötü olanlara nispetle çok mutlu olma olasılıkları 55,702 kat daha fazla olduğu gözlemlenmektedir (bkz. Tablo 20). Ayrıca bireylerin sağlık durumları kötüleştikçe yaşam doyumu ve mutluluk düzeylerinin çok ciddi bir şekilde düştüğü söylenebilir. Sonuç olarak İslam toplumlarında sağlık durumunun ÖİÖ üzerinde çok büyük etkiye sahip olduğu kanıtlanmıştır. Benzer olarak Dolan vd. (2008) çalışmalarında, ÖİÖ ile sağlık arasında çok güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Yang vd. (2023) de çalışmalarında sağlık ve ÖİÖ arasında pozitif korelasyon bulmuşlardır.

İslam toplumlarının en önemli meselelerinin başında güvenlik ve savaş riski gelmektedir. İslam toplumlarında kendini çok güvenli hissedenlerin, tamamen güvensiz hissedenlere göre en yüksek yaşam doyumuna sahip olma olasılıklarının 1,803 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yandan kendini çok güvenli hissedenlerin, tamamen güvensiz hissedenlere kıyasla çok mutlu olma olasılıklarının 2,046 kat daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Ülkenin savaşa girmesinden hiç endişe duymayanların, çok endişe duyanlara nispetle en yüksek yaşam doyumuna sahip olma olasılıklarının 1,209 kat daha fazla olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 20). Bu sonuçlar, İslam toplumunda güvenlik ve savaş riskinin ÖİO'nun önemli belirleyicileri olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca bu sonuçlar, Helliwell (2006) ve Hudson'un (2006) çalışmalarını kanıtlar niteliktedir.

Tablo 210. GSLR Modeli Analizi (3. ve 4. Model)

Kategori	3. Model			4. Model		
	β	S.D	ODDS Ratio	β	S.D	ODDS Ratio
			Gelir (Referans değer: 1)			
10	1,702	,1582	5,487	,627	,1599	1,872
9	,495	,1359	1,640	-,065	,1582	,937
8	,376	,0889	1,456	-,004	,1014	,996
7	,119	,0767	1,126	-,101	,0858	,904
6	,052	,0726	1,053	,052	,0806	1,054
5	-,200	,0671	,818	-,082	,0738	,921
4	-,471	,0704	,624	-,131	,0771	,877
3	-,671	,0735	,511	-,228	,0795	,796
2	-,354	,0868	,702	-,272	,0932	,762
			Sağlık (Referans değer: Çok kötü)			
Çok iyi	2,957	,1521	19,242	4,020	,1745	55,702
İyi	2,213	,1496	9,140	2,605	,1710	13,538
Orta	1,569	,1501	4,801	1,849	,1710	6,351
Kötü	,754	,1630	2,125	,806	,1824	2,239
			Güvenlik (Referans değer: Hiç güvenli değil)			
Çok güvenli	,590	,0903	1,803	,716	,1027	2,046
Yeterince güvenli	,434	,0897	1,544	,346	,1019	1,413
Güvenli değil	,105	,0973	1,110	,020	,1102	1,021
			Sosyal sınıf (Referans değer: Alt sınıf)			
Üst sınıf	1,064	,1281	2,898	,968	,1430	2,633
Üst orta sınıf	,811	,0724	2,251	1,054	,0808	2,870
Alt orta sınıf	,662	,0639	1,939	,610	,0700	1,841
İçti sınıfı	,615	,0626	1,850	,671	,0684	1,956

Tablo 220 (Devamı). *GSLR Modeli Analizi (3. ve 4. Model)*

Kategori	Model III				Model IV			
	β	S.D	ODDS Ratio	P	β	S.D	ODDS Ratio	P
Bağımlı Değişken: Yaşam Doyumu (Kategori Sırası: Artan)								
Savaş endişesi (Referans değer: Çok endişe duyuyorum)								
Hiç endişe duymuyorum	,190	,0726	1,209	,009				
Pek endişe duymuyorum	-,103	,0589	,902	,081				
Biraz endişe duyuyorum	-,029	,0486	,972	,553				
Eğitim düzeyi (Referans değer: Üniversite mezunuyum)								
Hiç okula gitmedim	,545	,2565	1,725	,034	,905	,2975	2,473	,002
İlkokuldan ayrıldım	,084	,2547	1,088	,740	,677	,2957	1,967	,022
İlkokul mezunuyum	,169	,2557	1,184	,510	,663	,2968	1,940	,026
Ortaokuldan ayrıldım	,125	,2539	1,133	,624	,630	,2947	1,878	,032
Ortaokul mezunuyum	,111	,2579	1,117	,668	,523	,2990	1,688	,080
Liseden ayrıldım	,047	,2588	1,048	,856	,360	,3001	1,433	,231
Lise mezunuyum	,044	,2545	1,045	,861	,412	,2956	1,511	,163
Üniversiteden ayrıldım	-,077	,2692	,926	,776	,346	,3139	1,413	,271
Medeni durum (Referans değer: Bekâr)								
Evli	,187	,0358	1,206	,000	,259	,0413	1,295	,000
Evli gibi birlikte yaşamakta	-,135	,4275	,874	,752	-,095	,4613	,910	,837
Boşanmış	-,281	,1084	,755	,010	-,692	,1218	,500	,000
Evli fakat eşinden ayrı	-,532	,2004	,588	,008	-,528	,2308	,590	,022
Dul	,143	,0906	1,154	,113	,022	,1049	1,022	,834
Cinsiyet (Referans değer: Kadın)								
Erkek					-,159	,0359	,853	,000

İslam toplumlarında var olan sosyal sınıf düzeylerinin, mutluluk ve yaşam doyumunu düzeylerinin önemli belirleyicisi olduğu gözlemlenmektedir. En üst sınıfta olanların en alt sınıftakilere göre çok mutlu olma olasılığı 2,633 kat daha yüksektir. Özellikle üst orta sınıfta olanların çok mutlu olma olasılıkları daha yüksektir. Diğer yandan en üst sınıfta olanların en alt sınıftakilere göre en yüksek yaşam doyumuna sahip olma olasılıklarının 2,898 kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer sınıf kategorilerinde de benzer sonuçlar olmakla birlikte işçi sınıfının bile alt sınıfa göre yaşam doyumunun en yüksek seviyede olma olasılığı 1,850 kat daha yüksektir (bkz. Tablo 20). Bu sonuçlar aynı zamanda Yu ve Blader (2020), Hong vd. (2022) ve Li ve Lyu'nun (2022) elde ettiği sonuçları kanıtlar niteliktedir.

İslam toplumlarının eğitim düzeyleri ile yaşam doyumunu ve mutluluk düzeyleri arasında önemli ilişkilerin olduğu görülmektedir. Hiçbir okula gitmeyen bireylerin doktora eğitimi alanlara nispetle daha yüksek yaşam doyumuna ve mutluluğa sahip olma olasılıkları sırasıyla 1,725-2,472 kat daha fazla yüksektir. Özellikle eğitim düzeyi düşük olan bireylerin doktora mezunlarına kıyasla çok mutlu olma olasılıklarının yüksek olduğu gözlemlenmektedir (bkz. Tablo 20). Blanchflower ve Oswald (2004b), eğitim düzeyi ile ÖİÖ arasında pozitif bir ilişki bulmasına karşın bu çalışmada böyle bir ilişkiye rastlanmamıştır. Düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde eğitimin ÖİÖ üzerinde daha olumlu bir etkisi bulunmasına (bkz. Fahey ve Smyth 2004; Ferrer-i-Carbonell 2005; Flouri 2004) rağmen İslam toplumlarında eğitimin kategorileri arasında negatif bir ilişki bulunması dikkat çekicidir.

İslam toplumlarının medeni durumları ile yaşam doyumunu ve mutluluk düzeyleri arasında önemli ilişkilerin olduğu görülmektedir. Zira evli olan bireylerin bekâr olanlara göre en yüksek derecede yaşam doyumuna sahip olma olasılıkları 1,206 kat daha yüksektir (bkz. Tablo 20). Bu bulgu, Gazioglu ve Tansel (2006) bulgularıyla çelişmektedir. Boşanmış olan bireylerin bekâr olanlara nispetle en yüksek derecede yaşam doyumuna sahip olma olasılıklarının 0,755 kat daha az olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan evli olan bireylerin bekâr olanlara göre çok mutlu olma olasılıklarının 1,295 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca ayrı yaşayan bireylerin bekâr olanlara kıyasla çok mutlu olma olasılıkları 0,590 kat daha azdır (bkz. Tablo 20). Bu sonuçlar, Helliwell'in (2003) elde ettiği sonuçları kanıtlar niteliktedir. Son olarak erkeklerin kadınlara nispetle çok mutlu olma olasılıklarının 0,853 kat daha az olduğu tespit edilmiştir. Yani Alesina vd.nin (2004) ifade ettiği gibi kadınların erkeklere göre çok mutlu olma olasılıkları daha yüksektir.

3.6. Sonuç ve Tartışma

İktisat biliminde son dönemde meydana gelen en önemli gelişmelerden biri, mutluluk kavramının farklı bakış açılarıyla yeniden tartışılmasıdır. İktisat biliminde, mutlulukla ilgili analizlere psikolojik, sosyolojik ve fizyolojik faktörler de dâhil edilmiştir. Böylece mutluluk alanıyla ilgili çalışmalar, Davranışsal İktisat altında mutluluk ekonomisi olarak yerini almıştır. Mutluluk ekonomisinde, mutluluk kavramı yerine ÖİO kavramının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, gelir ve finansal memnuniyet başta olmak üzere bir dizi demografik ve sosyal faktörün ÖİO üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamı geniş tutularak 10 İslam ülkesi üzerinde çalışılmıştır. Bu çerçevede, WVS'in anket verileri kullanılmıştır. Çalışmada, İslam toplumlarının ÖİO düzeylerinin test edilmesi için yaşam doyumu ve mutluluk, bağımlı değişken olarak kullanılmıştır (bkz. Alesina vd. ,2004; Easterlin ve Angelescu, 2009; Mikucka vd. 2017; Croci Angelini ve Michelangeli, 2012; Lim vd. 2020).

Çalışmada, kullanılan modellerde özellikle gelir değişkeninin yerine finansal memnuniyet değişkeni de kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarda finansal memnuniyetin ÖİO üzerindeki etkisinin gelire kıyasla çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca İslam toplumlarının yaşam doyumu düzeylerinin finansal memnuniyet ve gelire göre dağılımları incelendiğinde, finansal memnuniyetin gelire kıyasla yaşam doyumu ile arasında hem daha istikrarlı hem de yüksek düzeyde pozitif bir korelasyon olduğu görülmüştür. Easterlin (1974) çalışmasında, bireylerin mutluluk seviyelerinin mutlak gelirden ziyade görece gelire ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Easterlin, bireylerin gelir artışlarının mutluluk düzeylerini doğrudan artırmadığını ancak diğer insanlara kıyasla kendilerini daha zengin hissettiklerinde mutluluk seviyelerinin yükseldiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda Easterlin'in bu tespitinin, İslam toplumlarında bireylerin finansal memnuniyet seviyelerinin gelirden çok ÖİO üzerinde etkili olduğu sonucuyla örtüştüğü söylenebilir.

İslam toplumlarının en büyük meselelerinin başında hürriyet, demokrasi, güvenlik ve savaş endişesi gelmektedir. Nitekim İslam toplumlarının ÖİO düzeyleri üzerinde de hürriyet, demokrasi, güvenlik ve savaş endişesinin önemli düzeyde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca İslam toplumlarında kendini hür hissedendenlerin de yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Palcologou (2022), Berggren ve Bjørnskov (2020), Helliwell (2006) ve Ott'un (2010) ifade ettiği, "insanların kendini hür hissedip özgür seçimler yapmasının mutluluğu artırdığı" görüşü bu çalışmada kanıtlanmıştır. Dolan vd.nin (2008) ifade ettiği gibi demokrasi ve mutluluk düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Ülke demokrasisinden yüksek

düzeyde memnun olanların diğerlerine göre daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu gözlemlenmiştir. İslam toplumlarında kendini çok güvende hissedenlerin, tamamen güvensiz hissedenlere göre ÖİO düzeylerinin çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ülkenin savaşa girmesinden hiç endişe duymayanların, çok endişe duyanlara nispetle daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, Helliwell (2006) ve Hudson'un (2006) çalışmalarını kanıtlar niteliktedir.

İslam toplumlarının yaratıcıya önem verme düzeylerinin çok yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda ÖİO üzerinde yaratıcıya önem vermenin de önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki Helliwell'in (2006) "yaratıcıya inancı yüksek olan bireylerin yüksek yaşam doyumlarına sahip olduğu" görüşünü destekler niteliktedir. Diğer yandan İslam toplumunun ÖİO düzeyi üzerinde sağlık durumunun çok yüksek oranda etkili olduğu gözlemlenmiştir. Dolan vd. (2008) ve Yang vd.nin (2023) çalışmalarında ifade ettikleri "ÖİO ile sağlık arasında çok güçlü bir ilişki olmakla beraber pozitif bir korelasyonun da olduğu" tespiti kanıtlanmıştır. Kısaca maddi ve manevi sağlığın ÖİO üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

İslam toplumlarının ÖİO düzeyleri üzerinde, sosyal sınıf, eğitim düzeyi, medeni durum ve cinsiyetin önemli belirleyiciler olduğu görülmüştür. Kendini üst sınıfta tanımlayanların diğer sınıflara göre daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu; diğer yandan işçi sınıfının bile kendini en alt sınıf olarak tanımlayanlardan daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Benzer olarak Yu ve Blader (2020), Hong vd. (2022) ve Li ve Lyu (2022) da çalışmalarında sosyal sınıf ile ÖİO arasında önemli ölçüde pozitif bir korelasyonun olduğunu görmüşlerdir. Çalışmada, özellikle eğitim düzeyi düşük olan bireylerin doktora mezunlarına kıyasla daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu ayrıca eğitim düzeyi arttıkça ÖİO düzeyinin azaldığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç, Blanchflower ve Oswald (2004b) ifade ettiği "eğitim düzeyi ile ÖİO arasında pozitif bir ilişki olduğu" görüşünü desteklememektedir. Gazioglu ve Tansel (2006) çalışmalarının aksine evli olan bireylerin, bekâr olanlara kıyasla daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Aynı yaşayan bireylerin bekâr bireylere göre daha düşük ÖİO düzeyine sahip olduğu ve bu bulgunun, Helliwell'in (2003) elde ettiği sonuçları kanıtlar nitelikte olduğu görülmüştür. Son olarak Alesina vd.nin (2004) ifade ettiği "kadınların erkeklere göre daha yüksek ÖİO düzeyine sahip olduğu" iddiası kanıtlanmıştır.

Kaynakça

- Agrawal, S., Sharma, N., Bruni, M. E., & Iazzolino, G. (2023). Happiness economics: Discovering future research trends through a systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 416, 137860. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.137860>
- Albayrak, G. (2022). Mutluluk Ekonomisi ve Türkiye. *Turkish Business Journal*, 3(5), 57-75. <https://doi.org/10.51727/tbj.1122508>
- Alesina, A., Di Tella, R., & MacCulloch, R. (2004). Inequality and happiness: are Europeans and Americans different? *Journal of Public Economics*, 88(9-10), 2009-2042. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.07.006>
- Al-Attas, S. M. N. (1995). *Prolegomena To The Metaphysics Of Islam, An Exposition Of The Fundamental Elements Of The Worldview Of Islam*. Kuala Lumpur: ISTAC.
- Argyle, M., & Hills, P. (1989). The Oxford Happiness Questionnaire: A Compact Scale for the Measurement of Psychological Well-being. *Personality and Individual Differences*, 29(6), 1073-1082.
- Aristotle, (1980). *Nicomachean Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arpacıoğlu Özdemir, Ö. (2019). Mutluluk Kavramı ve İktisatta Mutluluk Üzerine Bir İnceleme. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(50): 6598-6608.
- Ayten, Ali (2009). Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (2): 111- 128.
- Baker, L. A., Cahalin, L. P., Gerst, K., & Burr, J. A. (2005). Productive Activities And Subjective Well-Being Among Older Adults: The Influence Of Number Of Activities And Time Commitment. *Social Indicators Research*, 73(3), 431-458. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-0805-6>

- Balcı Arvas, F. (2017). Psikolojide ve İslam Düşünce Geleneğinde Mutluluk Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (6), 109-128.
- Barry, B. (2000). The Loss of Happiness in Market Democracies. *Political Science Quarterly*, 115(3), 456–457. <https://doi.org/10.2307/2658134>
- Beja, E. L. (2014). Income growth and happiness: reassessment of the Easterlin Paradox. *International Review of Economics*, 61(4), 329–346. <https://doi.org/10.1007/s12232-014-0211-y>
- Bentham, J. (1789). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press.
- Berggren, N., & Bjørnskov, C. (2020). Institutions and Life Satisfaction. In *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics* (pp. 1–48). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57365-6_192-1
- Betsey Stevenson, & Justin Wolfers. (2008). Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2008(1), 1–87. <https://doi.org/10.1353/eca.0.0001>
- Bianchi, M. (2003), A Questioning Economist: Tibor Scitovsky's Attempt to Bring Joy into Economics. *Journal of Economic Psychology*, 24(3), 391–407
- Bircan, H. H. (2001). *İslam Felsefesinde Mutluluk*, İstanbul: İz yayınları.
- Bjørnskov, C. (2010). How Comparable are the Gallup World Poll Life Satisfaction Data? *Journal of Happiness Studies*, 11(1), 41–60. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9121-6>
- Bjørnskov, C., Dreher, A., & Fischer, J. A. V. (2010). Formal institutions and subjective well-being: Revisiting the cross-country evidence. *European Journal of Political Economy*, 26(4), 419–430. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2010.03.001>
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004a). Money, Sex and Happiness: An Empirical Study. *The Scandinavian Journal of Economics*, 106(3), 393–415. <https://doi.org/10.1111/j.0347-0520.2004.00369.x>
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004b). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, 88(7–8), 1359–1386. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(02\)00168-8](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(02)00168-8)
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2005). Happiness and the Human Development Index: The Paradox of Australia. *The Australian Economic Review*, 38(3), 307–318. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8462.2005.00377.x>

- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Hypertension and happiness across nations. *Journal of Health Economics*, 27(2), 218–233. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2007.06.002>
- Borges, C. C., dos Santos, P. R., Alves, P. M., Borges, R. C. M., Lucchetti, G., Barbosa, M. A., ... Fernandes, M. R. (2021). Association between spirituality/religiousness and quality of life among healthy adults: a systematic review. *Health and Quality of Life Outcomes*, 19(1), 246. <https://doi.org/10.1186/s12955-021-01878-7>
- Brown, S., Taylor, K., & Wheatley Price, S. (2005). Debt and distress: Evaluating the psychological cost of credit. *Journal of Economic Psychology*, 26(5), 642–663. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2005.01.002>
- Buğra, A. (2013). *İktisatçılar ve İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Can, Y. (2012). İktisatta Psikolojik İnsan Faktörü: Davranışsal İktisat. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 91-98.
- Cancer, A. (2015). Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey. *Journal of Happiness Studies*, 16(5), 1323–1345. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9562-z>
- Cantril, H. (1965). *The Pattern of Human Concerns*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Chen, L.-Y., Oparina, E., Powdthavee, N., & Srisuma, S. (2022). Robust Ranking of Happiness Outcomes: A Median Regression Perspective. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 200, 672–686. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.06.010>
- Clark, A. E., Frijters, P., & Shields, M. A. (2008). Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95–144. <https://doi.org/10.1257/jel.46.1.95>
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(4), 668–678. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.38.4.668>
- Croci Angelini, E., & Michelangeli, A. (2012). Axiomatic measurement of multidimensional well-being inequality: Some distributional questions. *The Journal of Socio-Economics*, 41(5), 548–557. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2012.04.006>
- Çalık, Ü. & Düzü, H. (2019). İktisat ve Psikoloji. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*, 18, 101-113.
- Damari, B., Almadani, H., & Mirzaci, H. (2021). A study of Happiness in the Islamic Republic of Iran's work communities. *Medical Journal of The Islamic Republic of Iran*, 35, 45. <https://doi.org/10.47176/mjiri.35.45>

- Deaton, A. (2008). Income, Health, and Well-Being around the World: Evidence from the Gallup World Poll. *Journal of Economic Perspectives*, 22(2), 53–72. <https://doi.org/10.1257/jep.22.2.53>
- De Heer, C. (1968). *Makar, Eudaimon, Olbios, Eutuches: A Study of the Semantic Field Denoting Happiness in Ancient Greek to the End of the 5th Century B.C.* Amsterdam: Adolf M. Hakkert.
- Demirci, M. (2002). Kur'an-ı Kerim Işığında Sabır Kavramı. *Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, 12, 263-285.
- Demirel, S. K. & Artan, S. (2016), Nöroiktisat ve İktisat Biliminin Geleceğine İlişkin Tartışmalar. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2(1), 1-28.
- Devoto, F., Duflo, E., Dupas, P., Parienté, W., & Pons, V. (2012). Happiness on Tap: Piped Water Adoption in Urban Morocco. *American Economic Journal: Economic Policy*, 4(4), 68–99. <https://doi.org/10.1257/pol.4.4.68>
- Di Tella, R., MacCulloch, R. J., & Oswald, A. J. (2001). Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness. *American Economic Review*, 91(1), 335–341. <https://doi.org/10.1257/aer.91.1.335>
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1), 1-31. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E., & Chan, M. Y. (2011). Happy People Live Longer: Subjective Well-Being Contributes to Health and Longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(1), 1–43. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2010.01045.x>
- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 653–663. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.4.653>
- Diener, E., Tay, L., & Oishi, S. (2013). Rising income and the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(2), 267–276. <https://doi.org/10.1037/a0030487>
- Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, 29(1), 94–122. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.09.001>
- Dominko, M., & Verbič, M. (2019). The Economics of Subjective Well-Being: A Bibliometric Analysis. *Journal of Happiness Studies*, 20(6), 1973–1994. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0022-z>
- Dong, L., & Kübler, D. (2021). Government performance, political trust, and citizen subjective well-being: evidence from rural China. *Global*

- Public Policy and Governance*, 1(4), 383–400. <https://doi.org/10.1007/s43508-021-00024-9>
- Dorn, D., Fischer, J. A. V., Kirchgässner, G., & Sousa-Poza, A. (2007). Is It Culture or Democracy? The Impact of Democracy and Culture on Happiness. *Social Indicators Research*, 82(3), 505–526. <https://doi.org/10.1007/s11205-006-9048-4>
- Duval, S., & Tweedie, R. (2000). Trim and fill: A simple funnel-plot-based method of testing and adjusting for publication bias in meta-analysis. *Biometrics*, 56(2), 455–463.
- Easterlin, R. A. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. In *Nations and Households in Economic Growth* (pp. 89–125). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-205050-3.50008-7>
- Easterlin, R. A. (1995). Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27(1), 35–47.
- Easterlin, R. A. (2001). Income and Happiness: Towards a Unified Theory. *The Economic Journal*, 111(473), 465–484. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00646>
- Easterlin, R. A., & Angelescu, L. (2009). Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1369806>
- Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J. S. (2010). The happiness–income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(52), 22463–22468. <https://doi.org/10.1073/pnas.1015962107>
- Easterlin, R. A., & Sawangfa, O. (2010). 7 Happiness and Economic Growth: Does the Cross Section Predict Time Trends? Evidence from Developing Countries. In *International Differences in Well-Being* (pp. 166–216). Oxford University Press New York. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199732739.003.0007>
- El Attâs, N. & Düzgün, Ş.A. (2011). *İslam'da Mutluluğun Anlamı ve Tecrübesi*. *Kelam Araştırmaları*, 9(2), 219-238.
- Ellison, C. G., & George, L. K. (1994). Religious involvement, social ties, and social support in a southeastern community. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 33, 46–61.
- Eser, R., & Toigonbaeva, D. (2011). Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak, Davranış sal İktisat. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 287-321.
- European Commission. (2024). Eurobarometer Surveys. 27.06.2024 tarihinde <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/bc-heard/eurobarometer> adresinde erişildi.

- Fahey, T., & Smyth, E. (2004). Do subjective indicators measure welfare? Evidence from 33 European societies. *European Societies*, 6(1), 5–27. <https://doi.org/10.1080/1461669032000176297>
- Fan, L., & Babiarz, P. (2019). The Determinants of Subjective Financial Satisfaction and the Moderating Roles of Gender and Marital Status. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 47(3), 237–259. <https://doi.org/10.1111/fcsr.12297>
- Farabi (1999). *Mutluluğun Kazanılması*. (Ahmet Arslan, çev.). Ankara: Vadi yayınları.
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). Income and well-being: an empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of Public Economics*, 89(5–6), 997–1019. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2004.06.003>
- Flouri, E. (2004). Subjective Well-Being in Midlife: The Role of Involvement of and Closeness to Parents in Childhood. *Journal of Happiness Studies*, 5(4), 335–358. <https://doi.org/10.1023/B:JOHS.0000048461.21694.92>
- Forgeard, M.J.C., Jayawickreme, E., Kern, M.L. & Seligman, M.E.P. (2011). Doing the right thing: measuring wellbeing for public policy. *International Journal of Wellbeing*. 1(1), 79–106. <https://doi.org/10.5502/ijw.v1i1.15>
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). What Can Economists Learn from Happiness Research? *Journal of Economic Literature*, 40(2), 402-435.
- Frey, B. S. (2008). Happiness: a revolution in economics. *Choice Reviews Online*, 46(04), 46-2192-46–2192. <https://doi.org/10.5860/CHOICE.46-2192>
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2000). Happiness, Economy and Institutions. *The Economic Journal*, 110(466), 918–938. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00570>
- Gazali, İmam (1976). *Kimya-i Saadet*. (Ali Arslan, çev.). İstanbul: Arslan Yayınları.
- Gazali, İmam (2008). *Nefsin Ayıpları*. (Mehmet Ali Kara, çev.) İstanbul: İlke Yayınları.
- Gazali, İmam (1977). *İhya-i Ulum’id-Din*. (Ali Arslan, çev.). İstanbul: Merve Yayınları.
- Gazioğlu, S., & Tansel, A. (2006). Job satisfaction in Britain: individual and job related factors. *Applied Economics*, 38(10), 1163–1171. <https://doi.org/10.1080/00036840500392987>
- Graham, C. (2009). Happiness Around the World. In *Happiness Around the World: The Paradox of Happy Peasants and Miserable Millionaires*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199549054.001.0001>
- Graham, C., Eggers, A., & Sukhtankar, S. (2004). Does happiness pay? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 55(3), 319–342. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2003.09.002>

- Gropper, D. M., Lawson, R. A., & Thorne, J. T. (2011). Economic freedom and happiness. *Cato Journal*, 31(2), 237–255.
- Göcen, G. (2014). *Şükür: Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: Dem yayınları.
- Gökberk, M. (1996). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gül, S. (2017). *Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Ankara.
- Hagerty, M. R. (2000). Social comparisons of income in one's community: Evidence from national surveys of income and happiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 764–771. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.764>
- Haller, M., & Hadler, M. (2006). How Social Relations and Structures can Produce Happiness and Unhappiness: An International Comparative Analysis. *Social Indicators Research*, 75(2), 169–216. <https://doi.org/10.1007/s11205-004-6297-y>
- Hançerlioğlu, O. (1970). *Düşünce Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haerperfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. & Puranen B. (2022): World Values Survey Wave 7 (2017-2022) Cross-National Data-Set. Version: 4.0.0. World Values Survey Association. DOI: doi.org/10.14281/18241.18.
- Haucap, J., & Heimeshoff, U. (2014). The happiness of economists: Estimating the causal effect of studying economics on subjective well-being. *International Review of Economics Education*, 17, 85–97. <https://doi.org/10.1016/j.irce.2014.08.004>
- He, F., Guan, H., Kong, Y., Cao, R., & Peng, J. (2014). Some Individual Differences Influencing the Propensity to Happiness: Insights from Behavioral Economics. *Social Indicators Research*, 119(2), 897–908. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0519-0>
- Helliwell, J. F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20(2), 331–360. [https://doi.org/10.1016/S0264-9993\(02\)00057-3](https://doi.org/10.1016/S0264-9993(02)00057-3)
- Helliwell, J. F. (2006). Well-Being, Social Capital and Public Policy: What's New? *The Economic Journal*, 116(510), C34–C45. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2006.01074.x>
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D. (2004). The social context of well-being. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 359(1449), 1435–1446. <https://doi.org/10.1098/rstb.2004.1522>
- Helliwell, J.F., Huang, H., Shiplett, H. & Wang, S. (2024), Happiness of the younger , the older, and those in between <https://worldhappiness.org>.

- report/ed/2024/happiness-of-the-younger-the-older-and-those-in-between/#ranking-of-happiness-2021-2023
- Hills, P., & Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: A Compact Scale for the Measurement of Psychological Well-being. *Personality and Individual Differences*, 33(7), 1073-1082.
- Hira, K.T. & Mugenda, O.M. (1998). Predictors of financial satisfaction: differences between retirees and non-retirees. *Financial Counseling and Planning*, 9 (2), 75-84.
- Hong, Y., Wang, X., Liu, L., Su, Y., Chen, L., Lian, R., & Liao, M. (2022). The relationship between social class and subjective well-being: A serial mediation model. *Frontiers in Psychology*, 13, 1002585. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1002585>
- Hsee, C. K., Hastie, R., & Chen, J. (2008). Hedonomics: Bridging Decision Research With Happiness Research. *Perspectives on Psychological Science*, 3(3), 224–243. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2008.00076.x>
- Hudson, J. (2006). Institutional Trust and Subjective Well-Being across the EU. *Kyklos*, 59(1), 43–62. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2006.00319.x>
- Idler, E. L., McLaughlin, J., & Kasl, S. (2009). Religion and the Quality of Life in the Last Year of Life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64B(4), 528–537. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbp028>
- Ikeda, D. (2010). A New Humanism: The University Addresses of Daisaku Ikeda - Daisaku Ikeda - Google Books. books.google.co.in/books?hl=en&lr=&id=17aKDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=gQvBHjJA7P&sig=wVOxQ_XICIrj39Q08W-kxc_sPjA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Oxford: Princeton University Press.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65(1), 19-51.
- Inglehart, R., Foa, R., Peterson, C., & Welzel, C. (2008). Development, freedom, and rising happiness: A global perspective (1981–2007). *Perspectives on Psychological Science*, 3(4), 264–285.
- İbn Miskeveyh (1983). *Tehzib'ul-Ahlak*. (Abdulkadir Şener, İsmet Kayaoğlu ve Cihat Tunç çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kahneman, D., & Krueger, A. B. (2006). Developments in the Measurement of Subjective Well-Being. *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 3-24.
- Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(38), 16489–16493. <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>

- Kâşâni, A. (2004). *Tasavvuf Sözlüğü*, (Ekrem Demirli, çev.). İstanbul: İz Yayınları.
- Lama, D.(2012). A human approach to world peace: his holiness the Dalai Lama. *Journal HumanValues*, 18(2), 91–100. <https://doi.org/10.1177/0971685812454479>
- Layard, R. (2006). Happiness and Public Policy: A Challenge to the Profession. *The Economic Journal*, 116(510), C24–C33. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2006.01073.x>
- Li, X., & Lyu, H. (2022). Social Status and Subjective Well-Being in Chinese Adults: Mediating Effect of Future Time Perspective. *Applied Research in Quality of Life*, 17(4), 2101–2116. <https://doi.org/10.1007/s11482-021-10026-8>
- Lim, H.-E., Shaw, D., Liao, P.-S., & Duan, H. (2020). The Effects of Income on Happiness in East and South Asia: Societal Values Matter? *Journal of Happiness Studies*, 21(2), 391–415. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00088-9>
- Liu, Xiaojun, Liu, X., Luo, X., Fu, H., Wang, M., & Li, L. (2020). Impact of Different Policy Instruments on Diffusing Energy Consumption Monitoring Technology in Public Buildings: evidence from Xi' an, China. *Journal of Cleaner Production*, 251, 119693. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119693>
- Liu, Xiaozhong, Zhang, J., & Guo, C. (2013). Full-text citation analysis: A new method to enhance scholarly networks. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(9), 1852–1863. <https://doi.org/10.1002/asi.22883>
- Liu, Xing, & Koirala, H. (2012). Ordinal Regression Analysis: Using Generalized Ordinal Logistic Regression Models to Estimate Educational Data. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*, 11(1), 242–254. <https://doi.org/10.22237/jmasm/1335846000>
- Louis, V. V., & Zhao, S. (2002). Effects of Family Structure, Family SES, and Adulthood Experiences on Life Satisfaction. *Journal of Family Issues*, 23(8), 986–1005. <https://doi.org/10.1177/019251302237300>
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2004). Unemployment Alters the Set Point for Life Satisfaction. *Psychological Science*, 15(1), 8–13. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.01501002.x>
- Lucas, R. E. (2007). Adaptation and the Set-Point Model of Subjective Well-Being: Does Happiness Change After Major Life Events? *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 75–79.
- Luttmer, E. F. P. (2005). Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-Being*. *Quarterly Journal of Economics*, 120(3), 963–1002. <https://doi.org/10.1162/003355305774268255>

- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111-131.
- Mahama, T. A. K., & Maharjan, K. L. (2018). Generalised Ordered Model for Conceptualising and Ascertaining the Determinants of Livelihood Satisfaction in Ghana. *Journal of Happiness Studies*, 19(4), 1195–1216. <https://doi.org/10.1007/s10902-017-9868-8>
- Marks, G. N., & Fleming, N. (1999). Influences and consequences of well-being among Australian young people: 1980-1995. *Social Indicators Research*, 46(3), 301–323. <https://doi.org/10.1023/A:1006928507272>
- Marshall, A. 1890. *Principles of Economics*. London: Macmillan and Co.
- Maryanski, A. & Turner, J. H. (1992). *The social cage, human nature and the evolution of society*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Meier, S., & Stutzer, A. (2007). Is Volunteering Rewarding in Itself? *Economica*, 75(297), 070924100058002-??? <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.2007.00597.x>
- Mikucka, M., Sarracino, F., & Dubrow, J. K. (2017). When Does Economic Growth Improve Life Satisfaction? Multilevel Analysis of the Roles of Social Trust and Income Inequality in 46 Countries, 1981–2012. *World Development*, 93, 447–459. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.01.002>
- Mill, J. S. (2001). *Utilitarizm*, Canada: Batache Books Kitchener.
- Miskeveyh, İ. (2017). *Tebzibu'l Ahlak*. (A. Şener, İ. Kayaoğlu, & C. Tunç, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Moghnic, L., & Kazarian, S. S. (2012). Subjective Happiness of Lebanese College Youth in Lebanon: Factorial Structure and Invariance of the Arabic Subjective Happiness Scale. *Social Indicators Research*, 109(2), 203–210. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9895-5>
- Ng, W. and Diener, E. (2014), What matters to the rich and the poor? Subjective well-being, financial satisfaction, and postmaterialist needs across the world. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 107 No. 2, p. 326.
- Ng, Y.-K. (2022). Happiness or Life Satisfaction? In *Happiness—Concept, Measurement and Promotion* (pp. 33–39). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-33-4972-8_4
- Nguyen, J. K., Fleming, C. M., & Su, J.-J. (2015). Does Income Inequality Make Us Less Happy? *Australian Economic Review*, 48(1), 15–32. <https://doi.org/10.1111/1467-8462.12083>
- Norris, P. (2000). *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Massachusetts: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511609343>

- Nursi, B. S. (2009). *Sözler*. İstanbul: Sözler Neşriyat.
- Nursi, B. S. (2010). *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Sözler Neşriyat.
- OECD (2023). OECD Better Life Index.
<https://www.oecdbetterlifeindex.org/#/11111111111>
- Oswald, A. J., & Powdthavee, N. (2008). Does happiness adapt? A longitudinal study of disability with implications for economists and judges. *Journal of Public Economics*, 92(5–6), 1061–1077. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2008.01.002>
- Ott, J. C. (2010). Good Governance and Happiness in Nations: Technical Quality Precedes Democracy and Quality Beats Size. *Journal of Happiness Studies*, 11(3), 353–368. <https://doi.org/10.1007/s10902-009-9144-7>
- Özgen, M. K. (2007). *Mutluluk Problemi*. İstanbul: Artus yayınları.
- Öztürk, N. & Kurutkan, M. N. (2020). Kalite Yönetiminin Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. *Journal of Innovative Healthcare Practices*, 1(1), 1–13.
- Paleologou, S.-M. (2022). Happiness, democracy and socio-economic conditions: Evidence from a difference GMM estimator. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 101, 101945. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2022.101945>
- Perolino, R. M., Frea, B., & Tizzani, A. (1975). [Inguinal cystocele or inguinal hernia of the bladder]. *Minerva Urologica*, 27(4), 179–183. Retrieved from <https://shs.hal.science/halshs-00590570>
- Pichler, F. (2006). Subjective Quality of Life of Young Europeans. Feeling Happy but who Knows why? *Social Indicators Research*, 75(3), 419–444. <https://doi.org/10.1007/s11205-004-4337-2>
- Piekalkiewicz, M. (2017). Why do economists study happiness? *The Economic and Labour Relations Review*, 28(3), 361–377. <https://doi.org/10.1177/1035304617717130>
- Powdthavee, N. (2008). Putting a price tag on friends, relatives, and neighbours: Using surveys of life satisfaction to value social relationships. *The Journal of Socio-Economics*, 37(4), 1459–1480. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2007.04.004>
- Proto, E., & Rustichini, A. (2013). A Reassessment of the Relationship between GDP and Life Satisfaction. *PLoS ONE*, 8(11), e79358. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0079358>
- Raphael, D. (2014). *Adam Smith*. (E. Erdem ve A. A. Çelenk çev.), İstanbul: Liberte Yayınları, 2014.
- Ross, W. D. (2014). *Aristoteles*. (A. Arslan, Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

- Read, D., (2004). *Utility Theory From Jeremy Bentham to Daniel Kahneman*. Department of Operational Research London School of Economics and Political Science, Working Paper, No: LSEOR 04-64.
- Ritchey, L. H., Ritchey, L. H., & Dietz, B. E. (2001). Clarifying the Measurement of Activity. *Activities, Adaptation & Aging*, 26(1), 1–21. https://doi.org/10.1300/J016v26n01_01
- Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2009). *Economics* (19th ed.). McGraw-Hill Education:
- Sacks, D. W., Stevenson, B., & Wolfers, J. (2012). The new stylized facts about income and subjective well-being. *Emotion*, 12(6), 1181–1187. <https://doi.org/10.1037/a0029873>
- Schimmack, U. (2008). The Structure of Subjective Well-Being. M. Eid & R. J. Larsen (Der.), *The Science of Subjective Well-Being* (97-123). Ontario: Guilford Press.
- Schoon, I., Hansson, L., & Salmela-Aro, K. (2005). Combining Work and Family Life. *European Psychologist*, 10(4), 309–319. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.10.4.309>
- Sen, A.K. (1987) *On Ethics and Economics*. Oxford: Blackwell.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*. New York: Free Press.
- Seghieri, C., Desantis, G. and Tanturri, M.L. (2006). The richer, the happier? An empirical investigation in selected European countries. *Social Indicators Research*, 79(3), 455-476.
- Shams, K. (2014). Determinants of Subjective Well-Being and Poverty in Rural Pakistan: A Micro-Level Study. *Social Indicators Research*, 119(3), 1755–1773. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0571-9>
- Shams, K. (2016). Developments in the Measurement of Subjective Well-Being and Poverty: An Economic Perspective. *Journal of Happiness Studies*, 17(6), 2213–2236. <https://doi.org/10.1007/s10902-015-9691-z>
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, R. R. Campbell, A. S. Skinner, and W. B. Todd (Der.). Oxford: Clarendon.
- Soccio, D.J. (2010). *Felsefeye Giriş Hikmetin Yapıtışları*, (Çev: K. K. Karataş). Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Stanca, L. (2010). The Geography of Economics and Happiness: Spatial Patterns in the Effects of Economic Conditions on Well-Being. *Social Indicators Research*, 99(1), 115–133. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9571-1>
- Stutzer, A. (2004). The role of income aspirations in individual happiness. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 54(1), 89–109. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2003.04.003>

- Stutzer, A., & Frey, B. S. (2008). Stress that Doesn't Pay: The Commuting Paradox*. *Scandinavian Journal of Economics*, 110(2), 339–366. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9442.2008.00542.x>
- Stutzer, A., & Frey, B. S. (2012). Recent Developments in the Economics of Happiness: A Selective Overview. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2192854>
- Tella, R. Di, & MacCulloch, R. (2006). Some Uses of Happiness Data in Economics. *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 25–46. <https://doi.org/10.1257/089533006776526111>
- Thinley, J. Y. (2005). What is gross national happiness? Paper presented at the 2nd International conference on Gross National Happiness, Canada. <http://www.bhutanstudies.org.bt>
- Thoits, P. A., & Hewitt, L. N. (2001). Volunteer Work and Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior*, 42(2), 115. <https://doi.org/10.2307/3090173>
- Tsai, M.-C. (2009). Market Openness, Transition Economies and Subjective Wellbeing. *Journal of Happiness Studies*, 10(5), 523–539. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9107-4>
- TÜİK (2023). Yaşam Memnuniyeti Araştırması. 22.06.2024 tarihinde [file:///C:/Users/Hp/Downloads/yasam%20memnuniyeti%20arastirmasi%202023%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Hp/Downloads/yasam%20memnuniyeti%20arastirmasi%202023%20(3).pdf) adresinden erişildi.
- TÜİK, (2020). Yaşam Memnuniyeti Araştırması MikroVeri Seti. 23.06.2024 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/yasam-memnuniyeti-arst.pdf> adresinden erişildi.
- Uçgunoğlu Erarşlan, M., & Yayar, R. (2022). Türkiye’de Mutluluk Ekonomisi. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 10(1), 43–58. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jimecep/issue/70674/1126537>
- Ura, K., Alkire, S., & Zangmo, T. (2012). Case study: Bhutan gross national happiness and the GNH index. *World happiness report*, 108-148.
- Urry, H. L., Nitschke, J. B., Dolski, I., Jackson, D. C., Dalton, K. M., Mueller, C. J., ... & Davidson, R. J. (2004). Making a Life Worth Living: Neural Correlates of Well-Being. *Psychological Science*, 15(6), 367-372.
- Varian, Hal R. (1992). *Microeconomic Analysis*. New York: Norton & Company.
- Veenhoven, R. & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz? *İktisat ve Toplum Dergisi*, (58), 223-251.
- Veenhoven, R. (2005). Happiness in Nations. *Journal of Happiness Studies*, 6, 351–355.
- Vera-Toscano, E., Ateca-Amestoy, V. and Serrano-del-Rosal, R. (2006), Building financial satisfaction. *Social Indicators Research*, 77(2), 211-243.

- White, H. D., & McCain, K. W. (1998). Visualizing a discipline: An author cocitation analysis of information science, 1972–1995. *Journal of the American society for information science*, 49(4), 327-355.
- Williams, R. (2006). Generalized Ordered Logit/Partial Proportional Odds Models for Ordinal Dependent Variables. *The Stata Journal: Promoting Communications on Statistics and Stata*, 6(1), 58–82. <https://doi.org/10.1177/1536867X06000600104>
- Wood, Alex M., Stephen Joseph, & P. Alex Linley (2007). Coping Style as a Psychological Resource of Grateful People. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 26, 1108-1125.
- Yan, B., & Wen, B. (2020). Income inequality, corruption and subjective well-being. *Applied Economics*, 52(12), 1311–1326. <https://doi.org/10.1080/0036846.2019.1661953>
- Yang, L., Lu, H., & Li, M. (2023). Multidimensional Inequality and Subjective Well-Being in China: A Generalized Ordered Logit Model Analysis. *Social Indicators Research*, 165(3), 1021–1052. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-03060-y>
- Yu, S., & Blader, S. L. (2020). Why Does Social Class Affect Subjective Well-Being? The Role of Status and Power. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(3), 331–348. <https://doi.org/10.1177/0146167219853841>
- Zan, B. U. (2019). Doğrudan Atıf, Ortak Atıf ve Bibliyografik Eşleşme Yaklaşımlarına Dayalı Olarak Araştırma Alanlarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 501-516.

Mutluluk Ekonomisi: Bibliyometrik Analiz & Uygulama

Doç. Dr. Mehmet Polat

 ÖZGÜR
YAYINLARI

ISBN 978-975-447-904-1

9 789754 479041